magazin istoric

ANUL X Nr. 6 (111) IUNIE 1976

NUMELE CEL MAI ADEVĂRAT, AUTENTIC, DE LA PRIMUL DESCĂLECAT PRIN TRAIAN ESTE RUMÂN SAU ROMANUS CARE NUME ACEST POPOR L-A PĂSTRAT ÎNTOTDEAUNA ÎNTRE DÎNȘII

TÎNĂ ASTĂZI, ACELAȘI NUME ESTE DAT ÎNDEOFȘTE ȘI MUNTENILOR ȘI MOLDOVENILOR ȘI CELOR CE LOCUIESC ÎN ȚARA TRANSILVANIEI

RUMÂN ESTE UN NUME SCHIMBAT, ÎN CURGEREA ANILOR, BIN ROMAN; ȘI ASTĂZI, CÎND ÎNTREB PE CINEVA DACĂ ȘTIE MOLDOVENEȘTE, SPUN: ȘTII RUMÂNEȘTE, APROAPE CA: SCIS ROMANICE

Miron Costin

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul X - Nr. 6 (111)
iunie 1976

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU
Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI
Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMENY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

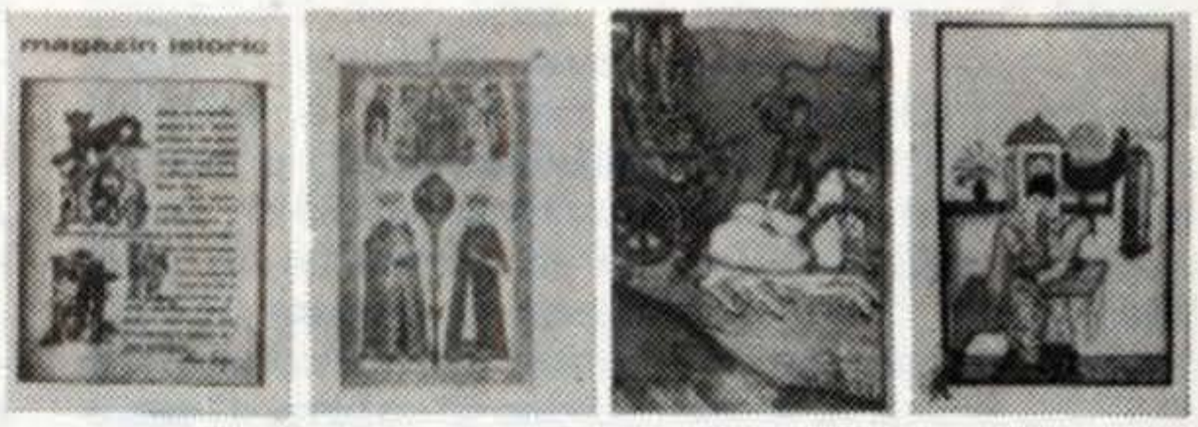

① ② ③ ④

Cărţile româneşti din evul mediu — vehicule ale gîndirii şi nemuritoare opere de artă.

① Comori de forme şi culori cheltuite pentru simple iniţiale; textul original al fragmentului aparţine unei lucrări în limba polonă; în aceeaşi limbă a scris Miron Costin şi scrisoarea a cărei semnătură o reproducem

② Matei Basarab şi Elina doamna, aşa cum i-a văzut artistul care a împodobit un **Liturghier** din secolul XVII (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România)

③ Imagine fantastică dar cu semnificaţii profund umane, trăsătură frecvent întîlnită în sec. XVI (Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România)

④ Scenă de atelier sau miniaturiştii despre miniaturişti. Manuscris din sec. XVIII al **Erotocritului,** aflat în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România **(Vechi biblioteci din Ţara Românească,** p. 26)

SUMAR

Mesajul adresat de tovarăşul Nicolae Ceauşescu Institutului de studii istorice şi social-politice cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la înfiinţare 2
Decret prezidenţial privind conferirea ordinului „23 August" clasa I, Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă Comitetul Central al Partidului Comunist Român 4

Acea parte a Ţării Româneşti numită Moldova: VASILE MACIU 5
Unirea — un act ireversibil: N. COPOIU 9
Bursieri ai lui Brîncoveanu la Padova: CORNELIU DIMA-DRĂGAN 15
Amintiri: CONSTANTIN C. GIURESCU 16
Călătoriile lui Avram Iancu la Viena: GH. I. BODEA 18
Din cronica luptei antifasciştilor români. Drumul spre libertate: ION SPĂLĂŢELU 22
Dorobanţii Regimentului 5: FLORIAN TUCĂ 25
Vechi biblioteci din Ţara Românească: IRINA RĂDULESCU-VALASOGLU 26
Sfîrşitul „Flotei de Argint": NICOLAE KOSLINSKI 29
Oameni de omenie în vremuri de neomenie. 1941-1944: MARIUS MIRCU, CONSTANTIN ANTIP, IOAN LĂCUSTĂ, KATONA BÉLA, MIHAI MARINA: 33
Escadra nordică primeşte întăriri: N. G. KUZNEŢOV 42
Neamuri şi triburi tracice — Moesii, Serdii, Triballii: AL. SUCEVEANU 45
Burebista şi Dacia Pontică: A. RĂDULESCU 47
O carte sculptată despre o rezistenţă eroică: N. S. DERJAVIN 49
1781. Ultimul an al războiului de independenţă a S.U.A.: WINSTON CHURCHILL 50
Iulie 64. Nero — incendiatorul Romei?: I. DRAGOMIRESCU 56
Austria 1925-1934. Cînd fascismul seamănă vînt...: G.E.R. GEDYE 58

● **Cărţi sosite la redacţie ... 55** ● **Poşta** Magazin istoric **... 62** ● **Concursul** Magazin istoric, **ediţia 1975 ... 63**

MESAJUL

adresat de tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU Institutului de studii istorice și social-politice cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la înființare

Îmi este deosebit de plăcut ca, în numele Comitetului Central al Partidului Comunist Român, precum și al meu personal, să adresez tuturor lucrătorilor și colaboratorilor Institutului de studii istorice și social-politice călduroase felicitări și urări de noi succese cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la înființarea institutului.

Acționînd sub directa îndrumare a C.C. al P.C.R., institutul a desfășurat în decursul celor 25 de ani de existență o activitate susținută pentru mai buna cunoaștere a mișcării revoluționare și democratice din țara noastră, a istoriei partidului nostru comunist, a procesului evoluției economice și sociale a României în epoca modernă și contemporană. Institutul a contribuit la punerea mai deplină în evidență a bogatei tradiții a mișcării socialiste din România, a activității primului partid al clasei noastre muncitoare creat cu peste opt decenii în urmă, a luptelor glorioase purtate în cei 55 de ani de existență de Partidul Comunist Român pentru răsturnarea vechii orînduiri bazate pe asuprire și exploatare, pentru transformarea revoluționară a societății românești și construirea victorioasă a socialismului. Institutul a contribuit, de asemenea, la relevarea, în acest cadru, a politicii juste, marxist-leniniste, promovate de partidul nostru pentru rezolvarea problemei naționale, atît în anii ilegalității, cît și în perioada edificării noii societăți, pentru întărirea prieteniei și frăției oamenilor muncii români, maghiari, germani și de alte naționalități, pe bază de deplină egalitate în drepturi, în lupta și munca pentru înfăptuirea acelorași idealuri și năzuințe, pentru înflorirea patriei comune — Republica Socialistă România. Prin activitatea desfășurată s-a scos mai puternic în relief politica internaționalistă dintotdeauna a mișcării muncitorești, revoluționare din România, a partidului nostru, puternica solidaritate de clasă a proletarilor și comuniștilor români cu lupta oamenilor muncii de pretutindeni pentru eliberarea de exploatare și asuprire, cu forțele democratice, avansate, pentru progres social și pace în lume.

Desigur, relevînd contribuția pozitivă a institutului la studierea și cunoașterea istoriei noastre revoluționare, nu putem trece cu vederea faptul că o serie de momente de importanță crucială ale trecutului poporului nostru, o serie de probleme legate de activitatea partidului, a mișcării muncitorești și democratice nu au fost încă abordate și analizate pe deplin, pe baza documentelor, a faptelor, a realității, a adevărului obiectiv. La această lipsă se adaugă și faptul că nu a fost încă elaborat tratatul de istorie a partidului, menit să contribuie la elucidarea unor aspecte insuficient aprofundate, să dea răspunsuri clare unor probleme legate de diferiții factori care au influențat cursul evenimentelor naționale, activitatea partidului nostru, să ofere concluzii limpezi, științific fundamentate, pentru noile generații interesate să cunoască trecutul eroic al comuniștilor din România.

Aniversarea Institutului de studii istorice și social-politice are loc în perioada cînd întregul nostru popor este angajat cu toate

forţele în înfăptuirea istoricelor hotărîri ale Congresului al XI-lea, a Programului partidului de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism. Această vastă operă pune sarcini deosebit de însemnate şi în faţa institutului dumneavoastră, a întregii cercetări social-politice şi istorice din ţara noastră. Întreaga activitate a institutului, ca de altfel a tuturor instituţiilor şi organismelor ideologice, trebuie să se inspire din directivele Comitetului Central, din hotărîrile Congresului al XI-lea şi din Programul partidului — carta fundamentală politică şi ideologică a societăţii noastre, expresia concretă a marxism-leninismului creator în România. Activitatea institutului, a tuturor istoricilor trebuie concentrată spre evidenţierea, în întreaga sa amploare, a marii epopei naţionale a poporului nostru, a luptelor purtate şi a jertfelor date, timp de secole, pentru libertate şi neatîrnare, împotriva dominaţiei şi asupririi străine, a măreţelor bătălii sociale duse, în strînsă unitate cu oamenii muncii aparţinînd naţionalităţilor conlocuitoare, aşezaţi de-a lungul istoriei pe aceste meleaguri, împotriva exploatării, pentru progres şi o viaţă mai bună. Cercetarea istorică trebuie să dezvăluie mai profund şi mai documentat rădăcinile mişcării revoluţionare socialiste din România, născută odată cu dezvoltarea pe baze noi a forţelor de producţie, cu formarea proletariatului, cu transformarea sa într-o clasă conştientă, cu cunoaşterea şi însuşirea, la scurt timp după apariţie, a ideilor socialismului ştiinţific. Este necesar să fie relevate mai pregnant condiţiile social-istorice specifice dezvoltării poporului nostru, efectele profund nefaste pentru progresul multilateral al ţării ale îndelungatei dominaţii străine, apoi ale domniei monopolurilor imperialiste în economia şi în viaţa politică a societăţii româneşti. O importanţă deosebită are relevarea luptei de secole pentru apărarea fiinţei naţionale, pentru conservarea limbii şi a civilizaţiei spirituale proprii, pentru dezvoltarea naţiunii noastre într-un stat unitar, a cărui creare a avut un rol hotărîtor în accelerarea progresului economic şi social al ţării. În centrul atenţiei cercetării istorice trebuie să stea, de asemenea, studierea rolului conducător al partidului nostru comunist în întreaga transformare revoluţionară a societăţii, în unirea eforturilor poporului şi conducerea conştientă a întregului proces de perfecţionare a vieţii sociale, de dezvoltare a democraţiei socialiste, de soluţionare justă a problemelor noii etape de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate, aplicînd în mod creator principiile marxism-leninismului la condiţiile concrete ale României.

Pornind de la strînsa interdependenţă şi unitate dialectică dintre politica internă şi externă, dintre evenimentele internaţionale şi realităţile interne, cercetarea social-istorică trebuie să contribuie la înţelegerea profundă a intensei activităţi desfăşurate pe plan extern de Partidul Comunist Român, de Republica Socialistă România. În acest sens, o importanţă deosebită are relevarea politicii de întărire a prieteniei şi colaborării României cu toate ţările socialiste, de dezvoltare a relaţiilor pe tărîm politic, economic, tehnico-ştiinţific şi cultural, în scopul propăşirii fiecărei ţări în parte, al sporirii forţei şi prestigiului socialismului în lume. De asemenea, trebuie pusă în evidenţă solidaritatea activă a partidului nostru cu partidele comuniste şi muncitoreşti, contribuţia sa la eforturile pentru întărirea forţei şi coeziunii acestor partide, pentru realizarea unei unităţi noi în mişcarea comunistă şi muncitorească internaţională, bazată pe egalitate şi stimă reciprocă, pe dreptul fiecărui partid de a-şi elabora de sine stătător linia politică, strategia şi tactica revoluţionară, de a acţiona, în concordanţă cu condiţiile istorice concrete, pentru victoria revoluţiei socialiste şi edificarea noii orînduiri. O importanţă deosebită are, de asemenea, sublinierea relaţiilor de strînsă colaborare şi solidaritate ale partidului şi poporului nostru cu forţele antiimperialiste, democratice şi progresiste de pretutindeni, sprijinirea tuturor forţelor înaintate ale epocii noastre, în vederea înfăptuirii aspiraţiilor popoarelor de libertate şi independenţă naţională, de progres şi prosperitate, de prietenie şi conlucrare paşnică, pentru făurirea unei lumi mai bune şi mai drepte pe planeta noastră.

Cercetarea istorică este chemată să contribuie la cunoaşterea aprofundată de către întregul nostru popor a luptelor desfăşurate de clasa muncitoare, de forţele progresiste din întreaga lume împotriva politicii imperialiste, colonialiste şi neocolonialiste, a amplorii mişcării de eliberare naţională, a hotărîrii popoarelor de a-şi decide singure destinele, fără nici un amestec din afară, de a instaura în lume relaţii noi, de deplină egalitate în drepturi, de respect al independenţei şi suveranităţii naţionale, relaţii care să permită lichidarea subdezvoltării şi instaurarea unei noi ordini economice şi politice internaţionale.

Acordînd toată atenţia analizei şi elucidării problemelor istoriei dezvoltării patriei noastre, a mişcării comuniste şi muncitoreşti naţionale şi internaţionale, institutul, ca de altfel toţi cercetătorii din acest domeniu, trebuie să-şi concentreze în mai mare măsură forţele în direcţia studierii problemelor actuale, deosebit de complexe, ale edificării societăţii socialiste multilateral dezvoltate, precum şi a perspectivei evoluţiei viitoare a României, a rolului conducător ce revine partidului comunist în stimularea mersului nostru înainte, pe toate planurile, în înfăptuirea idealurilor

comunismului. În acest spirit trebuie studiate și problemele internaționale ale lumii contemporane, marile mutații și transformări ce se produc în raportul de forțe mondial, problemele întăririi unității și solidarității mișcării comuniste, a marelui front democratic antiimperialist. În întreagă această activitate trebuie să pornim de la principiul marxist-leninist că studierea istoriei trebuie să fie și un mijloc important de transformare revoluționară a prezentului, precum și de înțelegere a cerințelor viitorului, a căilor progresului neîntrerupt al societății.

La baza tuturor cercetărilor și studiilor istorice trebuie să stea în permanență concepția științifică a partidului nostru, materialismul dialectic și istoric, aprofundarea legilor obiective ale dezvoltării societății, pornindu-se de la rolul fundamental pe care îl au masele populare în făurirea istoriei. Cercetătorii noștri trebuie să dovedească în întreaga lor activitate un înalt spirit revoluționar, combativ, militînd cu toată energia și forța împotriva curentelor reacționare, a tendințelor de falsificare și denaturare a adevărului istoric, a manifestărilor de cosmopolitism și nihilism național, promovînd cu fermitate principiul științific, marxist-leninist, al respectării adevărului obiectiv al vieții, al istoriei.

Îmi exprim convingerea că întregul colectiv al Institutului de studii istorice și social-politice, toți cercetătorii din acest important domeniu științific vor face totul pentru a răspunde cu cinste marilor sarcini încredințate de partid.

Cu prilejul acestei aniversări, urez tuturor lucrătorilor institutului succese tot mai mari în activitatea viitoare, multă sănătate și fericire!

DECRET PREZIDENȚIAL

privind conferirea ordinului „23 August" clasa I Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă Comitetul Central al Partidului Comunist Român

Pentru merite deosebite în dezvoltarea științei istorice și social-politice din România și contribuția adusă la înfăptuirea politicii Partidului Comunist Român de edificare a socialismului în patria noastră,

cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la înființare,

președintele Republicii Socialiste România d e c r e t e a z ă:

Articol unic. — Se conferă ordinul „23 August" clasa I Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă Comitetul Central al Partidului Comunist Român.

NICOLAE CEAUȘESCU

Președintele Republicii Socialiste România

★

★ ★

În numele tovarășului Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, înalta distincție a fost înmînată de tovarășul Ștefan Voitec, membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., vicepreședinte al Consiliului de Stat, tovarășului Ion Popescu-Puțuri, directorul Institutului de studii istorice și social-politice, la Adunarea festivă care a avut loc la Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, cu ocazia jubileului de un sfert de secol al Institutului.

Acea parte a Țării Românești numită

MOLDOVA

VASILE MACIU

Originea numelui Moldovei a preocupat pe vechii cronicari și istorici români din secolele XVII și XVIII, dar și pe unii istorici și filologi moderni[1]. Întrebarea nu și-a găsit însă un răspuns satisfăcător, motiv care ne-a îndemnat să căutăm o nouă explicație.

Așa cum arăta marele învățat Dimitrie Cantemir în lucrarea sa Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor **inițial întregul teritoriu locuit de români era numit Țara Românească; apoi aceasta a fost împărțită în trei state: Transilvania, Muntenia (cum numea el statul dintre Carpații Meridionali și Dunăre) și Moldova. După părerea autorului, cînd „domnia [conducerea statului], dintr-una în doa s-au despărțit [...] partea Valahiei [Țării Românești] cea mai mare, de pe apa Moldovei numele a toată țara mutînd, s-au numit Moldova...“ Dimitrie Cantemir consideră, deci, că Moldova s-a desprins din vechea Țară Românească[2] și și-a tras numele de la rîul cu același nume.**

Tîlcul unei cunoscute legende

Părerea că numele Moldovei vine de la rîul cu același nume este însă, mai veche și apare învăluită de legendă. Cronicarul Grigore Ureche susține, în **Letopisețul Țării Moldovei,** că statul feudal Moldova, a fost întemeiat în urma Țării Românești, de către păstori veniți din Maramureș. Trecînd munții, ei au întîlnit o „fiară“ numită bour, pe care, gonind-o cu dulăi „o au scos la șesul apei Moldova“, ucigînd-o „la locul unde se chiamă acum Boureni“, sat înființat de ei. De la acel bour ucis vine și stema țării Moldovei, capul de bour. Căței aua Molda, cu care a fost gonită „fiara“, murind acolo, „apa de pre numele căței Moldii, i-au zis Molda, sau cumu-i zic unii, Moldova“. Concentrînd legenda expusă de cronicar, reținem ca elemente esențiale ale ei numele Molda și Moldova, al doilea derivat din primul.

Miron Costin, mai mult istoric decît cronicar, urmînd în parte pe Grigore Ureche, expune și el legenda transmisă de acesta, dar îi adaugă și elemente noi, privind originea numelui Moldovei. În lucrarea **Cronica Țărilor Moldovei și Munteniei,** scrisă în limba polonă, Miron Costin precizează că maramureșeanul Dragoș[3] vodă, însoțit de „cîteva sute de oameni înarmați“, a pornit „pe un rîu pe atunci fără nume“ dar, „la ieșirea din munți, au întîlnit un zimbru [așa se numește bourul în limba polonă] pe care [...] l-au gonit în josul rîului“ cu ajutorul unei

[1] Vezi Magazin istoric, nr. 6/1968.
[2] Vezi Magazin istoric, nr. 12/1975.
[3] Vezi Magazin istoric, nr. 1/1972.

cățele, Molda. Obosind zimbrul „îl omorîră" și satului întemeiat acolo i-au zis Boureni, dar cățeaua, bînd „ostenită apa din rîu, a crăpat chiar la malul rîului", numit de aci înainte, după numele cățelei Molda, apoi Moldova. Cu mai mult discernămînt decît predecesorul său, Miron Costin, după prezentarea legendei, o pune sub semnul îndoielii, scriind: „...știu însă că Sighetul, capitala Maramureșului, pînă azi are ca pecete capul de bour, ca și această țară [Moldova] și că un rîu Molda este în Țara Nemțească, nu departe de aceste locuri". El se referă, de bună seamă la rîul Vltava (Moldau) din Boemia.

În a doua lucrare, cu caracter literar, **Istorie în versuri polone despre Moldova și Țara Românească,** Miron Costin prezintă aceeași legendă, dar fără observațiile critice anterioare. Scepticismul cronicarului față de legenda „descălecatului"[1] Moldovei e foarte vizibil indicat de faptul că, în cea mai teoretică lucrare a lui, **De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor,** — scrisă în limba română — legenda nu mai este prezentă, autorul mulțumindu-se doar să afirme că numele „moldovan ieste de pre apa' Moldovei, după al doilea descălecatul acestei țări din Dragoș Vodă".

Legenda „descălecării" Moldovei este prezentată, cu puține modificări, dar fără considerațiile critice ale lui Miron Costin, și de Dimitrie Cantemir, în **Descriptio Moldaviae,** operă concepută în 1714, menită să facă cunoscută Occidentului țara al cărei principe fusese. Ulterior, Dimitrie Cantemir a combătut însă legenda, în **Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor,** considerînd că pecetea Moldovei vine de la cetatea Capul Bourului (Caput Bovis) zidită în Dacia de Traian, iar numele Moldovei ar proveni din dacicul „Molisdavia, adecă Davia Moale". Această părere — valoroasă contribuție ideologică la formarea daco-românismului — este, totuși, neadevărită de izvoare.

Cu excepția lui B.P. Hasdeu, istoricii și filologii moderni au acceptat teza nesatisfăcătoare după care numele Moldovei ar veni de la numele rîului cu același nume.

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 3/1967.

Dinainte de Dragoș vodă

Întemeiată într-o vreme despre care nu avem prea multe mijloace sigure de informare și pe care legenda o acoperă adesea în misterul ei, Moldova și-a luat un nume particular, cum indică însuși Dimitrie Cantemir și cum scrie și istoricul P.P. Panaitescu, pentru a se diferenția de cealaltă țară românească, întemeiată ca stat independent cu cîteva zeci de ani înainte între Carpații Meridionali și Dunăre. P. P. Panaitescu susține că numele Moldovei vine de la cel al rîului Moldova, pe malurile căruia se află tîrgul Baia — „prima capitală a țării care se mai numea și **Tîrgul Moldovei**" — cum fusese „botezat" astfel de către sașii colonizați acolo și căruia în limba lor îi spuneau „Die Stadt Mulde". Pornind de la o indicație din **Istoria românilor** a lui N. Iorga, același istoric crede că menționarea, în 1339, la Lemberg, a unui negustor din acel tîrgușor, dovedea că așezarea exista încă înainte de întemeierea statului feudal Moldova, dar de aici trage concluzia grăbită că „...întîi a fost rîul, numele lui l-a luat tîrgul, după numele rîului, de la care ar veni și numele țării".

Emil Vîrtosu precizează că, în cele mai vechi acte ale municipalității „orașului", Baia, numele acestuia este Molde sau Stadt Molde, dar și Moldin și Molda. Sigiliul orașului înregistra și numele latin al acestuia — **Moldavia** — în formula **Civitas Moldavia.** Conchizînd, istoricul menționat consideră că „există o strînsă legătură între numele țării, al rîului și numele latin și german al orașului..." Ce legătură anume, nu precizează, dar atrage atenția asupra sensului cuvîntului german **Molde** „atestat ca nume al orașului Baia în sec. XV, cînd administrația acestui oraș era condusă de locuitorii de origine săsească". **Molde** înseamnă, deci, în limba germană albie, copae, dar și „groapă, adîncitură...". În **Cronica breviter scripta,** a domniei lui Ștefan cel Mare, tradusă în limba germană, Emil Vîrtosu a observat că numele statului Moldova și cel al orașului Baia „sînt consemnate în aceeași formă: Mulda". Pe lîngă numele oficial Moldova, Miron Costin folosește de multe ori, în **Letopisețul țării Moldovei de la Aron Vodă încoace,** și numele de Mulda.

Din vremuri anterioare venirii maramureșanului Dragoș vodă la răsărit de Carpați, în timpul stăpînirii tătarilor, poate și mai înainte de venirea lor, acolo unde există acum satul Baia se exploatau zăcăminte metalifere. În sec. XIV, colonișți sași s-au așezat în apropierea acestei exploatări[2] și, atrași probabil de ea, au întemeiat un oraș numit în limba lor **Stadt Mulde,** ceea ce putea să însemne **Orașul Adînciturii** (celei făcute prin căutarea minereului). Numele orașului a fost dat, deci, credem noi după acela al exploatării miniere — una din dovezi fiind și numele de azi, românesc, al localității: Baia (Mină). Stadt Mulde fiind prima așezare cu caracter urban întîlnită în drumul său de Dragoș vodă, în războiul dus împotriva tătarilor, ea a fost aleasă, probabil, ca reședință

[2] Cercetările efectuate la Baia de un colectiv de arheologi ieșeni au scos la iveală materiale care atestă prezența aici a coloniștilor sași abia în ultimele decenii ale sec XIV. Ceramica produsă de ei „se adaugă destul de tîrziu, în a doua jumătate a acestui secol, unei ceramici locale, de tradiție mult mai veche, ceea ce ar putea să însemne că noii veniți n-au sosit pe un loc gol, ci într-o așezare băștinașă, care acum se deosebea de cele rurale" (Eugenia Neamțu, Vasile Neamțu, Stela Cheptea, **Începuturile orașului Baia în lumina datelor arheologice,** în **Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza" din Iași,** Istorie, 2/XIX, 1973, p. 178) — **n.r.**

a ținutului eliberat[1]. De la numele orașului-reședință au venit apoi — după părerea noastră — și cele ale rîului și noii țări românești ce s-a întemeiat, menit s-o diferențieze pe aceasta de cealaltă țară românească, formată cu cîteva zeci de ani mai înainte ca stat independent. Pentru locuitorii săi ca și pentru străini, noul stat era tot o țară românească sau, cum îi spuneau izvoarele vremii o Valahie.

După moartea lui Dragoș, urmașii săi au fost înlăturați de către un alt voievod, venit tot din Maramureș, și anume Bogdan[2], cel care a pus bazele noului stat independent românesc, numit **Moldova**.

Ce spun documentele

Documentar, acest nume diplomatic apare în 1360, cînd Ludovic, regele Ungariei, îl răsplătea pe „Dragus", credinciosul său slujitor din Maramureș, pentru serviciile aduse „specialiter autem in restauratione **terre** nostrae Moldauane...". Același rege menționa din nou Moldova, într-un act din 1365: „...quod idem ad-hoc in terra Moldauana". Peste cinci ani, în 1370, papa Urban V se referea la voievodul Latcu, „dux Moldaviensis, partium seu nationis Valachie [...], et suus ducattus seu terre Moldaviensis". [„duce moldovenesc al părților națiunii Valahiei [...] și ducatul său sau țară moldovenească"]. Un alt document al Curiei papale emis în 1372 se referea la același voievod Latcu: „Quem Lasco (Layk) Moldaviae Dux...". Din 1384 avem și un text intern, păstrat într-o copie latină, în care Petru voievod se intitula „duce al Țării Moldovei"[3]. Un alt document, în limba latină, emis în 1387 de cancelaria lui „Petrus Wuyevoda Muldaviensis" menționează — ca și actul precedent — numele oficial al țării. Numele Moldova, de astă dată într-un titlu domnesc: „Io Roman voievod stăpînitor al Țării Moldovei, de la munte pînă la mare" — apare, de asemenea, la 20 martie 1392, într-un cunoscut document scris în limba slavonă. De aci înainte, denumirea de Moldova va fi prezentă din ce în ce mai des în actele interne și în cele externe, excepție făcînd, de regulă, documentele referitoare la biserică, în care se folosea termenul „Țara Moldovlahia", pentru a putea fi deosebită, în spiritul Patriarhiei ortodoxe din Constantinopol, Valahia, dintre Carpații Orientali și Nistru de cealaltă Valahie dintre Carpații Meridionali și Dunăre.

Primul text conținînd termenul Moldovlahia datează din 1407, și a fost emis de mitropolitul „chir Iosif al Moldovlahiei". Alexandru cel Bun, într-un act de danie către mănăstirea Bistrița, se intitula: „...voievod, domn a toată Țara Moldovlahiei". Termenul Moldovlahia a fost utilizat și mai tîrziu în acte bisericești sau privind biserica, de pildă, la finele sec. XVII, într-un act al lui Antioh Constantin (Cantemir) adresat lui Dosoftei, patriarhul Ierusalimului.

Moldova, numele statului românesc, creat în teritoriul dintre Carpații Orientali și Nistru, era deci un termen de cancelarie, **locuitorii săi continuînd a fi și a se numi români și a vorbi aceeași limbă cu cei din Transilvania și Țara Românească. Numai în raport cu locuitorii acesteia din urmă, numiți de ei „munteni", locuitorii noului stat românesc se numeau „moldoveni".** Ștefan cel Mare, la 8 mai 1475, în scrisoarea adresată signoriei republicii Veneției și papei, prin unchiul său Țamblac, numea Țara Românească „l'altra Valacchia" sau „Valacchia Mazor" („Valahia Mare"), înțelegînd că țara sa proprie era tot o „Valachie". Străinii au sesizat și ei această realitate, căci au întrebuințat foarte des termenul „Valachia" pentru a numi astfel și Moldova, convinși, pe bună dreptate, că locuitorii acesteia erau tot așa de români ca și ceilalți.

Curînd, în urma întemeierii Moldovei, Curia papală menționa, în corespondența sa, că moldovenii sînt „valachi", adică români. Astfel, la 1370, papa Urban V, referindu-se la Moldova, scria că aceasta e o parte a „națiunii" românești. Tot în 1370, referindu-se din nou la Moldova, papa o numea „Wallachia", situînd-o geografic alături de Rusia roșie (Galiția) și de Lituania. La fel face și papa Bonifaciu IX, precizînd că tătarii și turcii au năvălit în Polonia, Lituania, Podolia și Valachia. Regele Ungariei, Sigismund, narînd, în 1397, războiul nereușit dus de el contra voievodului Moldovei, Ștefan îi numea pe moldoveni **olaci,** adică români: „...cum suis complicibus et Olacis universi" [„cu complicii și toți românii"]. Peste cîțiva ani, în 1401, același rege, menționînd Moldova — „terram Moldaviam" — și războiul cu voievodul acesteia, Ștefan amintea din nou pe moldoveni cu termenul de „olahi" adică români. Tot români (valachi) îi numea pe moldoveni, în 1417, și Vladislav Jagello, regele Poloniei, cînd recomanda negustorilor, care voiau să meargă pentru comerț „ad partes Tartarorum, seu Valachorum", să folosească vechile drumuri.

Călătorii străini prin Moldova spuneau adeseori locuitorilor acesteia „valahi", adică români, și țării lor, „Valahia". Așa făcea în 1428, Johann Schiltberger, care zicea Moldovei „Claine Walachia" (Mica

---

[1] Așa cum sugerează atît documentele, cît și rezultatele cercetărilor arheologice, Baia — **Civitas Moldavia** — a jucat rolul de **tîrg al văii Moldovei,** apoi de reședință a unui cneaz sau voievod local, conducător al formațiunii politice de pe valea rîului Moldova înainte de venirea lui Dragoș vodă. Amintirea acestei perioade e reflectată în sigiliul orașului, în care așezarea e calificată drept **cetate de frunte a Țării Moldovei** (capitalis civitatis Terrae Moldaviae), și în **Cronica moldo-germană,** scrisă în 1502, în care Baia e arătată ca o **capitală a Țării Moldovei** (eyn haubtstadt Muldener Land) — **n.r.**

[2] Vezi **Magazin istoric,** nr. 2/1973.

[3] Vezi **Magazin istoric,** nr. 11/1974.

Valahie), punînd-o alături de Walachia (Ţara Românească). La fel proceda şi Guilbert de Lannoy, care numea pe moldoveni „Vallasques" şi ţara lor „Wallachie la petite". În a doua jumătate a sec. XV, numele Valachia dat Moldovei era aşa de curent, încît italianul Giovanni Maria Angiolello (1450-1527), narînd expediţia lui Mohamed II din 1476 contra lui Ştefan cel Mare, îl numea pe acesta „Conte Stefano signor della Valachia". Ceva mai tîrziu, Petre Opalinski, raportînd în 1533 din Mediaş regelui Sigismund I al Poloniei, numea pe voievodul Petru Rareş al Moldovei „palatinus Vlachiae".

Cronicarii şi memorialiştii timpului îi menţionau şi ei adeseori pe moldoveni sub denumirea de valahi, respectiv de români. Bizantinul Georgios Sphrantzes povestind amintita expediţie din 1476 a lui Mohamed II, folosea pentru Moldova numele de Vlachia. Cronicarul polon J. Dlugosz numea uneori Moldova, Valachia, iar pe moldoveni, valachi. Un bun cunoscător al poporului român istoricul umanist Antonio Bonfini, italian la curtea regelui Matei Corvin, distingea „montannae Daciae Caput" (Ţara Românească) „nunc montannam Valachiam appellant" — de cealaltă Valachie, al cărei nume este Moldavia („Altera vero Valachia, cui Moldavia nomen est"). Acelaşi Bonfini, povestind expediţia din 1467 a lui Matei Corvin împotriva lui Ştefan cel Mare, delimita „acea parte a Ţării Româneşti [...] care acum e numită Moldova" („in eam Valachiae partem castra movent, quam Moldaviam nunc discunt") şi numea pe locuitorii ei români valachi („in itinere Valachorum...").

Ca şi fraţii lor

În sec. XVI şi XVII numeroşi istorici şi călători au continuat să numească Moldova cu termenul Valahia sau cu derivate ale lui, iar pe moldoveni, valahi, exprimînd realitatea că ei sînt români, ca şi fraţii lor din Transilvania şi Ţara Românească.

Într-o notiţă de pe ultima filă a **Cronicii moldo-polone** a lui Nicolae Brzeski, lucrarea respectivă este numită „Kronika woloska...", adică moldovenească, întrucît polonii îi numeau pe moldoveni în mod curent cu termenul **volochi,** derivat al numelui **valachi,** dat în genere românilor de străini. Alt cronicar polon, Strykowski, are în lucrarea sa expresiile „woloskie kraie", cu sensul „părţile Moldovei" şi „w Woloszech" adică „în Moldova" şi „Wolachow", care înseamnă moldoveni. Umanistul polon Orichowius scria că dacii „se numesc în limba lor români de la romani", iar în polonă **volochi,** ţara lor fiind Moldova.

În 1577 a apărut la Frankfurt memoriul lui Ioan Lasicki, **Historia de ingressu Polonorum in Valachiam cum Bogdano-Voivoda,** în care Moldova este numită, cum se vede, Valachia, iar în anul următor, tot la Frankfurt, a fost publicat memoriul lui Leonhard Gorecki, **Descriptio belli Ivoniae Voiuvodae Valachiae quod anno MDLXXIIII cum Selymo II Turcarum Imperatore gessit...,** în care, de asemenea, Moldova este menţionată cu termenul etnic al locuitorilor ei, Valachia; în text, se afirmă că întreaga regiune a vechilor Moesia şi Dacia se cuprindea sub acest nume, Valachia, dar aceasta „se desparte în două, Valachia Transalpină şi Moldova" („Tota regio in partes duas dividitur, în Valachiam Transalpinam, ac Moldaviam").

De fapt, în sec. XVII, în mod curent, adesea neoficial, Moldova este numită în limba polonă Woloch, cum face Zigmunth Zebrowski într-o scrisoare a sa trimisă din Snyatin, la 16 februarie 1616, lui Stanislaw Zolkiewski, voievodul Chioviei şi hatman al Coroanei polone. Un interesant izvor privind numele Moldovei este cartea lui Okolski, **Orbis Polonus...,** apărută la Craiova în 1641, în care se dă şi o genealogie fantezistă, dar semnificativă, a Movileştilor români[1], considerîndu-se că strămoşul lor a fost legendarul roman Mutius (Mucius Scaevola!) şi afirmîndu-se că Ieremia Movilă a fost palatinul Valahiei (Moldovei) şi fusese încă „administrator perpetuus" al ambelor Valachii, deci al Moldovei şi al Ţării Româneşti. În limba polonă, la 10 februarie 1616, Stanislau Tarnowski, castelanul Sandomiriei, scria lui Sbignew Ossolinski, voievodul Sandomiriei, numind Moldova „Woloch" şi pe moldoveni „wolosza".

Sînt încă nenumărate izvoare din sec. XV-XVIII, care arată că numele **Valahia** (cu derivatele sale franceze, italiene, sudslave, greceşti, germane, polone, ruse şi turceşti) era dat nu numai Ţării Româneşti, ci şi Moldovei, uneori, în cazul unor izvoare polone, numai acesteia. Se dovedeşte astfel că cele două ţări erau teritorii locuite de acelaşi popor român — ca şi cel din a treia ţară, Transilvania, cu aceeaşi limbă, obiceiuri şi cultură, cu întinse şi necontenite raporturi economice şi politice şi cu aceleaşi aspiraţii.

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 6/1973.

UNIREA
UN ACT IREVERSIBIL

Pentru a putea înţelege cursul complexelor evenimente care au avut ca rezultat abdicarea lui Cuza şi aducerea unui prinţ străin în fruntea statului român, este necesar să reamintim cadrul relaţiilor internaţionale în care se aflau angajate Principatele Române la mijlocul veacului trecut, planurile, intenţiile şi interesele urmărite de puterile străine pe seama poporului român.

Problema principală pentru apărarea intereselor fundamentale ale Ţării Româneşti şi Moldovei era recunoaşterea statutului lor juridic de state suverane, aflate sub suzeranitatea Porţii otomane, în cadrul unor relaţii specifice, reglementate în decursul evului mediu prin tratatele bilaterale — Capitulaţiile — încheiate de domnitorii români cu sultanii turci[1]. Încă înainte de războiul Crimeii (1853-1856), atît factorii politici din principate, cît şi unele puteri străine, cum erau Franţa şi chiar Turcia, luau în considerare ca punct de plecare în abordarea problemei principatelor, statutul lor de state autonome, aflate sub suzeranitate turcească. În această problemă, o poziţie echivocă avea Rusia ţaristă; ea recunoştea regimul Capitulaţiilor în funcţie de posibilităţile imediate de realizare a intereselor sale, care constau, în toată această perioadă, în extinderea „protectoratului" ei asupra principatelor, prin înlăturarea suzeranităţii turceşti; Rusia urmărea astfel să ajungă cît mai curînd la eliminarea otomanilor din Peninsula Balcanică şi la cucerirea Constantinopolului. Dar înfrîngerea suferită în războiul Crimeii şi plasarea Turciei în tabăra victorioasă au obligat-o să joace aparent şi temporar un rol „binevoitor" faţă de principate — motiv pentru care a apărut, alături de Franţa, ca partizană a Unirii. Turcia a continuat să reziste pe poziţia de conservare a atributelor sale de putere suzerană.

Victorioasă în războiul început în 1853 — şi încă în calitate de principal combatant — Franţa a desfăşurat o politică activă în această parte a Europei, adoptînd principiul, necesar din multe puncte de vedere intereselor ei generale, unirii principatelor şi consolidării lor într-un stat puternic, care să poată „să se sustragă de sub influenţa rusească şi să pună Turcia la adăpost" (în faţa pericolului ţarist). Asemenea principii au stat la baza prevederilor din Tratatul de la Paris din 1856[2], ca şi a celor cuprinse în Convenţia din 1858[3].

În timp ce cancelariile europene îşi drămuiau concesiile privind viitorul statului român, poporul român şi factorii săi conducători şi-au afirmat cu o forţă deosebită crezurile şi aspiraţiile politice proclamate încă în 1848. Contrar aşteptărilor, cel puţin ale unora dintre puteri, românii nu s-au lăsat prinşi în mrejele aranjamentelor celor şapte puteri şi s-au angajat cu mare însufleţire patriotică în lupta pentru apărarea drepturilor şi viitorului naţiunii lor. Timp de şapte ani, începînd din 1857 pînă în 1864, cînd domnitorul Cuza a realizat paşi decisivi pe calea desprinderii de „garanţia" celor şapte puteri, s-a dat o luptă politică şi diplomatică acerbă între patrioţii români şi puterile garante. Sprijinindu-se pe unele dintre acestea, românii au obţinut un minimum în 1858, prin Convenţia care recunoştea dreptul principatelor de a se uni, în anumite limite; ei şi-au asigurat, totodată, dreptul la suveranitate internă, invocînd tradiţia vechilor relaţii stabilite prin „Capitulaţiile" încheiate în trecut între ţările române şi Turcia. În ianuarie 1859, folosindu-se de unele lacune ale prevederilor Convenţiei, românii, dovedind un deosebit tact şi o mare înţelepciune politică, au depăşit aceste prevederi şi au ales un singur domn în ambele principate. Cele trei imperii vecine — otoman, austriac şi ţarist, interesate în extinderea dominaţiei lor asupra românilor — n-au putut invoca încălcarea Convenţiei pentru a interveni şi au trebuit să accepte, după oarecari tîrguieli, noua stare de lucruri. În 1862, ca o consecinţă logică a dublei alegeri, Adunările legislative s-au unificat şi s-a stabilit o singură capitală. Marile puteri au luat act de aceste evenimente, unele dintre ele — Turcia, Austria şi Anglia — cu regrete şi cu unele rezerve, cum a fost aceea de a se recunoaşte valabilitatea celor înfăptuite numai pe timpul domniei lui Cuza.

În mai 1864, domnitorul, cu concursul unui guvern energic condus de M. Kogălniceanu, a mers mai departe în direcţia lărgirii suveranităţii statului român: după ce, invocînd motive interne, a dizolvat Adunarea, Cuza a eludat pretenţia celor şapte puteri de a „garanta" dezvoltarea poporului român, modificînd substanţial, şi fără să le aştepte aprobarea, Convenţia din 1858. A fost, fără îndoială, un act de înalt curaj patriotic de a ignora „grija" pe care şi-o asumaseră cele şapte puteri de „a veghea" asupra statului român. În aceste împrejurări, ultima mare putere, care susţinuse efectiv aspiraţiile poporului român — Franţa, condusă de Napoleon III — şi-a retras treptat, sub presiunea celorlalte puteri garante şi spre a evita unele ciocniri cu acestea, sprijinul acordat domnitorului Cuza.

Aşa cum declarase încă din momentul alegerii sale, Al.I. Cuza nu a făcut din apărarea tronului său un obiectiv personal, ci un mijloc de apărare a intereselor ţării.

Avînd o asemenea concepţie despre rolul său ca domnitor, el a putut să desfăşoare o politică internă şi externă de mare curaj, dar bine calculată. De cîteva ori, în timpul celor şapte ani ai domniei sale, asupra ţării a planat pericolul intervenţiei armate străine (turceşti, austriace sau ruseşti), dar de fiecare dată a fost înlăturat datorită energiei cu care domnitorul — puternic sprijinit de sfetnicii săi şi de masele populare — a ripostat.

Atitudinea forţelor politice româneşti, măsurile luate au dat o lovitură decisivă iluziilor nutrite de acele puteri garante care vedeau în unire doar o soluţie provizorie, urmînd ca după domnia lui Cuza să se revină la separarea celor două ţări surori. Aceste măsuri au dus la adîncirea procesului de unire, la întărirea reală, obiectivă, a noului stat unit. Treptat, ingerinţele străine au fost eliminate, consecinţe deosebit de pozitive în această

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1975.
[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7/1975.
[3] Vezi **Magazin istoric**, nr. 10/1975.

privință avînd secularizarea averilor mănăstirești[1]. Toate prevederile Convenției din 1858 care asigurau puterilor garante dreptul de a interveni în viața internă a românilor au fost spulberate treptat de cursul evenimentelor; practic, domnitorul s-a limitat să notifice și să explice puterilor garante măsurile adoptate, nelăsîndu-se intimidat nici de amenințările notelor diplomatice și nici chiar de zăngănitul armelor la frontierele țării. Un diplomat francez aprecia lucid, încă din ianuarie 1862, că orice încercare străină de a interveni în principate, în fața dîrzeniei domnitorului era sortită să „dea faliment — ca și Convenția".

Dacă înainte de 1857, factorii politici români invocau Capitulațiile pentru a se recunoaște autonomia internă sub suzeranitatea Porții, în timpul lui Cuza, puterile străine și în primul rînd Turcia, se dovedesc a fi ele mai interesate în invocarea acestor Capitulații, ale căror prevederi privind drepturile decurgînd din suzeranitatea turcească erau depășite de evoluția statului român spre independență deplină. Este semnificativ că cei mai lucizi demnitari turci, ca, de pildă, Ali Pașa, ministru de Externe, au intuit încă din 1855 faptul că unirea Țării Românești și a Moldovei, pe lîngă alte consecințe pe planul relațiilor internaționale, „ar da naștere dorinței naturale [a românilor] de a cuceri o independență completă". Evenimentele l-au confirmat.

Unirea din 1859, cu toate consecințele politice, economice și sociale era așadar un act ireversibil.

Documentele[2] pe care le reproducem în continuare reliefează elocvent, pe de o parte, concepția și atitudinea marilor puteri europene cu privire la viitorul poporului român, limitate la interesele fiecăreia dintre ele și, pe de altă parte, gîndirea și acțiunea politică a României, ale statului creat în urma Unirii din 1859, exprimate cu demnitate și claritate de domnitorul Cuza și de colaboratorii săi.

N. COPOIU

Memoriu privind Principatele Valahia și Moldova, elaborat de Consulatul general al Franței în Principatele Române. 21 august 1851

Dreptul politic al celor două principate

Aruncați în mijlocul populațiilor slave, românii au știut să-și păstreze naționalitatea lor cu toate luptele sîngeroase pe care le-au susținut împotriva turcilor, a polonezilor și a maghiarilor și cu toate încercările mai recente ale Rusiei, care vede în asimilarea în beneficiul ei a rasei [nației — n.r.] române un pas înainte spre panslavism, acest vis al tuturor țarilor: și astăzi, cînd deși au pierdut independența lor, românii se prezintă la fel, ca o națiune reală și compactă, astfel încît, împreună cu ungurii, ei alcătuiesc singura barieră posibilă între slavii de nord și cei din răsărit. A nu da atenția cuvenită acestor două naționalități, sau uneia din ele, ar însemna în mod firesc favorizarea politicii pe care o pune în joc Rusia printre populațiile slave din cadrul Turciei, politică pe care ea o rezumă în cuvintele acestea: o turmă și un păstor.

De altfel, păstrarea naționalității este recompensa pentru luptele sîngeroase și succesive duse, la început, împotriva barbarilor apoi împotriva polonezilor și maghiarilor; și, cînd mai tîrziu, în secolele XIV și XV, populațiile greacă și slave au căzut sub iataganul turcilor, românii din Principatele Valahia și Moldova, epuizați de lupte și prea slabi spre a rezista unui dușman în fața căruia tremura Europa, și vrînd mai ales să-și asigure o protecție puternică împotriva slavilor, au luat-o înaintea pericolului de a fi cuceriți, situîndu-se absolut de bună voie sub suzeranitatea sultanilor Baiazid I, Mahomed II și Soliman IV care au confirmat drepturile principatelor prin prevederi (Capitulații) speciale.

În virtutea acestor Capitulații, principatele au continuat să se bucure de drepturile unei administrații interne libere și independente; ele au avut libertatea să-și aleagă singure domnitorii și să-și dea asemenea legi care li s-au părut potrivite. Poarta nu exercita nici un amestec în treburile lor, afară de perceperea unui tribut anual și recunoașterea, printr-o învestitură, a domnilor aleși.

Astăzi, românii, în număr de 12 milioane, descendenți ai coloniștilor așezați de Traian între Nistru, Carpați, Tisa, Dunăre și Marea Neagră, vorbind o singură și aceeași limbă, provenită din limba latină, practicînd aceeași religie, se află împărțiți în felul următor:

Români din Austria	**3.871.000**	**în Transilvania**	**1.486.000**
		în Bucovina	**300.000**
		în Banat	**2.085.000**
Români din Rusia	**896.000**	**în Basarabia**	**896.000**
Români din Turcia	**4.000.000**	**în Valahia**	**2.500.000**
		în Moldova	**1.500.000**
Total	**8.767.000**		

Circa alte trei milioane sînt răspîndiți în grupe mai mult sau mai puțin compacte, de la 50 la 60 mii suflete, în diferite părți ale Podoliei, ale Ungariei și ale Macedoniei.

Din toate timpurile, Capitulațiile acordate principatelor au fost mai mult sau mai puțin respectate de Sublima Poartă, și niciodată Valahia și Moldova nu au fost tratate drept pașalîcuri, ca celelalte părți ale imperiului. Multă vreme după supunerea lor, ele s-au putut bucura de dreptul de a-și da domnitori autohtoni, și chiar cînd mai tîrziu acest drept le-a fost luat și cînd Poarta a numit domnitori străini, dar creștini, în orice caz, aceștia, în înțelegere cu clerul și cu boierii din țară, întruniți în adunări generale, au făcut toate schimbările de legi cerute de împrejurări, au încasat impozitele pe care le-au considerat necesare și au înarmat atîta lume de cîtă a fost nevoie. Chiar dreptul de a avea domnitori autohtoni a fost restituit principatelor printr-un hatișerif din anul 1821.

Astăzi, din cauza influenței ruse, Capitulațiile nu mai sînt executate decît pe jumătate, deși ar trebui să fie respectate cu desăvîrșire, întrucît ele nu au fost abrogate prin nici un tratat următor (subsecvent) și pentru că dreptul popoarelor este în întregime în favoarea lor.

Rusia s-a străduit să convingă Europa că aceste Capitulații privitoare la români au căzut în desuetudine, că ele chiar niciodată nu au fost respectate de către Turcia, că teritoriul principatelor a fost de multe ori violat de turci și ea pretinde, prin urmare, că excluzînd orice Capitulație anterioară, soarta românilor trebuie să fie în întregime la dispoziția Imperiilor rus și otoman. Dacă este adevărat că de multe ori unele pașale nedisciplinate și rebele sau bande neînregimentate și-au permis să execute frecvente incursiuni pe teritoriul principatelor, tot atît de adevărat este că, sultanii au dezaprobat o asemenea comportare și, fie că românii au respins aceste atacuri prin propriile lor forțe, fie că Poarta a trimis trupe otomane spre a-i determina pe atacanți să se întoarcă înapoi pe malul celălalt al Dunării, românii au reintrat mereu în situația de a-și exer-

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1976.

[2] Primele trei documente, datînd din 1851, 1855 și 1858, sînt **inedite** și provin din Arhiva Ministerului de Externe al Franței, fotocopiile lor aflîndu-se în Arhiva I.S.I.S.P; celelalte se publică în traducere românească după lucrarea lui R.V. Bossy, **Agenția diplomatică a României în Paris și legăturile politice franco-române sub Cuza vodă**, București, 1931.

cita drepturile garantate de vechile tratate.

Această pretenție a Rusiei față de principate este periculoasă pentru însăși integritatea Imperiului otoman; intenționînd să determine Europa să uite Capitulațiile, ea face totul pentru ca aceste tratate cu Poarta să apară ca tot atîtea dovezi ale grijii sale pentru populațiile creștine din Turcia, dar ea își procură mijloacele pentru a izbuti să i se cedeze, în mod succesiv și în porții mici, țările române, după cum se vede dovada în art. 4 al Tratatului de la București [1812], prin care se ajunge să i se cedeze aproape jumătate din Moldova, de la Nistru pînă la Prut.

Dar chiar în ciuda speranței că aceste Capitulații vor cădea în desuetudine prin netrecerea la executarea lor, cu toate că numeroase fapte infirmă astfel de afirmații, art. 5 al Tratatului de la Adrianopol [septembrie 1829] a venit să le repună în vigoare și Europa este în drept să impună Rusiei respectul pe care ea îl datorează acestor Capitulații pe care ea însăși s-a angajat să le respecte și să le facă respectate. Iată conținutul acestui articol al Tratatului de la Adrianopole: „Principatele Moldova și Valahia fiind, printr-o Capitulație, plasate sub suzeranitatea Sublimei Porți, și Rusia fiind garantă a prosperității lor, se înțelege că ele își vor păstra toate privilegiile și imunitățile care le-au fost acordate în virtutea Capitulațiilor lor...".

Deci nu poate exista nici o îndoială în privința dreptului pe care îl au principatele cînd reclamă punerea în vigoare a Capitulațiilor și nevoia pe care o au de a face aceasta, deoarece de aceste Capitulații se leagă naționalitatea și existența lor politică.

Regulamentele organice

În actul separat al Convenției explicative, semnat la Akkerman [Cetatea Albă] în 1826, s-a stipulat că domnii (gospodarii) din cele două principate să se ocupe, împreună cu Divanurile lor respective, de măsurile necesare pentru a îmbunătăți situația principatelor și ca aceste măsuri să formeze obiectul unei reglementări generale pentru fiecare principat.

După cîteva luni, s-a declarat război între Rusia și Turcia, țările au fost ocupate din punct de vedere militar de trupele ruse, iar conducerea ambelor principate a fost încredințată unui guvernator general rus; comisiile numite de domnitori pentru redactarea Regulamentelor au fost atunci înlocuite de altele, alese de guvernator și un ofițer rus a fost însărcinat să prezideze aceste lucrări.

În 1831, lucrarea a fost gata și generalul conte Kiseleff a convocat o adunare a boierilor pentru discutarea acestor Regulamente.

Această Adunare constituantă a boierilor își ținea ședințele sub președinția consulului rus Minciaki, în timp ce mitropolitul, președintele natural al Adunării, după mărturia însăși a acestui Regulament, trimis în exil în interiorul Rusiei, nu a fost pus în libertate decît după o detențiune de cinci ani.

Opinia Porții referitoare la reorganizarea principatelor, reflectată în relatarea însărcinatului cu Afaceri al Franței la Constantinopol adresată ministrului Afacerilor Externe al Franței. 25 martie 1855

Domnule ministru,

Ieri am avut o conferință cu Marele vizir și Ali Pașa referitor la interpretarea pe care Poarta înțelege să o dea celor patru garanții și mă grăbesc să vă fac o dare de seamă. Noi am citit nota comunicată domnului prinț Gorceakov la întrunirea din 28 decembrie și, conform dispoziției adoptate în acest document, nu am neglijat nimic pentru a culege, din propunerile care sînt enunțate acolo, întreaga concepție a consilierilor sultanului. În cursul unei convorbiri anterioare cu acești doi miniștri — și am avut onoarea de a face cunoscut acest lucru Ex[celenței] V[oastre] — remarcasem că ei erau, și unul și celălalt, dominați de o preocupare care exercita asupra judecății lor o influență exclusivă; mă așteptam să-i găsesc sub aceeași influență și nu m-am înșelat. Ei aveau de ales între două categorii de idei: una avînd ca obiect, în primul rînd, să pună în viitor Turcia la adăpost de complicațiile și de pericolele care au amenințat existența ei, cealaltă, mult mai conformă cu sentimentul opiniei publice, tinzînd să extindă decît să întărească puterea sau mai curînd autoritatea Porții. Se pare că ei vor să păsească pe cea de-a doua cale și instrucțiunile lui Ali Pașa vor fi concepute în acest sens.

Sentimentul responsabilității, mult mai puternic la ei decît sfaturile unei politice înțelepte, îi face să dorească profund ca rezultatul negocierilor să fie de natură a satisface orgoliul național; opinia publică din Turcia — precizează ei — nu ar înțelege că un război întreprins cu concursul unor aliați puternici pentru a salvgarda integritatea Imperiului otoman, ar putea să ajungă la niște aranjamente care, în ochii populației, ar părea să micșoreze granițele; ea ar acuza incapacitatea Divanului și teama de a se expune unei astfel de învinuiri, alăturată dorinței de a obține un succes diplomatic capabil să consolideze popularitatea lor, îmi par să fi sugerat aprecierile dezvoltate de Marele Vizir și ministrul Afacerilor Externe.

După ce am reamintit în cîteva cuvinte, referitor la prima garanție, istoria principatelor începînd de la Tratatul de la Adrianopol, m-am străduit să scot în evidență necesitatea de a ridica o barieră între Prut și Dunăre, putînd să garanteze Turcia împotriva tendințelor de invadare ale Rusiei. „Acesta este, am spus eu, scopul ce trebuie propus; în ce mod poate fi atins? Iată chestiunea care interesează a fi elucidată și rezolvată". Am adăugat, domnule ministru, că nu aveam misiunea de a propune Porții nici un plan de îndrumare dinainte hotărît, că eu trebuia să mă limitez la examinarea diverselor soluții pe care le pot sugera evenimentele anterioare și situația actuală și dezvoltînd ideile emise în nota care era anexată la adresa Ex. V. din 2+ a lunii tre-

cute, am încercat să demonstrez avantajele unui sistem care ar organiza Provinciile Dunărene într-un principat destul de puternic pentru a obține din propriile sale resurse și din organizarea sa — nu mai puțin decît din stipulații diplomatice — forța suficientă pentru a se sustrage de sub influența rusească și să pună Turcia la adăpost.

Iată în esență, domnule ministru, răspunsul și opinia celor doi miniștri: „Unirea celor două Principate Valahia și Moldova într-unul singur — organizarea unei puteri unice și ereditare — ar slăbi legăturile care mai există încă între aceste provincii și Turcia; acest lucru ar însemna, într-adevăr, a pune bazele unui stat în toate condițiile care constituie suveranitatea și independența; acest lucru ar însemna, în consecință, a dezmembra imperiul și a săvîrși separarea, care a făcut obiectul permanent al tuturor eforturilor Rusiei. Noi nu am putea să ne facem nici o iluzie asupra consecințelor unei asemenea combinații; care vor fi tendințele și aspirațiile acestei puteri noi și permanente? Evident, independența absolută și eliberarea definitivă. Puterea suzerană a găsit pînă în prezent ocazia să-și exercite drepturile, îndeosebi în alegerea domnilor; noi am menținut în felul acesta un control care ne asigură anumite modalități de acțiune, foarte limitate, trebuie să admitem, dar suficiente pentru a întreține simpatiile pe care a putut oricine să le constate în momentul retragerii rușilor și a apariției trupelor noastre în principate. În viitor, nici un interes, nici o considerație nu-i va îndemna să strîngă relațiile cu noi; dimpotrivă, noua administrație nu ar avea altă preocupare decît aceea de a se erija în putere românească.

Exemplul Egiptului, departe de a ne liniști, nu poate decît să justifice previziunile noastre; ca și populația, vice-regele este musulman și, cu toate acestea, ereditatea, chiar în Egipt, atrage independența. Noi am contribui deci la organizarea luptei în care ar pieri, peste puțin timp, autoritatea arbitrară și nominală ce ni s-ar cuveni. Deci, de pe urma unui război fericit și pentru care țara și-a impus sacrificii fără limite, Turcia nu s-ar alege cu alte rezultate decît cu o limitare și mai mare a suveranității. Noi nu am putea să consimțim fără nici un fel de compensație la o concesie care ar răni, în același timp, și drepturile noastre și sentimentul opiniei publice. Cu atît mai puțin o putem face cu cît, după părerea noastră, vă înșelați presupunînd că este posibil a instaura în principate o putere care ar fi un obstacol pentru Rusia și, totodată, o garanție pentru Imperiul otoman. Similitudinea religiei și frontierele comune vor permite întotdeauna Rusiei să exercite asupra populației din aceste ținuturi o influență activă și această influență se va exercita aici în deplină libertate și cu un succes sigur, din momentul în care ele nu vor mai fi împiedicate prin acțiunile directe și eficace ale puterii suzerane. Transformînd aceste provincii într-un principat sub un principe străin, a cărui autoritate personală va fi imediat paralizată, bazînd această creațiune pe ultimele rămășițe ale puterii noastre în această regiune, departe de a asigura Turciei garanțiile pentru pace și securitate, **se va organiza o forță nouă, care, în mod fatal, întor-**

cîndu-se împotriva noastră prin natura întemeierii ei, se va adăuga la pericolul ce ne amenință în această parte (subl. n.).

Există un alt plan care ni se pare, din contră, propice să conducă la adevăratul scop ce ne propunem. Ce se dorește? A opri Rusia la Prut și a pune capăt preponderenței sale în provinciile Dunărene? Primul din aceste două obiective poate fi obținut cu ajutorul unui act diplomatic încheiat între toate marile puteri și care să proclame neutralitatea principatelor. Al doilea, întărind, în loc să se anihileze autoritatea suverană a Porții. Regulamentele organice ale Valahiei și Moldovei răspund tuturor necesităților, prosperitatea materială a celor două provincii dovedește acest lucru; departe de a ne gîndi să le aducem vreun prejudiciu, din contra, noi am adera de bună voie la orice modificări ce se vor considera că sînt necesare de introdus pentru a întări administrația locală; noi ne limităm să cerem menținerea unui drept pe care nu l-am pierdut niciodată, dreptul de suzeranitate pe care noi îl exercităm sub garanția marilor puteri, în consecință, fără pericol pentru imunitățile pe care sultanii le-au acordat acestor provincii. Printr-o interpretare abuzivă a articolului din Tratatul de la Adrianopol și a tratatelor anterioare, care sînt amintite acolo, Rusia s-a constituit, prin propria ei voință, din putere garantă în putere protectoare, înțelegînd să împartă cu Poarta privilegiile de autoritate suzerană. Aceste tratate nu vor putea să-și recapete forța dacă nu se vor putea substitui acolo, fără prejudiciu pentru puterea noastră și pentru securitatea noastră, aranjamente care ar duce de fapt frontierele imperiului de la Prut la Dunăre. Reașezînd autoritatea noastră în principate pe adevărata sa bază, ni se va permite, fără a dăuna organizării lor actuale, să extindem influența noastră în aceste provincii, să cîștigăm acolo simpatii noi, într-un cuvînt, să organizăm acolo toate elementele de forță și de rezistență necesare pentru a opune un obstacol în calea ambiției Rusiei.

Guvernul rus trebuia, datorită poziției pe care el a cucerit-o prin Convenția de la Akkerman și Tratatul de la Adrianopol, precum și datorită metodelor de agresiune de care dispunea împotriva Turciei, să poată exercita la București și la Iași o activitate preponderentă; el nu a reușit, totuși, să ne înstrăineze complet sentimentul populației. Să se oblige Rusia să renunțe la protectoratul căruia ea i-a dat caracterul de suzeranitate, să ni se înapoieze exercitarea deplină a drepturilor noastre de suzeranitate și noi vom reuși să legăm complet principatele de interesele noastre și de soarta Turciei; în sfîrșit, să ridicăm acolo un zid de apărare împotriva politicii tradiționale a Cabinetului de la St. Petersburg. Dacă, totuși, evenimentele războiului vor cere o remaniere a hărții Europei și dacă Rusia ar fi micșorată în alte puncte sau dacă ar fi posibil să se facă Turciei restituiri care ar pune Rusia în imposibilitate să mai amenințe în viitor integritatea Imperiului otoman, în aceste eventualități Poarta ar putea afla garanții care, punînd capăt unor temeri legitime, ar autoriza-o să facă concesii importante pe Dunăre. Dar, în afară de orice combinații de această natură, limitarea puterilor sultanului asupra principatelor ar deveni sursa unor pericole pentru Turcia".

Într-un cuvînt, domnule ministru, în ochii Marelui Vizir și ai lui Ali Pașa, a da principatelor o organizare nouă, bazată, pe de o parte, pe unirea celor două provincii, pe de altă parte, pe crearea unei puteri ereditare, ar însemna să se aducă prejudicii drepturilor suzerane ale sultanului, dacă nu chiar să se dezmembreze imperiul; de asemenea, ar însemna să se lase în mod exclusiv aceste ținuturi sub influența Rusiei, care nu ar mai întîlni drept contra-pondere acțiunea Porții; ar însemna, în sfîrșit, a arunca germenul unor sentimente ostile Turciei, care ar da naștere dorinței naturale de a cuceri o independență completă și care ar fi întreținută de agenții Rusiei. Pentru a realiza scopul ce ne propunem și pentru a da războiului actual o rezolvare pe care Divanul nu va avea ocazia să o regrete, ar fi preferabil — după opinia lor — de a le elibera de orice intervenție străină, consolidîndu-le; pe de o parte, imunitățile acordate Provinciilor Dunărene, de cealaltă parte, autoritatea suzerană a Porții asupra acestei părți a teritoriului său.

Problema relațiilor româno-turcești într-o notă diplomatică din februarie 1858

A nega existența Capitulațiilor în virtutea cărora Principatul Valahiei în sec. XV, și apoi Principatul Moldovei la începutul sec. XVI, au recunoscut suzeranitatea sau — mai curînd — protecția Imperiului turc înseamnă același lucru cu punerea la îndoială a expediției lui Baiazid I în Bulgaria și în Serbia, a cuceririi Constantinopolului de către Mahomed II, a existenței lui Baiazid II și a fastului din timpul domniei lui Soliman. Într-adevăr, aceștia au fost sultanii cu care Valahia a încheiat Capitulațiile sale în 1393 și 1460 și Moldova în 1511 și 1529.

O mulțime de istorici sînt de acord nu numai pentru a se preciza ordinea cronologică a acestor stipulații, dar și a regimului deosebit și excepțional de care cele două principate s-au bucurat timp de mai multe secole după datele sus-menționate; slujește la a constata prin fapte de notorietate publică:

1. că ele nu au fost niciodată încorporate Imperiului turc;
2. că administrația lor internă nu a fost, în nici o perioadă, asimilată cu celelalte provincii ale acestui imperiu;
3. că ele au fost guvernate de domni indigeni și de aceeași religie, ale căror drepturi au fost recunoscute de urmașii sultanilor arătați mai sus;
4. că domnii acestor două țări au dus războaie și au încheiat tratate cu statele vecine, fără ca aceste fapte, care sînt atributele suveranității, să le fi fost imputate ca trădare;
5. în sfîrșit, că în conformitate cu acest regim distinct și excepțional, aceste două principate, chiar în condițiile cele mai triste ale existenței lor politice, s-au bucurat neîncetat de autonomia lor: au fost guvernate după dreptul roman și mai precis după Bazilicale; domnul Vasile Lupu, în sec. XVII, și mai tîrziu, în 1816, prințul Callimachi în Moldova, în 1818 Caragea în Valahia au redactat, în înțelegere cu Divanurile respective, coduri civile, fără autorizația sau participarea Sublimei Porți, coduri care sînt în vigoare pînă în zilele noastre.

Tot pe baza acestor stipulații, turcii nu pot intra în Moldova sau Valahia decît pentru afaceri comerciale și numai pentru perioada stabilită în pașapoartele pe care ei trebuie să le ceară și să le obțină de la conducerea locală. Nu le este îngăduit să aibă aici nici moschee, nici vreo altă rostuire de orice natură ar fi ea, și, într-adevăr, ei nici nu au asemenea lucruri aici.

Ca și celelalte națiuni străine, românii din Moldova și Valahia care trec în Turcia sînt scutiți de orice impozit pentru persoana lor și de orice exagerare pentru îmbrăcămintea lor.

Asemeni tuturor țărilor străine, cele două principate au la Constantinopol însărcinați cu afaceri, care se bucură de dreptul ginților. Ca și ceilalți agenți străini, acești însărcinați cu afaceri se adresează, în relațiile lor cu Sublima Poartă, ministrului Afacerilor Externe.

La fel ca în toate țările străine, creștinii care au îmbrățișat islamismul pot, pe baza hat [ișerifului] sultanului Baiazid, trecînd pe teritoriul Moldovei și Valahiei, să reia vechea lor religie, fără să poată fi stînjeniți în nici un fel.

Acesta este adevăratul drept public al Moldovei și Valahiei, pe care elocvența logică a faptelor îl stabilește în mod evident; acestea sînt privilegiile și imunitățile pe care puterile semnatare ale Tratatului de la Paris și-au luat angajamentul să le garanteze.

Dacă, sub imperiul unor împrejurări nenorocite, anumite violări și nerespectări au adus atingere acestor imunități și acestor privilegii, arbitrarul sau violența nu vor putea anula sau invalida aceste acte solemne.

Istoria Imperiului turc este strîns legată de istoria Moldovei și Valahiei; în așa măsură este legată, încît în majoritatea tratatelor Sublimei Porți, aceasta a recunoscut în mod oficial angajamentele luate de ea în aceste Capitulații pe care Valahia și Moldova le obținuseră **în vremurile cînd nici o Putere nu a putut să impună condiții acestui Imperiu [subl. n.]**. Va fi de ajuns citarea Tratatului de la Kuciuk-Kainargi încheiat în anul 1774, în care Sublima Poartă recunoaște prerogativele dobîndite de cele două principate prin sus-arătatele Capitulații, căzute în parte în desuetudine; tot aceste acte au servit drept bază, în ce privește situația românilor din Moldova și Valahia, hatișerifelor ulterioare, și anume, celui emis de sultanul Mahomed în 1827, în urma Convenției de la Akkerman, hatișerifului din 1834, care a fost consecința Tratatului de la Adrianopol, în care aceste Capitulații sînt invocate în mod expres, precum și drepturile și consecințele care rezultă din ele în favoarea Moldovei și Valahiei. În intervalul dintre Conferințele de la Viena și Paris[1], Sublima Poartă a redactat, la 11 februarie 1856, un protocol care începe prin citarea tot a acestor Capitulații, precum și prin recunoașterea formală a regimului distinct al celor două țări, vrînd, în același timp, să comenteze

[1] Conferințe preliminare Congresului de pace de la Paris, din 1856.

și să ajungă la inducții care nu au fost luate deloc în considerație la Tratatul de la Paris. Desigur, în arhivele Sublimei Porți se găsesc o serie de alte acte în sprijinul acestor fapte de notorietate publică, care nu au nevoie de nici o dovadă, deoarece ele sînt de necontestat.

Aceste Capitulații, cărora Rusia le-a acordat garanția sa înaintea tuturor celorlalte puteri, nu vor putea fi o ficțiune; aceste acte autentice, situate acum sub egida puterilor garante, pretind niște instituții serioase care să ducă la stabilitate, la menținerea ordinei legale, în favoarea principiului de autoritate a conducerii locale. Aceste acte condamnă teoriile inadmisibile și tendințele subversive, cer un regim practic și regulat pentru a asigura românilor din Valahia și Moldova un viitor în armonie cu sentimentele generoase ale augustilor suverani care se preocupă de destinele lor.

Domnitorul Cuza către V. Alecsandri, ministrul Afacerilor Străine al Moldovei, aflat în misiune la Paris. București, 25 aprilie 1859

Dragul meu Alecsandri. Ultimele știri sosite prin telegraf au produs aici o vie și profundă impresie. Războiul [austro-franco-piemontez, din 1859], acest război așteptat cu atîta nerăbdare de unii, atît de temut de ceilalți, și care trebuie să statornicească pentru totdeauna soarta principatelor, este pe punctul de a izbucni. Diplomația se declară învinsă și tunul va rezolva repede toate chestiunile pendinte, toate cauzele suferinței, care agită popoarele, neliniștesc guvernele și transformă Europa într-un depozit de praf de pușcă, în permanență gata să explodeze. Dvs. trebuie să înțelegeți cu ce ochi și cu ce interes plin de înflăcărare, urmăresc românii pregătirile luptei. Mă cunoașteți destul de bine pentru a nu vă teme că eu mă asociez cu totul speranțelor și chiar nerăbdărilor lor. Ca român, eu simt nevoia să ridic țara mea în conștiința națiunilor și în propria sa stimă; ca domnitor, eu sînt convins de necesitatea de a acționa cu putere și sînt hotărît — pentru fericirea și independența poporului meu — să folosesc orice avantaj ce va fi posibil în evenimentele ce se pregătesc. A sosit timpul să ieșim din această toropeală, care făcea din noi o pradă ușoară și un obiect de lăcomie pentru puternicii noștri vecini. Noi sîntem hotărîți să ieșim în arenă și să susținem, în limitele forțelor noastre, politica Franței, care este aceea a prosperității și măreției noastre. Pentru a o putea face cu succes și folos, trei lucruri ne lipsesc, aproape în aceeași măsură: banii, armele și munițiile de război și ofițerii specializați. Generalul Klapka[1] m-a asigurat că M.S. Împăratul va pune la dispoziția noastră zece mii de pușți, în dar, și douăzeci de mii contra plată, precum și tunuri. Oricît de limitat și insuficient ar fi acest număr, aș fi foarte fericit să-l am în acest moment.

Cît despre soldați, dvs. știți că noi avem stofă de soldați excelenți și vă garantez că materialul va face onoare lucrătorului. Tot ceea ce Franța a făcut și va mai face încă pentru noi va rămîne fără efect, dacă ea nu ne trimite un anumit număr de ofițeri de toate armele și un șef de stat-major general. Vă rog să declarați cinstit guvernului imperial că eu nu am de loc pretenția a fi un strateg. Îmi trebuie un general care să întocmească planurile de luptă; iau asupra mea să le execut în fruntea trupelor mele. Eu nu spun că nu voi putea niciodată comanda o armată, dar, așteptînd să devin un tactician abil, sînt sigur a fi un bun soldat. A da exemplu compatrioților mei și a-i conduce, personal, în luptă, este un rol care nu este lipsit de măreție și cu care eu voi ști să mă acomodez perfect.

M-am gîndit că, pentru moment, voi putea să preîntîmpin, pe cît posibil, lipsa resurselor noastre militare, grupînd toate trupele moldo-valahe într-o tabără de instrucție și inspecție, pe care o voi organiza între București și Ploiești, sau în orice alt loc strategic din Valahia.

Voi avea, în acest fel, un corp de douăzeci de mii de oameni cu care voi putea să cad, la un moment dat, asupra turcilor dacă ei înaintează pînă la București, și să merg înapoi în marș spre Carpați, pentru a hărțui energic ariergarda armatei austriace. În scopul, sau sub pretextul, de a nu lăsa restul țării și orașele fără poliție, voi crea, peste cîteva zile, prin înrolări voluntare, o miliție prost înarmată, dar bine instruită și pe care o voi putea transforma în armată regulată în ziua în care voi putea să-i dau arme. Voi pune în fruntea acestui corp cîțiva vechi panduri. Valahia mică a procurat în trecut, numai ea singură, pînă la douăzeci de mii de voluntari. Tineretul orașelor va găsi în această organizare un scop și un aliment pentru această dispoziție turbulentă, care o făcea primejdioasă. Să ajungem la bani.

Am posibilitatea să mi-i procur prin două căi: primul este un împrumut voluntar, prin subscriere, și raportat pe trei ani; acest mijloc, eficient în proporția entuziasmului național, se va resimți, cu toate acestea, de pe urma crizei financiare care se face simțită; celălalt ar fi un împrumut negociat în străinătate și garantat de averile mănăstirești, care reprezintă o treime din proprietatea noastră funciară și de care, mai devreme sau mai tîrziu, țara va deposeda pe călugării greci. Dvs. știți mai bine ca oricine cît de greu este de realizat, în momentul de față, un împrumut străin; el mi-ar crea, de altfel neplăceri diplomatice și dificultăți cu Rusia; momentul nu este oportun, pentru acest lucru. M-am oprit, deci, la un împrumut național, pe care-l voi deschide imediat. Dacă împăratul vă acordă o audiență, aveți bunăvoința să exprimați M.S., în termeni călduroși, sentimentele de respectuoasă gratitudine pentru persoana Sa, pe care eu le împart cu cei cinci milioane de compatrioți, și expuneți M.S., în esență, conținutul scrisorii mele. Țara este calmă, gravitatea situației influențează deja asupra poziției partidelor. Ceea ce eu nu așteptam decît de la timp, pentru a pacifica spiritele și a apropia pe oameni, o va face prima lovitură de tun care va fi trasă. Poporul are încredere în mine, și el are dreptate, întrucît eu îmi voi face datoria mea de domnitor și de om pînă la capăt. A trăi respectat sau a muri regretat, iată, dragul meu Alecsandri, deviza mea și, de asemenea, și ambiția mea. Dar ceea ce se așteaptă de la mine nu se va putea realiza dacă Franța nu va veni în sprijinul meu, acordîndu-mi ajutoarele în arme și în ofițeri de care v-am vorbit. Eu nu îndrăznesc să vorbesc de bani. Al dvs. din inimă, ca totdeauna.

AL. I. CUZA.

[*P.S.*][2] — *Negri îmi scrie că probabil turcii mă vor chema la Constantinopol pentru învestitură. Eu nu ar trebui, nici nu aș vrea să merg acolo, pentru mai multe motive foarte grave. Vă rog pe dv. să înlăturați și această neplăcere, dacă ea va apare.*

Domnitorul Cuza către Napoleon III, împăratul francezilor, Iași, octombrie 1860

Sire,

Conferința întrunită anul trecut la Paris, pentru a recunoaște dubla mea alegere pe tronul Moldovei și Țării Românești, decisese ca imediat ce starea treburilor interne va permite, să merg să prezint omagii sultanului. În pofida aversiunii ce trebuia să-mi inspire acest demers, imediat ce am știut în mod pozitiv că opinia M.V. era de a-l îndeplini, eu nu am mai ezitat de a mă duce la Constantinopol. Astăzi, eu nu pot decît să mă felicit de a fi ascultat de această inspirație, deoarece raporturile mele directe cu Poarta și cu Ambasadele au contribuit să-mi dea o vedere mai clară asupra căii de urmat în reorganizarea Principatelor Unite. Chiar din primele momente ale șederii mele la Constantinopol, am fost frapat de starea de decrepitudine în care se găsește Turcia. Evident, nu aici sînt izvoarele care să poată inspira tînăra Românie. Către un alt punct trebuie ea să-și întoarcă privirile, înspre punctul de unde emană lumina și puterea chemate a renaște Europa. Iată pentru ce eu nu mă tem să fac un nou apel la binevoitoarea atenție a M.V. asupra greutăților misiunii mele, rugînd-o a-mi acorda puternicul său concurs pentru a mă ajuta să le înving. În memoriul anexat la această scrisoare, m-am străduit a scoate în evidență obstacolele sau, mai curînd, imposibilitățile pe care ni le-a creat însăși Convenția din 1858. Un adevărat compromis între tendințele care ne erau, unele favorabile, celelalte ostile, această Convenție, după doi ani de eforturi din partea noastră, nu a avut alt rezultat decît să ne reducă la imobilitate. Alături de principiile cele mai largi și cele mai civilizatoare, ea cuprinde dispoziții restrictive și obstacole, venind de altundeva, și care fac complet inaplicabile cele mai bune principii. În timpul acestor doi ani, eu nu am neglijat nimic pentru ca un act atît de important, emanat de marile puteri, să rămînă nefructificat. Cu riscul chiar a ceea ce putea să rezulte din acest lucru pentru țară, eu am chemat la putere oameni de toate opiniile, pe care devotamentul sau ambiția îi făcea să încer-

---

[1] György Klapka (1820-1892) — general ungur, unul dintre conducătorii revoluției din 1848-1849 din Ungaria; a încheiat o convenție cu Al.I. Cuza în vederea unei acțiuni comune împotriva Austriei.

[2] **Post — scriptum** scris de mîna lui Cuza vodă.

ce experienţa. De acum înainte, nu îmi mai este permisă nici o iluzie în legătură cu posibilitatea de a reorganiza România cu ajutorul unui instrument atît de complicat.

Cu toate acestea, principiile pe care le cuprinde, şi pe care le datorăm M.V., ne sînt prea preţioase şi convin prea mult intereselor şi nevoilor noastre pentru a mă gîndi să sacrific unul singur. Metodele de aplicare sînt defectuoase şi eu doresc doar schimbarea acestora. Şi dacă este vorba a mă explica cu francheţe, cui m-aş putea eu adresa dacă nu M.V., pe care Europa Nouă îl recunoaşte drept arbitru şi care nu a încetat niciodată să ne dea dovezi ale unui interes constant? Soluţiile pe care le arăt în memoriul anexat, nu cuprind altceva decît că sînt conforme spiritului însuşi şi cu scopul Convenţiei şi răspund, eu ştiu aceasta, dorinţelor unanime ale poporului român. Eu nu sînt aici decît interpretul moderator al îngrijorărilor sale şi vin să spun M.V.: în pofida stării de nelinişte în care sîntem încă ţinuţi, noi aşteptăm ca M.V. să ne autorizeze şi să ne încurajeze să modificăm Convenţia; noi vom aştepta, pentru a nu fi un obstacol la îndeplinirea proiectelor sale la care noi am fi fericiţi să contribuim în limita forţelor noastre. Noi ne gîndim să nu precipităm nimic şi, în acest raport, eu am dorit numai să prezint M.V. un tablou exact al situaţiei noastre, bizuindu-mă cu totul pe simpatiile sale şi pe marea sa prudenţă, pentru ca ea însăşi să binevoiască a ne face cunoscut cînd i se va părea că ora reformelor a sosit. Rămîn, cu respect, Sire, cel mai smerit şi supus servitor al M[aiestăţii] V[oastre],

ALECSANDRU-IOAN

Domnitorul Cuza către marchizul de Lavalette, ambasadorul Franţei la Constantinopol. Bucureşti, aprilie 1861

Domnule marchiz,

În şedinţa din 27 martie/8 aprilie, Camera Valahiei a hotărît să ceară domnitorului unirea sa momentană şi pentru o sesiune extraordinară cu Camera Moldovei, în oraşul Bucureşti, în scopul deliberării împreună cu ea asupra regimului de introdus în raporturile dintre proprietari şi ţărani. În ceea ce o priveşte, Adunarea Moldovei s-a asociat la această rezoluţie. În pofida seriozităţii problemei, care serveşte drept motiv pentru hotărîrea comună a celor două Adunări, fără îndoială că E.V. va presupune că această hotărîre include germenul unei soluţionări politice, şi mai importantă poate, şi care se rezumă în cuvîntul Unire. E.V. va avea dreptate; şi cum, în realitate, scopul nostru final este Unirea, şi cum convocarea celor două Camere la Bucureşti va fi un prim pas decisiv în acest sens, ţin, înainte de a-l întreprinde, să mă explic în modul cel mai sincer cu E.V. pentru a cunoaşte opinia dvs. şi pe aceea a guvernului imperial.

Nu voi reveni nici asupra manifestării persistente a voinţei ţării, timp de cinci ani, nici asupra demersurilor, de la o zi la alta tot mai insistente pe care le-am făcut pe lîngă S[ublima] Poartă pentru a obţine, cu ajutorul iniţiativei sale pe lîngă puteri, unele modificări neapărat necesare la Convenţia din 1858. Cu o răbdare care ar fi meritat un noroc mai mare, eu cred că am epuizat toate argumentele care justificau cererile noastre. Poarta nu a ţinut cont. Trebuie, deci, să cred într-o opinie foarte hotărîtă din partea sa, întrucît însăşi E.V. nu a fost mai norocoasă decît mine pe lîngă miniştrii turci şi că, în pofida a ceea ce a fost activ şi binevoitor în aceste tentative, ea nu a obţinut decît răspunsuri dilatorii. Pe de o parte, în prezenţa acestei hotăriri şi, de cealaltă parte, a nevoilor noastre şi a suferinţelor noastre, pe care le-am expus continuu fără a le exagera, a trebuit să admit că momentul hotărîrilor suprem va sosi. Eu le-am lăsat chiar să fie bănuite, pentru a nu putea fi acuzat că am acţionat prin surprindere. Într-un cuvînt, am prevăzut că, prin forţa împrejurărilor, ţara va fi adusă în situaţia să-şi facă unirea prin ea însăşi. Or, tocmai acest lucru se pregăteşte astăzi, spre aceasta tinde în fond voinţa celor două Camere. Eu însă recunosc riscurile acţiunii şi, de asemenea, ţin ca E.V. să cunoască bine cum a fost ea adusă la acest grad de maturitate.

De la dubla mea alegere, cuvîntul Unire nu a încetat nici o zi să fie pe toate buzele şi însăşi Corpurile constituite nu au pierdut nici o singură ocazie de a-l pronunţa. La marea majoritate, cuvîntul, ca şi ideea, este sincer, pentru că el răspunde unei nevoi naţionale. Pentru un mic număr, el este probabil o armă de partid şi, chiar pentru acest lucru, el este proclamat de către ei mai tare decît alţii. Plasat în mod avantajos pentru a putea studia diferitele tendinţe, am înţeles curînd o tactică ce constă în a profita de sentimentul naţional pentru a-l exalta peste măsură şi a-l împinge la imprudenţe. Dar, deşi am ţinut seama şi de unii şi de ceilalţi, eu nu am văzut în aceasta decît un motiv în plus pentru a acţiona, motiv întărît de o ultimă cauză, care contribuie să facă şi mai arzătoare voinţa generală a naţiunii. Dubla mea alegere, asupra căreia îmi este permis să judec într-un mod foarte liber, întrucît eu nu am aspirat la ea, a avut pentru ţară un mare avantaj, pentru că a materializat dorinţele sale şi ea a putut fi privită de aceasta ca un prim succes. Ea a avut însă şi inconveniente, datorită Convenţiei din 1858. Unicitatea domnitorului, cu dualitatea Camerelor şi a ministerelor a făcut aproape imposibilă, în practică, şi reforma legislativă şi funcţionarea regulată a administraţiei. De aici, piedici permanente în mersul afacerilor obşteşti şi private; de aici, o nelinişte generală de pe urma căreia am fost primul care am avut de suferit, din cauza imposibilităţii de a acţiona, situaţie în care mă vedeam pus prin însuşi sistemul Convenţiei. Unirea, cu alte cuvinte acordul posibil şi imediat al puterilor prin concentrarea lor, posibilitatea reformelor legale, uniformitatea în administraţie, s-a prezentat conştiinţelor şi ca drept unicul mijloc de a remedia răul. În aşa fel încît, domnitor, naţiune şi partide s-au întîlnit natural într-o idee comună. E.V. are o prea mare experienţă a problemelor şi a oamenilor, pentru a nu admite că o chestiune ajunsă în acest punct cere inevitabil o soluţionare. Dar, nevoind să grăbesc nimic şi cunoscînd toate menajamentele pe care le datorăm marilor puteri, m-am adresat lor, prin intermediul Porţii, pentru ca totul să se realizeze fără zguduiri.

Nu am făcut decît să mă conformez sugestiilor pe care E.V. a binevoit să mi le dea direct la Constantinopol. De aceea, am aşteptat ca Poarta să se decidă a lua o iniţiativă echitabilă şi înţeleaptă. Dar, la toate stăruinţele mele, ea a răspuns prin promisiuni vagi şi tergiversările sale fără motiv mă autorizează să nu mai păstrez de acum înainte nici o speranţă din această parte. În plus, am motive să cred că Turcia, greşit inspirată sau greşit sfătuită, scontează pe neliniştea generală pe care eu am fost primul care am semnalat-o. Ea se gîndeşte că naţiunea română, suferind de pe urma unei stări care nu este decît un început de unire şi pentru că este numai un început va sfîrşi prin a se plictisi să aştepte şi prin a cere reîntoarcerea la separare. Informaţii greşite o fac, deci, să spere că, prelungind situaţia actuală, ea va ajunge pe nesimţite la scopurile sale şi prin noi înşine. Eu nu calific un astfel de calcul, eu mă limitez a-l constata şi a-i releva consecinţele. Naţiunea română aspiră de multă vreme la unirea sa; partidele însăşi aduc omagiu acestui sentiment căutînd să-l exploateze; domnitorul trebuie să demonstreze Europei echitatea şi necesitatea Unirii. În acest timp, Turcia, reprezentantul convenţional al nevoilor noastre, nu-şi îndeplineşte misiunea şi merge chiar pînă la a calcula asupra agravării suferinţelor noastre, pentru a eluda satisfacerea dorinţelor şi nevoilor noastre. Această poziţie nu mai putea fi acceptată şi eu sînt convins că E.V. va admite ca şi mine că unirea directă era singura posibilitate ce ne mai rămînea, dacă nu voiam să pierim.

Dar, odată admisă necesitatea acestei soluţionări, ea trebuia să fie pregătită în aşa fel, încît să se realizeze în cea mai mare ordine. Încrederea pe care mi-au arătat-o compatrioţii mei, alegîndu-mă, îmi impunea datoria de a-mi da întreg concursul operei sacre a salvării noastre. Am luat deci conducerea mişcării, pentru a o menţine în limite legale, şi nu am considerat că trebuie să împiedic exprimarea dublului vot al Camerelor, tinzînd la întrunirea lor în Bucureşti. Este forma ce mi-a părut cea mai înţeleaptă, cea mai legală şi cea mai indicată pentru a nu lăsa nici un dubiu asupra adevăratei voinţe a ţării. Este clar că, cele două Adunări odată reunite pentru a pregăti legea cu privire la reglementarea proprietăţii, al doilea vot al lor — dacă nu primul — va fi pentru unirea definitivă a tuturor puterilor, atît a unuia cît şi a celuilalt principat. Eu nu voi căuta să influenţez pe reprezentanţi, nici într-un sens, nici în celălalt; îi voi lăsa liberi să-şi urmeze îmboldurile. Totuşi, rezultatul mi se pare destul de inevitabil, pentru a putea fi anunţat cu anticipaţie. Unirea va intra — din acel moment, în domeniul faptelor împlinite, împotriva cărora nu mai există decît forţa, a cărei folosire ar fi, în această conjunctură, foarte crudă şi poate foarte grea.

E.V. vede că dacă eu, începînd această scrisoare, i-am promis sinceritate, m-am ţinut de cuvînt şi am spus tuturor lucrurilor pe nume. Ea va

binevoi deci să mă creadă dacă adaug că, înainte de a face un pas în plus pe drumul care se deschide, eu fac apel la sfaturile sale și la acelea ale guvernului imperial. Cred că sînt inutile aici asigurările de devotament și de recunoștință. Îndreptîndu-și speranțele spre Franța, România nu a făcut decît să urmeze înclinația naturală a simpatiilor și intereselor sale. Cu acest dublu caracter își privește ea soarta ca fiind legată de politica franceză, care s-a arătat tot timpul favorabilă pretutindeni unde era de pledat cauza noastră. De asemenea, eu nu aș vrea, cu nici un preț, să provoc complicații care ar putea deveni un neajuns pentru împărat. Mă adresez, deci, dvs., domnule ambasador, cu simplitate și încredere, pentru a cere sfaturile ce-mi par a mi se cuveni față de sinceritatea demersului meu. Lucrurile nu sînt încă în întregime iremediabile. Dacă am determinat pe nesimțite votul celor două Camere, am făcut-o cu scopul de a procura un fel de destindere opiniei publice și de a rămîne, cît mai mult timp posibil, stăpînul mișcării. Totuși, acest vot nu poate avea consecințe decît după aprobarea mea, pe care eu nu mi-am dat-o încă. Înainte de a o face, mă adresez E.V. pentru a cunoaște opinia guvernului imperial și, în dorința mea de a evita orice aparență de surpriză, eu i-am expus cu sinceritate motivele și consecințele măsurii. Această sinceritate cu siguranță că va atinge pe împărat mult mai mult decît ar fi făcut-o protestele. El va dovedi guvernului său că, deși în acești doi ani s-a putut părea uneori că am fost abandonat mie însumi, eu nu am uitat, o singură zi, ceea ce țara mea și eu îi datoram, deoarece el va vedea că în momentul decisiv al destinului nostru noi tot lui ne vom adresa, cu voința de a nu face nimic ce ar putea împiedica aceste proiecte. Dl. Negri, a cărui discreție ați putut-o aprecia, și care este singurul care cunoaște existența acestei scrisori, este delegat a o remite E.V. El va susține concluziile pe lîngă dvs. și sper să fie destul de fericit pentru a obține — fie prin agentul meu, fie prin orice altă cale — ca guvernul imperial să aprecieze drept oportun să adopte sfaturile pe care le solicit și care — am convingerea — nu-mi vor fi date decît în interesul țării mele. Primiți, domnule marchiz, expresia celor mai distinse sentimente.

ALECSANDRU IOAN

Bursieri ai lui Brîncoveanu la Padova

Punct de convergență între latinitatea antică, moștenirea bizantină (adusă aici de marele exod de după căderea Constantinopolului) și Renașterea italiană, Universitatea din Padova, întemeiată în 1222, a atras în decursul veacurilor și numeroși români, care nu numai că au căpătat aici învățătură, dar, în același timp, au găsit în atmosfera padovană spiritualitatea propice adîncirii sentimentului etnicității romane a poporului nostru.

După tradiția cronicărească, primul student român la Padova a fost Radu Mihnea. Copil fiind, după mazilirea în 1591 a tatălui său, Mihnea Turcitul, „l-au ascuns mumă-sa și l-au trimis la S-ta Gora, la mănăstirea Iverilor și de acolo călugării l-au trimis la Veneția și au învățat carte grecească și italienească". Cronicarul Radu Popescu ne dă informații ceva mai precise în privința prezenței studentului român la această Universitate: „Acest domn, cum am auzit den bătrîni, zic că au fost om foarte înțelept și învățat, grecește, latinește, frînceșteș carele la Padova au învățat fiind fugit de frica turcilor".

Cu anii, numărul celor care au studiat în acest oraș s-a înmulțit. Aici a învățat Alexandru Mavrocordat Exaporitul, ulterior cărturar, om politic și tatăl lui Nicolae, care a domnit atît în Moldova cît și în Țara Românească. Chipul său stăruie și astăzi în magnifica *Sala dei Quaranta*, unde figurează patruzeci dintre cei mai de seamă foști studenți ai Universității padovane.

Stolnicul Constantin Cantacuzino — poate cel mai cuprinzător spirit al veacului XVII din Țara Românească — a fost și el, în anii 1667-1668, student al Padovei; aici a primit învățătură și fiul său Radu (Rodolfo), a cărui matricolă a fost descoperită în arhiva de la *Collegium jurisconsultorum* (Facultatea de drept).

Unul dintre cei mai prestigioși învățați ai vremii, care și-a datorat instruirea sprijinului financiar acordat de voievod a fost Gheorghe Hypomenà. Originar din Trebizonda[1], el s-a stabilit în Țara Românească la finele veacului XVII. A fost elev al Academiei domnești de la Sf. Sava din București, iar din anul 1705 și-a continuat studiile cu ajutorul lui Brîncoveanu, la Universitatea din Padova. Examenul de doctorat, în filosofie și medicină, l-a susținut în ziua de 12 martie 1709 sub conducerea vestitului profesor Michel Angelo Molinetto, titularul Catedrei de anatomie și chirurgie.

După 1700, printre studenții acestui important centru universitar s-au aflat numeroși tineri, ajutați pentru a urma cursurile de însuși domnitorul Țării Românești, Constantin Brîncoveanu: Gheorghe și Palade Damian, fiii lui Nicolae „căpitan za margine", Panoghios Sinopeus, fost elev al Academiei domnești din București, Molaimi Stavros, viitorul medic al domnitorului Ștefan Cantacuzino, Preda Drugănescu, viitor ctitor al bisericii din Drugănești (aici apare pictat în straie orientale, dar purtînd perucă roșcată după moda occidentală), Ioan Hrisoscoleu, Demetrius Procopius Pamperi și mulți alții.

Dr. Corneliu DIMA-DRĂGAN

[1] Trebizonda (Trapezunt) oraș de pe coasta de sud a Mării Negre.

AMINTIRI*

Acad. CONSTANTIN C. GIURESCU

O mie de versuri din Eneida

Chiar în timpul bolii tatei, mă hotărîsem să-i spun că nu voi mai face ingineria, ci că voi urma istoria. Mă temeam, însă, să nu-i fac impresia de nehotărît, deşi — acum îmi dau seama — ştirea i-ar fi produs cea mai mare bucurie. Fapt e că am tot ezitat, am amînat de pe o zi pe alta, pînă cînd a fost prea tîrziu. Şi azi îmi pare nespus de rău că n-am apucat să-i spun de hotărîrea mea. Dar această schimbare implica şi o schimbare în pregătirea mea. Făcusem realul, şi n-am regretat-o niciodată, deoarece matematica îţi imprimă un mod de judecată logic, riguros, raţionamente stricte. Dar, în calitate de viitor istoric, trebuia să am cunoştinţe mai ample de latină, să ştiu greceşte şi măcar o limbă slavă. M-am hotărît, deci, să trec de la real la modern şi să învăţ greaca veche şi modernă. Ştiam că la Universitate se face, la catedra de istorie veche, profesor fiind Vasile Pârvan, un curs de introducere în limba greacă de către asistentul Papazoglu. M-am dus, deci, la profesorul Pârvan, care fusese prieten cu tata şi coleg la Academie, ca să-l rog — nu-l mai văzusem pînă atunci — să-mi dea voie să asist la acest curs de greacă. M-a primit numaidecît, mi-a vorbit îndelung şi cu multă căldură de tata şi m-a autorizat să urmez cursul. Autorizaţia era necesară deoarece eram încă în liceu; am şi venit, cîteva luni, la facultate, îmbrăcat în uniforma de licean.

După cîteva zile, am asistat la lecţia de deschidere a cursului lui Pârvan, prima lecţie după războiul pentru întregirea statului nostru. Sala a patra a vechii Facultăţi de filozofie şi litere era plină. În primul şi al doilea rînd de bănci stăteau, îmbrăcaţi în negru, părinţii studenţilor căzuţi pe cîmpul de luptă. Căci lecţia inaugurală a magistrului — aşa i s-a spus şi aşa i-am spus profesorului nostru iubit — era închinată amintirii lor, fiind intitulată Au căzut pentru libertate *şi avînd ca motto expresia veche greacă: „Panta nenikikamen" adică „Toate le-am învins". A intrat magistrul, purtînd haina neagră, severă — de pastor protestant, parcă — închisă pînă la gulerul înalt, ne-a privit cu ochii lui sfredelitori — îmi găsisem un loc la marginea dinspre bulevard a băncii a patra — şi s-a îndreptat spre catedră. În sală s-a aşternut liniştea. Întreaga lecţie a fost de un zguduitor patriotism, un adevărat imn închinat ţării şi celor ce s-au jertfit pentru ea. Aud şi acum cuvintele prin care a încheiat: „Cu anii lor cei tineri, au înmulţit anii nesfîrşiţi ai patriei. Somn blînd, copiii mei, somn lin". Şi am văzut atunci lumea plîngînd, nu numai părinţii celor căzuţi, dar şi mulţi dintre ceilalţi de faţă. Cu greu m-am stăpînit să nu plîng şi eu. Şi mă gîndeam şi la durerea mea[1] şi a familiei noastre, dar şi la durerea lui Pârvan însuşi, care-şi pierduse, în timpul refugiului, şi soţia şi copilul.*

Am început, îndată după audierea lecţiei de deschidere a lui Vasile Pârvan, să pregătesc examenul pentru clasa a opta modernă. Trebuia să dau în prealabil diferenţa de clasele a cincea, a şasea şi a şaptea modernă, să cunosc deci bine textele autorilor clasici, să le traduc şi să învăţ şi scandarea. M-am aşezat pe lucru, începînd cu Eneida *lui Virgiliu, continuînd cu Tit Liviu, Salustiu, Ovidiu, Tacit şi terminînd cu* Odele *lui Horaţiu. Din* Eneida *pregătisem o mie de versuri, ceea ce era foarte mult, dat fiind că marea majoritate a candidaţilor — unii oameni în toată firea, alţii îmbrăcaţi încă în uniforma militară — pregătiseră o sută, maximum o sută cincizeci de versuri. Mi-aduc aminte că unul din candidaţi — un vlăjgan căruia numai de carte nu-i ardea — m-a ameninţat că dacă spun exact cît am pregătit, „îmi arată el", o s-o pat rău. Nu m-am intimidat şi i-am spus examinatorului — era profesorul Anghel Marinescu, poreclit de elevii lui „Graecorum et Romanorum", profesor destoinic, ştiind multă carte — cifra exactă. M-a întrebat, surprins: „Adevărat, ai pregătit atît? — era învăţat cu cota obişnuită, mult mai mică — şi cînd am confirmat, m-a pus să citesc şi să traduc la întîmplare, din cele o mie de versuri, în două locuri. Mi-a dat zece şi vlăjganul n-a mai insistat. Examenul de clasa a opta modernă l-am trecut fără greutate — la matematici am rezolvat problema „stante pede" la tablă, fără să spun nici un cuvînt, spre mirarea profesorului — aşa încît în toamna lui 1919 m-am putut înscrie la Facultatea de filozofie şi litere, Secţia istorie şi geografie.*

Aşezămîntul lui Mihai

Tot în 1919 am publicat şi primul meu articol, o recenzie critică a studiului profesorului de drept roman Ştefan Longinescu, despre Aşezămîntul şi legătura lui Mihai Viteazul. *Cunoşteam bine problema: tata făcuse în 1915 o comunicare la Academia Română, Secţia istorică, şi arătase adevăratul caracter al acestui Aşezămînt, care n-a însemnat nici introducerea românilor în Ţara Românească, aşa cum crezuseră unii, nici consfinţirea ei, cum crezuseră alţii, ci numai interzicerea pentru stăpînii de români de a revendica pe aceia dintre ei care, cu prilejul expediţiei lui Sinan Paşa, din 1595, îşi părăsiseră aşezările şi se stabiliseră în altă parte, pe moşiile altor stăpîni. Argumentarea era peremptorie. Longinescu, nespecialist în probleme de istorie socială românească, publicase în cursul lui 1918 studiul său, în care susţinea că Aşezămîntul lui Mihai Viteazul e tot una cu Tratatul încheiat în mai 1595 la Alba Iulia, între delegaţia de boieri reprezentînd pe domnul muntean şi principele Sigismund Báthory. El nu observase, însă, că, în realitate, clauza din Tratatul de la Alba Iulia era tocmai contrară Aşezămîntului, deoarece ea prevedea că românii care vor fugi de pe moşiile stăpînilor lor să fie aduşi îndărăt. Am făcut, deci, o recenzie critică, arătînd care e realitatea, şi am încheiat spunînd că aştept volumul al doilea, anunţat, al studiului profesorului Longinescu. Am dat recenzia directorului* Convorbirilor literare, *profesorului Mehedinţi, care a publicat-o în revista ce conducea. Recenzia a provocat vîlvă atît la Facultatea de drept, cît şi la cea de litere. Mihai Seulescu, profesorul de finanţe de la Drept, a relevat-o arătînd că am dreptate. Longinescu, iritat, i-a reproşat lui Mehedinţi că a publicat recenzia unui elev de liceu, la care a primit răspunsul că nu s-a pus în discuţie autorul recenziei, nici vîrsta lui, ci cuprinsul şi argumentarea ei. În* Curierul judiciar

---

* Din volumul cu acelaşi titlu, ce urmează să apară curînd în Editura sport-turism.

[1] Este vorba de decesul tatălui lui Constantin C. Giurescu, cunoscutul istoric Constantin Giurescu (1875-1918); vezi şi *Magazin istoric*, nr. 7/1975.

a apărut un răspuns al lui Longinescu, în care, necitîndu-mi numele, a încercat să-şi susţină punctul de vedere. I-am replicat, tot în Convorbiri literare, şi cu aceasta polemica s-a închis, iar volumul al doilea n-a mai apărut niciodată.

Şase schiţe de portret

De la naţional-ţărănişti atrăgea atenţia Armand Călinescu. Mic de statură, purtînd un monoclu negru — ochiul şi-l pierduse în urma unui accident în copilărie sau în prima tinereţe (aşa mi s-a spus de cei ce-l cunoşteau mai bine) — cu minte ageră, ascuţită, şi replică promptă, era stimat şi iubit de partizani şi temut de adversari. Era prieten cu Mişu Ralea şi cu Mihai Ghelmegeanu — li se spunea în glumă, „poneyii" — aluzie la calitatea lor de subsecretari de Stat, — Călinescu era la Interne — căci, altfel, şi Ralea şi Ghelmegeanu nu erau de loc mici de statură. Democrat convins, cu păreri de stînga, Călinescu era adversarul hotărît şi al cuziştilor şi al codreniştilor, în special al acestora din urmă, pe care îi consideră cei mai periculoşi. Îşi luase doctoratul în Drept la Paris şi îndată după aceea intrase în lupta politică, în rîndul naţional-ţărăniştilor. Era şeful organizaţiei de Argeş, unde avea partizani numeroşi şi devotaţi, aşa încît se alegea deputat şi în opoziţie, ceea ce nu era cazul nici al lui Ralea, nici al lui Ghelmegeanu.

La liberalii lui Duca, se remarcau olteanul Gheorghe Tătărescu şi ieşeanul Victor Iamandi. Cel dintîi, originar din Gorj, fusese subsecretar la Interne în timpul guvernării din 1922-1926 a lui Ion I. C. Brătianu; avea reale însuşiri de orator, cu o notă care amintea oratoria franceză — îşi luase doctoratul la Paris — şi, ca toţi oltenii, un sentiment deosebit de afecţiune pentru Oltenia în general şi pentru locul natal în special. A fost prim-ministru în 1934-1937, după asasinarea, de către legionari, a lui I.G. Duca şi după foarte scurtul guvern — cîteva zile — al doctorului Constantin Angelescu. Guvernarea lui, de patru ani, a însemnat o redresare economică a ţării, după criza prelungită mondială, din 1929-1933; a însemnat, însă, sub influenţa mişcărilor fasciste din Italia şi mai ales din Germania, şi o întărire a curentului de extremă dreaptă de la noi. După guvernarea sa, a fost ambasador la Paris, în anii 1938-1939 şi apoi din nou prim-ministru, în 1939-1940, militînd continuu, ca şi Armand Călinescu, pentru alianţa cu Franţa şi Anglia.

Victor Iamandi, şeful organizaţiei de Iaşi, după plecarea lui Gheorghe Brătianu, şi adversar hotărît al acestuia, avea şi el darul vorbirii. Îşi refăcuse organizaţia cu elemente noi şi se alegea deputat în opoziţie. Fusese profesor secundar de istorie, înainte de a fi acaparat de viaţa politică. N-a izbutit însă să imprime laşilor un suflu nou de viaţă, să-l doteze cu mari întreprinderi industriale, aşa cum se va face după 23 August 1944. Am cunoscut vechea capitală a Moldovei în cursul anilor 1926-1938; deşi devenise centrul Moldovei reîntregite, avînd acum un larg şi bogat hinterland, totuşi nu se simţea o schimbare deosebită; Piaţa Unirii avea acelaşi aspect modest, cu şirul de case mici în coasta statuii lui Cuza, cu aceleaşi trăsuri mărunte, trase de un cal. Doar cîteva clădiri noi se ridicaseră în acest răstimp: palatul Fundaţiei „Regele Ferdinand", în stil neo-clasic, cu o frumoasă sală de bibliotecă, la colţul dintre bulevardul ce duce la Copou şi strada Păcurari, o anexă a Universităţii, un spital lîngă grădina Copoului, pe partea dreaptă a bulevardului, cum sui; încolo, acelaşi oraş cu viaţă domoală, tihnită şi agreabilă, cu grădini şi vii, dar şi cu gîrla noroioasă a Bahluiului, cu discuţii literare, cu intrigi politice şi universitare, oraş în care doar freamătul studenţilor, acum mai mulţi şi mai aprigi, aducea o notă de vioiciune. Iaşii lui Ionel Teodoreanu, al cărui roman La Medeleni făcea furori, nu numai între adolescenţi şi tineri, dar şi între oamenii mai în vîrstă, Iaşii lui Păstorel Teodoreanu, cu epigramele şi nuvelele lui savuroase. Între profesorii Universităţii se ridicau, ca elemente noi şi viguroase, Gheorghe Zane, Mihai Ralea şi Petre Andrei, toţi trei naţional-ţărănişti.

Gheorghe Zane, cu studii de istoria economiei româneşti, în special cu Economia de schimb în Principatele Române, remarcabilă lucrare, apărută în 1930, privind trecutul acestui aspect al vieţii noastre de odinioară, cu multe ştiri noi, utilizînd un bogat material documentar. Spirit viu, ager, sarcastic, uneori şi incisiv, dar om de inimă şi bun prieten, Zane ştia şi ştie să redea, cu umor şi cu un deosebit simţ al observaţiei, scene din viaţa universitară şi politică, să caracterizeze pregnant oameni şi împrejurări. Ediţia sa — în curs de publicare — a operelor lui Nicolae Bălcescu, în care grija merge pînă la ultimul detaliu, e un model al genului.

Mihai Ralea — Mişu cum îi spuneau intimii — era de fel din Huşi, trăgîndu-se, după tată, din coloniştii sud-slavi care, la începutul secolului XIX ajunseseră pînă aci, în Moldova. Înalt, voinic, simpatic, aprecia ca un estet bunurile vieţii şi înţelegea să se bucure din plin de ele. Îşi făcuse studiile superioare la Paris, cam în aceeaşi vreme cu Alexandru Rosetti, şi-şi luase doctoratul la Sorbona, cu distincţie, cu tezele Révolution et Socialisme şi L'idée de révolution dans les doctrines socialistes. Întors în ţară, a fost numit mai întîi asistent, apoi conferenţiar şi în urmă profesor la Catedra de psihologie şi estetică. Era bun prieten cu Armand Călinescu şi cu Alexandru Rosetti. Soţia lui era fiica lui Dimitrie Suchianu, profesor de limba şi literatura română, unul din cei mai buni profesori pe care i-a avut învăţămîntul nostru secundar. Ne-a predat cîtva timp, la Liceul Lazăr, în prima sau în a doua clasă — nu-mi mai aduc bine aminte. M-a impresionat în primul rînd figura lui, care aducea cu aceea a unui chinez şi în al doilea rînd cunoştinţele lui bogate. Era şi autorul, împreună cu Mihail Dragomirescu, al manualelor de limbă română după care am învăţat în primele patru clase, la Lazăr, manuale bine întocmite. Inteligent şi lucid, Mihai Ralea scria uşor şi cursiv.

Petre Andrei îşi făcuse studiile la Iaşi unde îşi luase şi doctoratul, fiind numit conferenţiar la Universitate în 1920 şi apoi profesor titular la 1 decembrie 1922 la Catedra de sociologie, devenită vacantă prin transferarea fostului titular, Dimitrie Gusti, la Bucureşti. Bun specialist, Andrei era însă foarte aprig în politică, chiar cu o notă de exclusivitate. De aceea îşi făcuse şi adversari, în special în rîndurile extremei drepte. De aici i s-a tras şi sfîrşitul tragic[1]. În toamna anului 1940, o dată cu venirea legionarilor la putere, sub oblăduirea generalului Ion Antonescu, a început prigoana împotriva celor neagreaţi. La Bucureşti, aşa cum voi arăta mai departe, comisia de epurare a hotărît scoaterea din Universitate a lui Al. Rosetti, Mihai Ralea — între timp se transferase în Capitală — şi a celui ce scrie rîndurile de faţă. La Iaşi, primii urmăriţi au fost Petre Andrei şi Iorgu Iordan, amîndoi naţional-ţărănişti. La Iordan s-au prezentat agenţi şi l-au invitat să-i urmeze la Bucureşti. I-a urmat şi, o dată ajuns în Capitală, cu ajutorul relaţiilor ce avea, a izbutit să fie eliberat, după care s-a întors la Iaşi. Petre Andrei, cînd agenţii s-au prezentat şi i-au spus că trebuie să-i însoţească, el şi-a închipuit că-l vor executa pe drum sau că-l vor chinui şi a cerut voie să treacă la baie spre a se îmbrăca. I s-a dat voie; ajuns în odaia de baie, singur, a luat două pastile de cianură pe care le avea pregătite şi în cîteva clipe a fost mort.

[1] Vezi *Magazin istoric*, nr. 8/1967.

1850–1851: călătoriile lui Avram Iancu la Viena

„ROMÂNII SĂ STEA DE SINE CA ROMÂNI"

GH. I. BODEA

La 20 decembrie 1849, Căpitănia cezaro-crăiască din Braşov trimitea guvernatorului civil şi militar al Transilvaniei, Ludwig Wohlgemuth, un raport detaliat referitor la existenţa şi activitatea în acea localitate a unei societăţi revoluţionare româneşti, care ar avea drept scop „organizarea Transilvaniei şi a Principatelor Dunărene într-un Imperiu daco-român". În raport, se arăta că membrii organizaţiei plănuiau o răscoală armată ce urma a izbucni mai întîi în Principatele Dunărene, şi care, într-o fază ulterioară, trebuia să se extindă şi în provinciile austriace învecinate. Documentul cita în continuare cuvintele revoluţionarului paşoptist muntean Cristian Tell — refugiat atunci la Braşov — care ar fi spus că „Iancu ar fi un al doilea Traian, ba încă mai mare decît acesta, iar providenţa l-ar fi ales în scopul de a restabili vechiul Imperiu daco-roman". Acelaşi raport preciza că Avram Iancu se pregătea în vederea unei călătorii la Viena. Pentru cele necesare deplasării, un negustor român din Braşov îi pusese la dispoziţie 8 000 florini şi „se pare că alţi 8 000 florini provin din Ţara Românească".

Aşadar, Avram Iancu se pregătea să plece la Viena. În ce scop şi în ce împrejurări, vom încerca să stabilim în cele ce urmează, folosindu-ne şi de unele documente aflate în arhivele vieneze[1] şi care se referă la activitatea desfăşurată de conducători ai mişcării naţionale a românilor transilvăneni în frunte cu Avram Iancu, în capitala Imperiului habsburgic şi în alte oraşe europene.

În condiţiile triumfului reacţiunii habsburgice ce a urmat înfrîngerii revoluţiei din 1848, conducătorii mişcării naţionale a românilor transilvăneni (Simion Bărnuţiu, Avram Iancu, A.T. Laurian, A. Sterca-Şuluţiu, Al. Papiu-Ilarian ş.a.) s-au angajat într-o energică acţiune pentru a impune Vienei recunoaşterea drepturilor naţiunii române.

După 1848, într-un termen scurt, şi în ciuda Constituţiei din 1849, se produsese o reinstaurare brutală a regimului absolutist. Împăratul uitase promisiunile făcute în timpul revoluţiei şi în întreg Imperiul se declanşase teroarea. Românii din cadrul Imperiului habsburgic au rămas despărţiţi, prin separarea administrativă dintre provinciile în care locuiau (Principatul Transilvaniei, Banatul, „părţile ungurene" — adică Crişana, Maramureşul, Bucovina). Avînd în vedere şi dezvoltarea luptei pentru unire a românilor de peste Carpaţi, habsburgii urmăreau în acest fel să împiedice, pe cît posibil, închegarea unui stat naţional român. În 1850, guvernatorul Transilvaniei, Ludwig Wohlgemuth, scria: „Dacă şi românii, care sînt cei mai numeroşi şi cei mai puternici, ar începe cu pretenţii [solicitînd libertăţi — **n.a.**], acest fapt ar produce urmări grave. În părţile sudice există deja reprezentanţi ai ideilor ultraromâne".

În aceste grele condiţiuni, fruntaşii transilvăneni considerau unirea românilor din cadrul monarhiei habsburgice într-o provincie aparte, cu administraţie românească şi în care să fie garantată folosirea limbii române, ca singura soluţie eficace de impunere a drepturilor lor. Într-un memoriu înaintat autorităţilor la 12 martie 1849, ei arătau că, în locul drepturilor şi libertăţilor promise, naţiunii române i „s-a îngreuiat unirea, ce este pentru dînsa singurul mijloc de a se ridica". Continuîndu-se a se aplica românilor, acelaşi tratament naţiunea lor „va rămîne iară dezbinată, ba încă supusă la naţiunile privilegiate mai înainte". Memoriul se încheia prin exprimarea dorinţei „ca şi românii să stea de sine ca români", cerînd „unirea tuturor românilor monarhiei austriece".

Această dorinţă nu era doar o simplă idee politică, cu circulaţie în sînul cercurilor conducătoare ale mişcării naţionale româneşti, ea prinsese de-acum rădăcini în mase, devenind un obiectiv important al luptei acestora. „Între români — se spunea într-un raport al autorităţilor din Arad, întocmit la 29 octombrie 1849 — domină o anumită fierbere, care este întreţinută de preoţi şi emisari şi care are scopul definit să fondeze un mare Imperiu românesc [...] al cărui guvernator sau rege să devină Iancu. În general, acesta este numit aici «regele Iancu» [...]

[1] Mulţumim pe această cale colegului Marin Badea, prin intermediul căruia am putut folosi aceste documente depistate în Arhivele din Viena de către dr. Alexander Randa — **n.a.**

În ultimul timp, se adaugă faptul că, comunele românești de la granița Transilvaniei nu se arată deloc binevoitoare față de prestarea dărilor și trăiesc cu iluzia că acestea ar trebui să înceteze în viitor".

Teama autorităților habsburgice era cu atît mai mare, cu cît lupta generală a românilor pentru unire înregistra succese tot mai importante. În planul gîndirii politice din acei ani, dorința de unire și-a găsit expresia și în formula reconstituirii vechii Dacii, ca țară locuită de toți românii. Masele populare transilvănene — care sperau că prin crearea unui stat independent al tuturor românilor se va produce și o îmbunătățire a situației lor sociale — vedeau în persoana lui Iancu pe viitorul conducător; în timpul revoluției, acesta dovedise — prin fapte memorabile — atașamentul său nestrămutat față de cauza celor mulți.

Pașaportul cu nr. 67

La 22 ianuarie 1850, autoritățile militare și civile din Sibiu au eliberat un pașaport pe numele lui Avram Iancu. Documentul — necunoscut pînă acum de istoriografia noastră — ne dă cel mai sugestiv portret fizic al Iancului și aduce date importante la completarea biografiei lui. Pentru interesul deosebit, redăm aici integral acest document: **„No. 67. Pașaport de călătorie de la Guvernămîntul militar și civil cezaro-crăiesc transilvănean. Pentru Avram Iancu. Ani: 26. Religia: greco-neunită** [ortodoxă — **n.r.**]. **Statura: mare. Fața: lunguiață. Părul: blond. Ochii: cenușii. Gura: proporționată. Nasul: ușor acvilin. Caracteristici speciale: mustață și favoriți. Ocupația: avocat. Născut, stabilit, locuind: Vidra de Sus, în Transilvania. Același călătorește din Transilvania, de la Sibiu, prin Pesta și Viena, în Tirol și Saxonia. Acest pașaport este valabil 6 luni. Sibiu, 22 ianuarie 1850. Wohlgemuth..."**

Tot în ziua de 22 ianuarie 1850 și-a scos pașaport Simion Balint, iar o săptămînă mai tîrziu, tînărul student Ion Maior, ambii avînd ca țintă a călătoriei lor orașul Viena.

În ziua de 3 februarie 1850, împreună cu Balint și Maior, Iancu a plecat din Vidra de Sus și în aceeași seară au ajuns la Hălmagiu. După alte două zile de drum, au sosit la Beiuș, fiind întîmpinați de numeroși oameni. La 6 februarie, cei trei erau la Oradea. Aici, ca și în alte localități pe unde trecuseră, au fost întîmpinați de numeroși locuitori. În 7 februarie, cei trei au părăsit Oradea și, după cum nota Balint, „prin sute de oameni trebuiră a ne rumpe cale și a pleca". La 9 februarie se aflau la Szolnok, de unde — cu trenul — au ajuns la Pesta în aceeași seară.

Odată cu plecarea lui Iancu din Oradea, spre Pesta a fost expediat și un raport al poliției din acea localitate adresat generalului austriac Iulius Jacob Haynau, comandantul militar al Ungariei, supranumit „Hiena", pentru ferocitatea cu care a reprimat revoluția din

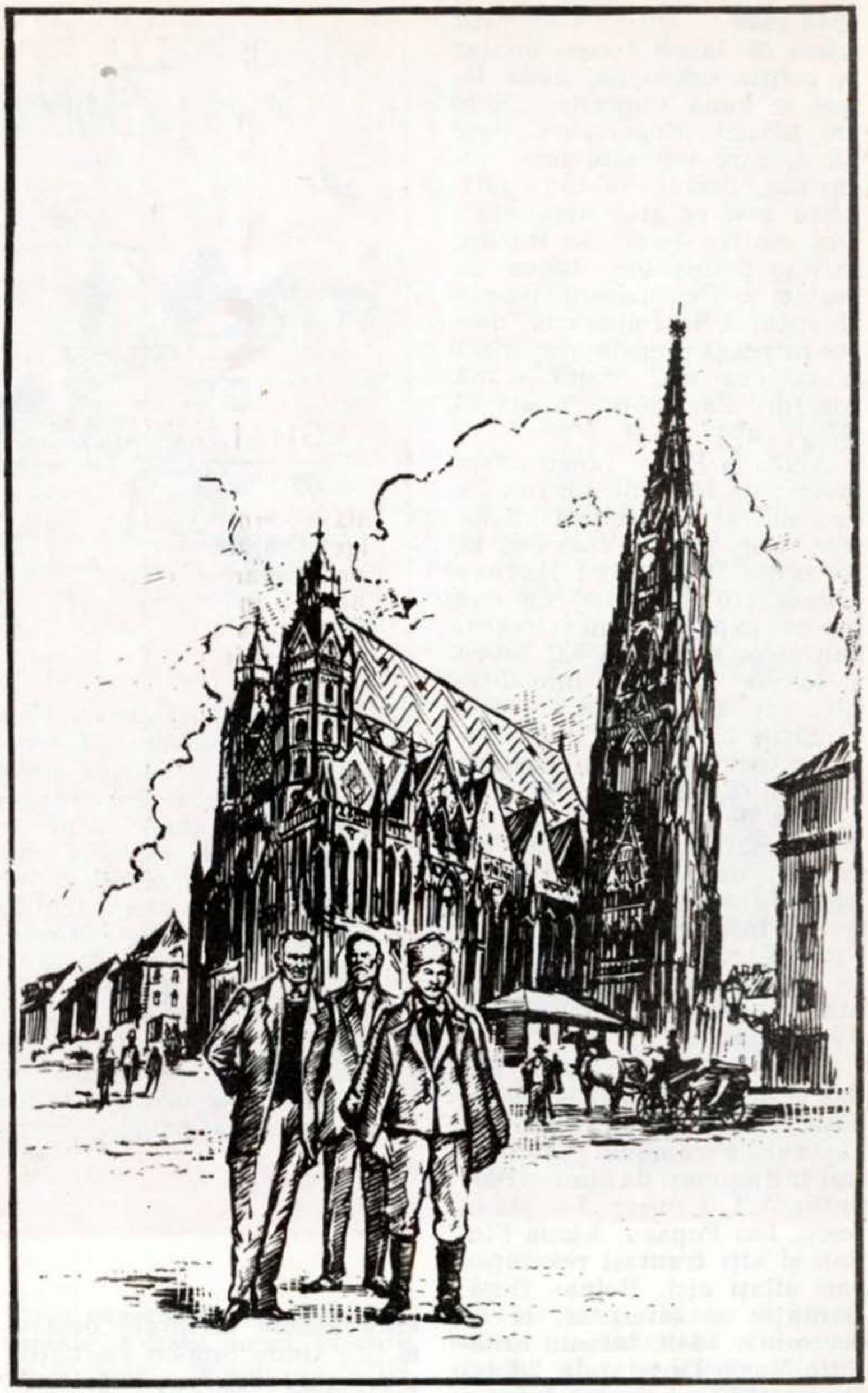

Simion Bărnuțiu, August Treboniu Laurian și Avram Iancu la Viena.
Reconstituire după imagini de epocă

1848-1849 Din document reiese că Iancu fusese invitat la poliția orădeană, unde lăsase o bună impresie: „Este un bărbat tînăr, care pare blînd, care vorbește bine ungurește, destul de bine latinește însă cu greu nemțește“ Din motive lesne de înțeles, în fața polițiștilor, Iancu „a vorbit cu entuziasm despre Maiestatea Sa Împăratul, despre întreaga dinastie imperială și cu cea mai înaltă stimă pentru Excelența Voastră“ [Haynau]

Ajuns la Pesta, Iancu a fost invitat de românii din oraș, a fost vizitat de studenți, aclamat. Dar nici n-apucase să plece din Pesta, cînd Haynau primea (16 februarie) un nou raport expediat din Oradea. Din acesta rezulta că, Iancu a folosit invitația oficialităților de a participa la festivitățile organizate în Tirol[1], ca pretext pentru a ascunde motivul real al călătoriei sale: dorința de a se întîlni cu Simion Bărnuțiu. „Gîndul românilor nemulțumiți, i se atrăgea atenția lui Haynau, ar fi să întemeieze o țară de coroană românească proprie, cu funcționari naționali, al cărei guvernator să devină Avram Iancu“.

La 20 februarie, Iancu, Balint și Maior au sosit la Viena, după o călătorie pe Dunăre cu vaporul „Ferdinand“. Aici au fost întîmpinați de Simion Bărnuțiu, A.T. Laurian, Ion Maiorescu, Ion Popazu, Aaron Florian și alți fruntași revoluționari aflați aici. Bolnav fiind, Bărnuțiu se internase, la 16 decembrie 1849, într-un sanatoriu lîngă Dresda; la 23 ianuarie 1850 s-a mutat într-un altul la Kaltenleutgeben, în regiunea Mödling din Austria de Jos și se pare că și-a întrerupt tratamentul pentru a veni la Viena, să-l întîlnească pe Iancu, după care s-a întors în sanatoriu, unde a rămas pînă în toamna anului 1850. Între Bărnuțiu și Iancu — nota G. Bogdan-Duică — se legase „o amiciție intimă“ încă de la Sibiu, în timpul revoluției, „încît Bărnuțiu era idolul lui Iancu și cuvintele acestuia erau sancte scripturi pentru el [...] Unde Simion Bărnuțiu și Avram Iancu erau împreună, acolo trebuia să fie și puls și mișcare“.

Este limpede, deci, că fruntașii revoluționari români pregătiseră din timp această întîlnire; în februarie 1850, ei au avut intense convorbiri la Viena. Sfatul și părerea „bătrînului“ Bărnuțiu — ideologul revoluției transilvane din 1848-1849 — prețuiau mult pentru tînărul și înflăcăratul său prieten Iancu, cel în care proiectele revoluționarilor români de atunci îl vedeau de acum pe viitorul domnitor al statului unificat „Daco-România“, în cadrul căruia să-și organizeze viața liberă românii de pretutindeni. Elocvente sînt, în acest sens, cuvintele trimise de Gh. Magheru, la 14 martie 1850, din Viena, către Simion Bărnuțiu; din ele se vede limpede că revoluționarul muntean se afla încă sub impresia convorbirilor cu Iancu: „Frate, avem puțini oameni [ca Iancu — **n.a.**] la glasul cărora se deschid cu amar inimile și auzul poporului și cată, de voim să ne împlinim datoria de patrioți, cată să păzim pe acești oameni de orice pericol și să nu-i lăsăm, pe cît ne stă în putință, să cadă în cursele ce le întind mereu inemicii dechiarați sau ascunși ai națiunii noastre“.

[1] Festivități prilejuite de inaugurarea monumentului închinat celor căzuți în luptă pentru apărarea cauzei imperiale — **n.a.**

Zlatna — 1848

Urmărind cu atenție iconografia anului revoluționar 1848, am avut satisfacția să descopăr, în colecțiile Bibliotecii județene Timiș, o stampă necunoscută înfățișînd piața orașului Zlatna în 1848. Pictorul anonim a redat o imagine fidelă a orașului de atunci. Unele edificii au dăinuit pînă în zilele noastre, ca și plopii de pe marginea Ampoiului sau podul de peste Valea Morilor, care se prezintă și acum aproape neschimbat. Ceea ce interesează însă mai mult sînt cele trei personaje surprinse de artist în cadrul peisajului pe care ni-l înfățișează. Este vorba de trei revoluționari care asigurau paza orașului. Doi dintre ei sînt înarmați cu lăncii caracteristice moților în timpul revoluției pașoptiste. Personajul din primplan stă rezemat în pușcă și pare a da instrucțiuni celuilalt, aflat lîngă el: este vorba, probabil, de o căpetenie.

Avem de-a face, așadar, cu un document de epocă; el ajută la întregirea imaginii revoluției pașoptiste transilvănene.

Tainele unei cărți

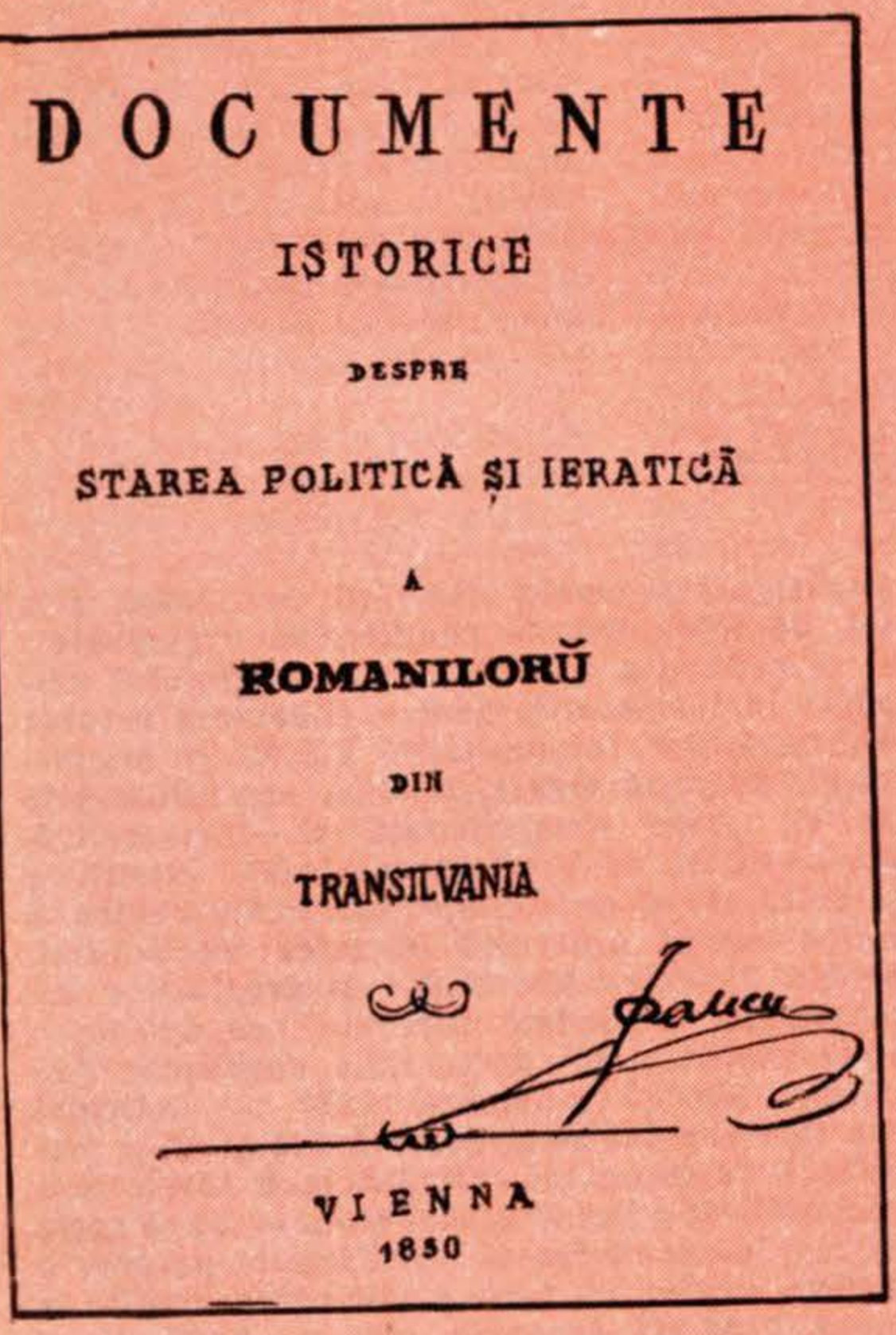
DOCUMENTE

ISTORICE

DESPRE

STAREA POLITICĂ ȘI IERATICĂ

A

ROMANILORŬ

DIN

TRANSILVANIA

VIENNA
1850

Ea poartă semnătura lui Avram Iancu și se păstrează în fondurile aceleiași biblioteci ca și stampa amintită mai sus. Cartea se numește Documente istorice despre starea politică și ieratică a românilor din Transilvania, *și a apărut la Viena, în 1850. Nu are mențiune de autor. Confruntînd autograful de pe ea cu alte semnături ale lui Avram Iancu, am stabilit fără prea mare greutate că sînt identice. Cartea a aparținut, deci, lui Iancu. În vremea apariției ei, marele revoluționar se afla la Viena. Alături de el, în acele zile, se găsea și istoricul A.T. Laurian. Dacă dorințele românilor n-au fost satisfăcute de Habsburgi, Laurian a găsit prilejul să-și tipărească această carte — un minunat ghid de istorie a Transilvaniei, cuprinzînd date despre trecutul acestei provincii locuită de români din timpuri străvechi. La pagina 184 se află o însemnare: „A.T.L. Luna iulie 1846". Că Laurian este autorul lucrării nu există nici o îndoială, deoarece conținutul și spiritul corespund întru totul preocupărilor sale. Nu considerăm deloc întîmplător faptul că ea a apărut nesemnată: Laurian era prea bine cunoscut în cercurile politice ale monarhiei ca apărător dîrz al cauzei românilor. Semnîndu-și cartea, cenzura neiertătoare ar fi oprit apariția ei.*

Florian MOLDOVAN

„Toate părțile neamului românesc" — închegarea unei Daco-Românii

Îngrijorarea și temerile lui Magheru nu erau lipsite de temei. Iancu era supravegheat de poliția secretă austriacă. La 6 martie 1850, Haynau trimitea din Pesta pe adresa lui Alexander von Bach — ministrul de Interne al imperiului — o corespondență voluminoasă, conținînd toate rapoartele și informațiile, cu „mai multe detalii despre personalitatea și scopurile călătoriei căpeteniei franctirorilor români, Avram Iancu, pe care le consider demne de a le aduce la cunoștința Luminăției Voastre". Credem că nu e greu de stabilit o legătură între „grija" deosebită pe care o purta însuși ministrul de Interne, Bach, fruntașului român și întrevederile infructuoase ale acestuia din urmă cu împăratul. Cererea înmînată împăratului de către delegația transilvăneană din care făcea parte și Iancu, ca teritoriile monarhiei cu populație majoritară română să formeze o provincie aparte, cu administrație românească, în care să fie garantată folosirea limbii române, n-a fost acceptată de autorități.

Între timp, Iancu a ținut strînse legături cu tineretul român aflat la Viena. Mîhnit și nemulțumit, întristat și revoltat de eșecul demersurilor pe lîngă autorități, însoțit de alți cîțiva români, Iancu a plecat din Viena spre casă, la 12 martie 1850, „seara la 8 ore, cu drumu' de fier". Se pare că, la scurt timp, Iancu s-a reîntors în Austria. La 1 iunie 1850, Bărnuțiu scria în notesul său: „S-au expediat scrisorile Ianculuí cu 50 f. cm., la Innsbruck..." Este legată această corespondență de participarea lui Iancu la inaugurarea monumentului de la Innsbruck? Se

(Continuare în p. 24)

DRUMUL SPRE LIBERTATE

Dr. ION SPĂLĂȚELU

Sub titlul Arestări de comuniști, **ziarul** Universul **din 8 și 9 noiembrie 1936 publica următorul bilanț: „În Capitală — 30 arestați; la Constanța — 27; la Tecuci — 12; la Bălți — 42; la Galați — 59; la Pitești — 12; la Moreni — 100; la Brașov — 6; la Timișoara — 34".**

În întreaga țară, deci, organele represive ale regimului burghez operaseră ample arestări. Astfel de acțiuni nu erau o noutate, dar în deceniul patru al secolului nostru au crescut în amploare și au avut ca rezultat întemnițarea a sute și mii de luptători revoluționari, antifasciști și, în primul rînd, comuniști. În furtunoșii ani premergători dezlănțuirii celui de-al doilea război mondial, Partidul Comunist Român s-a ridicat cu fermitate împotriva primejdiei fasciste, pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice. Rezoluția C.C. al P.C.R. adoptată în februarie 1935 preciza cu claritate obiectivele imediate ale luptei maselor muncitoare: „Apărarea drepturilor democratice ale poporului, apărarea libertății cuvîntului, presei, de întrunire, de coaliție, de organizare", și se pronunța hotărît „contra regimului ucigător în închisori și pentru eliberarea tuturor antifasciștilor întemnițați". P.C.R. și organizațiile de masă create, conduse sau influențate de el, presa revoluționară și democratică, personalități de prestigiu ale vieții științifice și culturale și-au contopit eforturile pentru a ridica stavilă puternică în calea fascismului, pentru apărarea libertăților și drepturilor democratice. „Niciodată mai mult ca acum — scria săptămînalul democratic antifascist Reporter, **din 28 noiembrie 1937 — individul n-a fost chemat să-și dea măsura și să-și prețuiască valoarea lui. Fiindcă la o răspîntie a veacurilor și a lumii, ceasul eroic — adică acela în care oamenii fac ei înșiși istoria pe care o trăiesc — cere cu tărie participarea omului la luptă. Cine stă deoparte, cine nu luptă, nu-și păstrează libertatea, ci doar iluzia libertății".**

Cascada proceselor antifasciste

Numărul celor care au urmat exemplul comuniștilor și s-au angajat cu demnitate și patriotism în lupta pentru apărarea intereselor majore ale patriei și poporului a devenit din zi în zi mai mare. Îngrijorate de creșterea valului de nemulțumiri ale celor mulți, autoritățile burgheze au inițiat adevărate campanii de prigoniri împotriva comuniștilor și antifasciștilor.

Arestările n-au constituit singurul mijloc prin care s-a încercat stăvilirea valului luptei revoluționare antifasciste. Aparatul de stat burghez a recurs la înscenarea unui lung șir de procese în care au implicat cele mai active elemente din rîndul comuniștilor și antifasciștilor. Numai la sfîrșitul anului 1935 și în cursul lui 1936 s-au desfășurat numeroase asemenea procese. La Brașov au fost judecați și condamnați tovarășul Nicolae Ceaușescu și un grup de 24 antifasciști; la Galați, activiști ai Blocului Democratic, la București și Craiova a fost judecat un alt grup de comuniști și antifasciști, printre care și Alexandru Moghioroș. Tot la București a avut loc procesul unor uteciști, în frunte cu Grigore Preoteasa, iar la Chișinău și Cluj cele ale profesorului universitar Petre Constantinescu-Iași și, respectiv, al lui Teodor Bugnariu. Numeroase alte procese au fost înscenate unor revoluționari și antifasciști din Lupeni, Timișoara și din alte localități din țară. Într-un document din acea perioadă se arată că la începutul anului 1938 „peste o mie de luptători antifasciști zac în închisori sub un regim barbar și ucigător" — la Doftana, Aiud, Mislea, Văcărești, Tg. Ocna, Suceava, Deva. Încă în 1936 a fost adus la Doftana — faimoasă prin regimul deosebit de aspru — tovarășul Nicolae Ceaușescu. Vorbind despre condițiile din această închisoare[1], unul dintre foștii deținuți arăta: „După

[1] Vezi **Magazin istoric, nr.4/1976.**

ce sînt pus în lanțuri de mîini și de picioare, sînt dus într-o celulă la etaj, puturoasă și întunecoasă ca o hrubă părăsită de veacuri... Mi se iau paltonul, șapca și șoșonii. E februarie și în celulă e frig ca afară". Frigul era completat de foame. Foamea de bătaie. „Bătaia — se arăta într-un articol publicat în **Scînteia** ilegală — este executată astfel. Doi gardieni manevrează, unul cu vîna de bou, altul cu un ciomag lung și gros. Loviturile căzînd cu toată puterea pe spatele gol [...] urmele lor pe toată suprafața bătută rămîn 3-4 săptămîni".

Dar convingerile politice ale celor arestați, încrederea lor în dreptatea cauzei pe care o apărau nu puteau fi „ajustate" prin închisoare și bătaie. „Nu pot să mai sufăr nedreptatea care mi se face prin deținerea mea în închisoare — scria profesorul universitar P. Constantinescu-Iași — cu atît mai mult cu cît în calitate de președinte al Blocului pentru apărarea libertăților democratice prevăzute în Constituție, am, cel dintîi, datoria de a lupta contra tuturor actelor anticonstituționale. Nu am, în actuala mea situație, un alt mijloc de luptă decît singurul care mi-a rămas: greva foamei. O proclam de azi înainte și o voi ține pînă la liberarea mea.

Nu veți păstra, Domnule Director, între zidurile sinistre ale închisorii, decît trupul meu, dar niciodată spiritul meu, însetat și luptînd pentru libertate și dreptate".

Puterea solidarității

In toată țara s-a declanșat o vie campanie de sprijinire a celor întemnițați, de ajutorare morală și materială a lor. Cetățeni de cele mai diverse convingeri politice și aparținînd diferitelor straturi sociale — animați de nobile sentimente umanitare de dreptate și echitate — s-au pronunțat împotriva violenței, pentru respectarea demnității umane. Prin mii și mii de petiții, moțiuni și scrisori de protest, prin manifestații și mitinguri — organizate uneori chiar în fața închisorilor — s-a cerut eliberarea celor arestați. „Deținuții politici — preciza un apel adresat de P.C.R. poporului român — nu mai aparțin unui partid politic oarecare, ci întregii mișcări antifasciste, și, mai mult decît atît, ei aparțin tuturor celor ce nu sînt fasciști, tuturor celor ce nu aprobă barbaria și brutalizarea oamenilor închiși nu pentru crime, ci pentru idei și credințe".

Organizații de masă (Liga contra terorii, Grupul avocaților democrați, Ajutorul Roșu din România, Comitetul Național Antifascist, Liga contra prejudecăților ș.a.) conduse sau îndrumate de partidul comunist au desfășurat o susținută activitate în apărarea comuniștilor și antifasciștilor arestați. „S-au format nenumărate comitete de apărare de la Iași pînă la Orșova și de la Sighetul Marmației pînă la Corabia" — arăta presa vremii — în care au intrat mii de cetățeni, printre care marcante personalități ale vieții politice, culturale și științifice: dr. Petru Groza, Dem Dobrescu, Victor Gherasim, Petre Pandrea, Mihai Ralea, Ella Negruzzi ș.a.

Deosebit de combativă s-a dovedit, ca întotdeauna în momente grele, clasa muncitoare. În cadrul unei întruniri, peste 1 500 muncitori de la Atelierele C.F.R. „Griviția" au cerut „introducerea regimului politic în închisori" (ceea ce însemna, printre altele, acordarea dreptului de muncă în ateliere, dreptul de gospodărire proprie și asigurare a alimentelor, dreptul de a avea biblioteci, de a purta corespondență cu rudele și prietenii din afară, de a primi colete etc.). „Noi, muncitorii din Iași — se spunea într-o moțiune adoptată cu prilejul unei întruniri — protestăm împotriva torturării conducătorilor antifasciști și ne solidarizăm cu acțiunea pe care o duc pentru apărarea libertăților noastre, a pîinii, a dreptului și a independenței noastre naționale". În vara anului 1935, în fața închisorii Doftana a avut loc un miting de „protest al muncitorilor și țăranilor care locuiesc în satele din jurul Doftanei"; un altul a fost organizat la Văcărești, la 13 aprilie 1936, cînd cetățenii din Capitală au transmis antifasciștilor „salutul lor de îmbărbătare și solidarizare". La chemarea partidului comunist și a altor organizații politice și de masă, puternice demonstrații s-au desfășurat și la Galați, Craiova, Iași, Timișoara, Bacău, Cernăuți, Vaslui, ca și în alte localități din țară.

În urma apelurilor lansate de partidul comunist, s-au strîns importante ajutoare — alimente, îmbrăcăminte, medicamente și bani — care au fost distribuite celor închiși, ori familiilor rămase fără sprijin. Documentele vremii conțin nenumărate dovezi ale omeniei poporului nostru, ale solicitudinii dovedite de numeroși cetățeni. Numai organizația Ajutorului Roșu din România a colectat și distribuit, în perioada octombrie 1935 - iulie 1936, ajutoare în bani de peste 1 860 000 lei.

Un drept impus prin luptă

Articole ca **Regim politic pentru deținuții politici,** (**Proletarul,** din 1 ianuarie 1934), **O acțiune pentru regim politic** (**Atlas,** din 30 martie 1936), **Pentru regim politic în închisori** (**Gîndul nostru,** din 5 ianuarie 1935), **Amnistie! Regim politic** (**Scînteia,** din 15 decembrie 1937) ș.a., foarte frecvente în publicațiile revoluționare și democrate din acei ani, formulau principalul obiectiv al luptei celor închiși și al amplelor acțiuni de solidarizare a maselor populare cu aceștia.

Acțiunile pentru cucerirea regimului politic în închisori s-au intensificat și mai mult în a doua jumătate a anului 1937 și la începutul lui 1938. „În ultimul timp — consemna un raport al Siguranței, întocmit la 3 ianuarie 1938 — s-a semnalat pe la diferite închisori intensificarea ajutorării deținuților comuniști". Lupta deținuților politici, susținută în afară printr-o amplă campanie de solidarizare, a avut rezultate pozitive. Prin impunătoarele ridicări de masă în sprijinul luptătorilor întemnițați, s-a obținut deseori o îmbunătățire a regimului din închisori.

Lupta din România în sprijinul militanților antifasciști

și comuniști întemnițați a primit un sprijin important din partea forțelor populare, a organizațiilor revoluționare, democratice și antifasciste din diferite țări. Numeroase publicații din străinătate, printre care **Pravda, Izvestia, Trud** (U.R.S.S.), **l'Humanité, Le Journal, Le Populaire, Tribune des Cheminots, L'Oeuvre** (Franța), **Rude Pravo, Vcerna Praha** (Cehoslovacia), **Rabotnicesko delo** (Bulgaria), **Robotnik** (Polonia), **Le Peuple, Le Drapeau rouge** (Belgia), **Daily Worker, Manchester Guardian, Morning Post** (Anglia), **La Nacion** (Spania) s-au pronunțat în sprijinul antifasciștilor români întemnițați. În Franța, Cehoslovacia, Belgia, Anglia, Statele Unite, Elveția, Uruguay s-au constituit comitete și organizații de ajutorare a deținuților antifasciști din România.

Sub presiunea luptei aprige a deținuților și a acțiunilor viguroase ale maselor populare de solidarizare cu aceștia, în primăvara anului 1938 la închisoarea Doftana a fost cucerit regimul politic. Directorul închisorii E. Săvinescu — poreclit pentru cruzimea lui „Balaurul" — a fost înlăturat. O serie de deținuți au fost eliberați, iar altora li s-au scurtat termenele de întemnițare. În lunile februarie-martie 1938, la Doftana s-a putut desfășura, bineînțeles în condiții de deplină conspirativitate, conferința organizației de partid din închisoare, în cadrul căreia au fost stabilite noi măsuri în vederea întăririi legăturilor dintre cadrele de partid din închisori și cele din afară, pentru dezvoltarea luptei revoluționare a poporului român.

Toate acestea au constituit o nouă și importantă victorie a partidului comunist în confruntarea cu autoritățile burgheze. **„Evocarea nobilelor tradiții revoluționare din trecut** — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — **ne îmbărbătează și mai mult, atît pe noi, cei care am fost închiși la Doftana, cît și generațiile mai tinere în marea operă de propășire economică și socială a poporului nostru, de înălțare a edificiului socialismului și comunismului pe pămîntul României".**

CĂLĂTORIILE LUI AVRAM IANCU LA VIENA

(Urmare din p. 21)

pare că da. Cert este că la începutul lunii august 1850, însoțit de prietenul și tovarășul său de luptă și idei Mihai Andreica, Iancu se afla din nou la Viena. La 10 august Bărnuțiu nota: „Adventul [sosire, venire — **n. r.**] Ianculei și Andreica". Iancu l-a căutat pe Bărnuțiu la sanatoriul Kaltenleutgeben, căci, la 17 august, Bărnuțiu notează că au plecat împreună la Baden, iar de aici la Praga. Ce au făcut aici, nu se știe încă în mod precis, dar la 26 august, Bărnuțiu nota: „întoarcerea de la Praga". După părerea unor specialiști, aici, la Praga, Iancu a desfășurat o intensă activitate pentru a determina publicarea, în presa locală, a unor materiale favorabile cauzei românilor din Transilvania.

De la Praga, s-a reîntors la Viena, unde a rămas mai multe luni. În urma refuzului decorațiilor oferite de autoritățile austriece[1] și a intensei activități în sprijinul cauzei poporului său, poliția vieneză a hotărît să lichideze grupul revoluționar român ce activa în capitala imperiului. Astfel, prin diferite mijloace, Avram Iancu, Simion Bărnuțiu, A.T. Laurian, V. Fodor, I. Maiorescu și alții au fost siliți să părăsească Viena. La 22 februarie 1851, după cum nota Bărnuțiu, Iancu „a plecat acasă", iar el s-a îndreptat spre Italia.

Iancu s-a întors cu inima strînsă. Orice speranță în mărinimia împăratului și a apropiaților lui s-a năruit. Totuși, nu se considera înfrînt. Abia ajuns în munții săi, el a reluat acțiunea de sprijinire a moților în procesele lor cu fiscul. Rapoartele poliției locale privind activitatea lui Iancu erau trimise direct forurilor superioare, ministrului de Interne, personal. La 24 martie 1851, un raport expediat din Sibiu se oprea pe larg asupra frămîntărilor din sînul românilor transilvăneni: „... În capetele lor, ici și colo **se vîntură ideea unei Românii mari, care să unească toate părțile neamului românesc dinăuntrul și din afara Austriei într-un stat neatîrnat. Există aici și unele urme că sînt cultivate în secret legături între acești oameni și cei cu gînduri identice din principatele învecinate, fără a se putea, pînă acum, cu toate eforturile depuse, cerceta puncte de reper și materiale precise și doveditoare [subl. a]".** Fiind unul din principalii propagatori ai acestei idei, Avram Iancu, după cum rezultă din raport, a fost pus sub strictă supraveghere. La 4 aprilie, maiorul Imbrisevic din Alba Iulia raporta Comandamentului militar și civil că populația transilvăneană ținea la Iancu, iar românii „care sînt decorați cu ordine cezaro-crăiești austriace și care sînt cei mai mulți din jurul lui Iancu, se pare că nu mai vor, de la un anumit timp, să le poarte. Dă de bănuit că în aceasta este influența lui Iancu...".

La 21 aprilie, locțiitorul guvernatorului Transilvaniei a expediat și el un raport ministrului de Interne, Bach, în care își exprima îngrijorarea provocată de marea influență pe care Iancu o avea asupra maselor populare și a celorlalți fruntași revoluționari transilvăneni. Poliția a luat toate măsurile pentru a paraliza această influență. A făcut totul, mergînd pînă la arestarea, în august 1852, și maltratarea „Craiului munților". În urma tratamentului la care a fost supus, nervii și sănătatea eroului au fost puternic zdruncinate; aici își are, de fapt, credem noi, rădăcinile, boala care a măcinat în anii următori viața acestui mare erou al neamului nostru.

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1969.

CRONICI ÎN PIATRĂ ALE INDEPENDENȚEI

Dorobanții Regimentului 5

FLORIAN TUCĂ

Turnu Măgurele, orașul al cărui nume amintește de o veche și importantă fortificație, a intrat și în cronica războiului pentru independență. În momentul în care s-a decretat mobilizarea, un mare număr de locuitori din această așezare dunăreană s-a prezentat „cu mic cu mare" — cum atestă un document de epocă — pentru a se înrola în Regimentul 5 dorobanți, ce-și avea aici garnizoana. La apelurile înflăcărate ale țării, populația orașului și din celelalte așezări ale județului Teleorman a sprijinit războiul, strîngînd bani și ofrande pentru armată, transportînd cu carele muniții și alimente pentru trupe, muncind cu însuflețire la fortificarea liniei Dunării.

Cînd războiul a intrat în faza sa decisivă, Turnu Măgurele a devenit unul din nodurile strategice ale concentrării și afluirii trupelor româno-ruse spre Plevna, Rahova și Vidin. Aici, în acest oraș, într-un spital de campanie, au muncit zi și noapte, fără odihnă, cu încordări supraomenești, „ostașii în alb", medicii și sanitarii militari.

Teleormănenii din Regimentul 5 dorobanți au luptat, alături de alte unități la Grivița, acoperindu-se de glorie în încleștările de la 7 octombrie, pentru cucerirea redutei Grivița 2. Era o zi ceroasă. Inamicul se apăra cu aceeași înverșunare, ca și în luptele precedente. Trăgea continuu, țesînd o pînză deasă de foc în fața întăriturii. Mulți feciori ai Teleormanului, care au dorit pătimaș izbînda, și au crezut în ea, au udat cu sîngele lor cîmpul de luptă. După un „tabel nominal" al ostașilor români morți sau dispăruți în campania de la 1877-1878, document publicat după război, din rîndurile Regimentului 5 dorobanți au pierit în luptă, ori și-au pierdut viața în urma rănilor primite 64 oameni.

La Turnu Măgurele, în centrul orașului, se află un monument, ce imortalizează faptele combatanților de la 1877. El înfățișează un dorobanț cu arma la picior, cu căciula voinicește dată pe ceafă, cu urmele încercărilor brăzdîndu-i chipul[1]. Statuia a fost realizată de sculptorul italian R. Romanelli. Pe soclul monumentului, care aparține sculptorului G. Boboc, două basoreliefuri ilustrează scene din război; pe un „hrisov" sînt însemnate numele unor ostași. Pe același soclu se aflau și trei plăci, în care fuseseră incrustate numele a zeci de dorobanți căzuți în război. Din păcate, acele plăci au dispărut.

Monumentul, „o podoabă de mare merit al orașului Turnu Măgurele" — cum îl aprecia o publicație a vremii — a fost dezvelit în ziua de 28 octombrie 1907. „Solemnitatea cu care s-a făcut această inaugurare — consemna aceeași publicație — a pus orașul în plină, mare și înălțătoare sărbătoare [...] O deputațiune militară bulgară din garnizoana de la Nicopole a depus pe monument o coroană de flori, rostind, în limba bulgară, o entuziastă cuvîntare de recunoștință armatei române".

[1] Două imagini ale ostașului român

VECHI BIBLIOTECI DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ

IRINA RĂDULESCU-VALASOGLU

Un dicton latin afirmă că au și cărțile soarta lor (habent sua fata libelli). Adevărul acesta e valabil și cu privire la locurile special amenajate pentru păstrarea cărților: bibliotecile. De la sălile care, în palatele asiriene, babiloniene sau persane, adăposteau zecile de mii de tăbliță de lut alcătuind cărțile acelor timpuri, pînă la bibliotecile de azi, „casa cărților" (acesta ar fi sensul cuvîntului grecesc, care, în traducere literală, înseamnă „dulap cu cărți") a urmat un drum lung și sinuos, dar interesant. Un întreg capitol din istoria culturii umane privește istoria cărților și a bibliotecilor.

Specialiștii afirmă, cu argumente de ordin filologic, că pe pămîntul țării noastre s-au alcătuit cărți încă din secolul XI, citînd în acest sens două manuscrise slavone, cunoscute sub numele Savina kniga și Codex Suprasliensis. Se consideră, de asemenea, că un număr de alte cărți religioase, datate — după criterii paleografice și filologice — în sec. XII-XIV, au fost scrise tot de români; între acestea, cel mai celebru e textul chirilic din Evangheliarul de la Reims[1], despre care se crede că ar fi opera unui român din Moldova, de pe la sfîrșitul sec. XII.

Cele dintîi biblioteci s-au organizat acolo unde se și „produceau" cărțile: în mănăstiri. Nu de mult, istoricii au stabilit că „nucleul primei biblioteci propriu-zise de pe teritoriul țării noastre" s-a aflat într-o mănăstire transilvăneană: abația cistercită de la Igriș, pe Mureș (județul Timiș), întemeiată la sfîrșitul sec. XII de cîțiva călugări de la mănăstirea Pontigny, din Burgundia. S-a constatat că filiala de la Igriș cerea să i se trimită din Franța felurite manuscrise pe care le-a copiat și astfel, și-a îmbogățit propria bibliotecă, distrusă, din păcate, odată cu mănăstirea, de năvala tătarilor în 1241.

În Moldova, cea mai veche bibliotecă s-a constituit pe lîngă mănăstirea franciscană de la Siret, întemeiată pe la 1380 de doamna Margareta-Mușata, mama voievodului Petru I (1375-1391)[2]. Ea a existat pînă pe la 1573, cînd Ioan vodă cel Cumplit a desființat acest lăcaș, biblioteca fiind luată — după mărturia misionarului Bandini, din veacul următor — de către logofătul țării, care era, pe atunci, Ioan Golia (ctitorul mănăstirii cu același nume din Iași). Biblioteci bogate în manuscrise religioase și juridice (drept bizantin) au posedat vechile mănăstiri Neamț, Bistrița, Putna, recunoscute ca însemnate focare de cultură. Despot vodă (1561-1563) a pus bazele unei biblioteci pentru Colegiul său academic, organizat la Cotnari. Cărturari, ca boierii Luca Stroici (mort în 1610) — supranumit de Hasdeu „părintele filologiei latino-române" — și cronicarii Grigore Ureche, Miron Costin și Ioan Neculce sau ca mitropoliții Anastasie Crimca[3], Varlaam Moțoc și Dosoftei[4], au fost, fără îndoială, posesorii unor bogate biblioteci, ca și mulți dintre domnitorii fanarioți și boierii luminați ai veacurilor XVIII-XIX.

Amănunte interesante ne înfățișează, în rîndurile care urmează, o incursiune în istoria bibliotecilor din Țara Românească, ilustrativă pentru soarta acestor așezăminte de-a lungul veacurilor.

Șt.S.G.

---

1 Vezi Magazin istoric, nr. 3,4/1971.

2 Vezi Magazin istoric, nr. 11/1974.
3 Vezi Magazin istoric, nr 5/1976.
4 Vezi Magazin istoric, nr. 8/1975.

Cele mai vechi centre de cultură cunoscute în Ţara Românească au fost mănăstirile Vodiţa, Tismana şi Cozia, întemeiate în sec. XIV. Aici s-au transcris cărţi împodobite cu splendide miniaturi; o parte din ele au rămas în biblioteca mănăstirii Cozia. La Tismana, s-a găsit un **Evanghеliar** scris între anii 1404-1405 de călugărul Nicodim, unul din ctitorii mănăstirii. Lucrarea se află astăzi la Muzeul de Artă al R.S. România. O altă bibliotecă de mănăstire, cea de la Bistriţa din Oltenia, întemeiată în sec. XV, se mîndreşte cu păstrarea, în rafturile sale, a celei mai vechi tipărituri existente în ţară: **Liturghierul slavonesc** imprimat în 1508, la Tîrgovişte, de călugărul Macarie.

De biblioteci în înţelesul modern al cuvîntului se poate vorbi începînd din sec. XVII. Este epoca publicării **Pravilei de la Govora,** a **Îndreptării legii** ale lui Matei Basarab, a **Cazaniei** mitropolitului Varlaam, a **Bibliei** lui Şerban Cantacuzino. Cărţi, manuscrise, documente rare erau colecţionate de oamenii de cultură ai vremii. Dintre aceştia, s-au remarcat Udrişte Năsturel, stolnicul Constantin Cantacuzino şi voievodul Constantin Brîncoveanu

Mavrocordaţii şi concurenţii lor

Udrişte Năsturel, cumnatul şi sfătuitorul lui Matei Basarab, a avut, în casa lui din Herăşti[1] o bibliotecă bogată în cărţi aduse din străinătate, pe lîngă cele tipărite în ţările române. Predominau, desigur, lucrările juridice şi literare, utile preocupărilor sale de cărturar şi om politic. Căci, în afară de activitatea sa culturală, prin care şi-a legat numele de alcătuirea **Pravilei de la Govora,** Udrişte Năsturel a fost şi un iscusit diplomat, căruia Matei Basarab i-a încredinţat unele misiuni la Viena şi Moscova.

Stolnicul Constantin Cantacuzino a fost considerat unul din cei mai luminaţi oameni ai vremii[2]. A studiat la Academia grecească din Constantinopol, apoi la Veneţia şi Padova, unde şi-a desăvîrşit cunoştinţele de logică, fizică şi filozofie. Carnetul său de student ilustrează preocupările intelectuale ale tînărului român. Între altele, sînt însemnate cărţile ce alcătuiau biblioteca personală: operele lui Homer, Titus Livius, Lucian, Horatius, Erasm din Rotterdam, **Institutele**[3] lui Justinian. El însuşi poseda, la mănăstirea Mărgineni, o mare bibliotecă întemeiată de tatăl său, postelnicul Constantin Cantacuzino, îmbogăţită apoi de fiii, nepoţii şi strănepoţii acestuia; ea conţinea cărţi din domenii foarte variate, de la istorie şi geografie pînă la fizică, de la teologie pînă la matematică şi astronomie. Se aflau şi numeroase periodice şi manuscrise. Numărul volumelor a fost apreciat la circa 2 000; un cronicar anonim contemporan a însemnat că biblioteca de la Mărgineni „a fost cea mai mare vivliotichi decît toate acestea, cu multă cheltuială şi multe cărţi elineşti, latineşti, franţuzeşti, turceşti". Savantul italian Mario Rufini a considerat-o una dintre cele mai mari din Europa Orientală. După tragica moarte a stolnicului Cantacuzino, în iunie 1716, o parte din cărţi au trecut la Academia domnească de la Sf. Sava, iar dintre acestea, vreo 81 volume, cu însemnarea **Ex libris Constantini Cantacuzeni,** se află la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România.

Mare amator de cărţi, Constantin vodă Brîncoveanu a avut şi el, la ctitoria sa de la Hurez, o încăpere specială destinată bibliotecii personale. Deasupra uşii, se afla o inscripţie în greceşte: „Bibliotecă de dorită hrană sufletească, această casă a cărţilor îmbie prea înţeleaptă îmbielşugare, în anul 1708". În rafturile ei, se aflau cronici bizantine, manuscrise vechi în limbile greacă, chineză, bulgară, ebraică, română, sîrbă, rusă şi diverse cărţi valoroase cu teme variate. Cîteva dintre acestea au ajuns — după omorîrea voievodului şi a fiilor săi[4] — în Biblioteca Imperială din Viena. Altele au rămas la mănăstirea Hurez, unde în 1861, Alexandru Odobescu a găsit colecţia autorilor bizantini tipărită de bizantinologul francez Ducange, în vremea lui Ludovic XIV, operele părinţilor Bisericii creştine în ediţii greco-latine, dicţionarul lui Varia Favorius, atît ediţia din 1522, cît şi ediţia din 1712 tipărită la Veneţia şi dedicată lui Constantin Brîncoveanu, calendarele acestuia. Cîţiva ani mai tîrziu, în 1885, Grigore Tocilescu a ridicat din biblioteca mănăstirii Hurez, pentru Muzeul Naţional de Antichităţi, 38 manuscrise şi 393 tipărituri greceşti, slave, latine şi româneşti. Cărţile aflate la Hurez nu proveneau, însă, numai din biblioteca lui Constantin Brîncoveanu; unele fuseseră dăruite de boieri, călugări şi egumeni.

Stolnicul Cantacuzino şi vodă Brîncoveanu au fost şi ctitorii celei dintîi instituţii de învăţămînt superior din Ţara Românească, anume **Academia domnească** de la mănăstirea Sf. Sava. Modul ei de organizare — după al universităţilor italiene — seriozitatea studiilor şi renumele profesorilor au creat Academiei un mare prestigiu. În clădirile ei, se afla şi o bogată bibliotecă, care oferea profesorilor şi studenţilor tot materialul didactic necesar. Operele lui Xenofon, Plutarh, Tucidide, Demostene, Esop, Sofocle, Cato se înşirau aici alături de manuale de fizică, astronomie, psihologie şi altele. Profesori erudiţi, ca Sevastos Kymenitul, Ieremia Cacavela — dascălul lui Dimitrie Cantemir — şi Gheorghe Maiotă se preocupau, fără îndoială, şi de bunul mers al bibliotecii.

În timpul domniilor fanariote, organizarea Academiei de la Sf. Sava a suferit — asemeni întregului învăţămînt — unele modificări. Fanarioţii,

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 5/1974.
[2] Vezi **Magazin istoric,** nr. 2/1971.
[3] Vezi **Magazin istoric,** nr. 9/1973.
[4] Vezi **Magazin istoric,** nr. 1/1968.

posedînd o cultură serioasă formată la Constantinopol și desăvîrșită, uneori, cu studii în unele centre europene, au îndreptat pregătirea tineretului spre domenii științifice utile, legate de organizarea statului; aceasta explică, de pildă, importanța acordată studiilor de drept.

Odată cu primul domn fanariot, Nicolae Mavrocordat, **Academia domnească** și-a început peregrinările dintr-un local în altul; între anii 1721-1761, a funcționat în clădirile mănăstirii Văcărești[1], unde au fost duse și cărțile bibliotecii. Fondul ei s-a îmbogățit mult cu sprijinul domnitorilor Nicolae și Constantin Mavrocordat. Tot la mănăstirea Văcărești se găsea și biblioteca particulară a Mavrocordaților. După aprecierea contemporanilor, aceasta a fost una din cele mai mari și mai valoroase biblioteci ale vremii; în afară de cărți, ea cuprindea manuscrise scumpe și medalii din diferite epoci. Adevărați oameni de cultură, Mavrocordații au prețuit cartea și au achiziționat lucrări rare. Un diplomat francez, ca și alți concurenți ai lui Nicolae Mavrocordat la achiziționarea unor piese valoroase, se plîngea că „voievodul Valahiei a cumpărat, fără să se uite la preț, tot ce era mai interesant dintre cărți și manuscrise, în Imperiul otoman". Un emisar al regelui Franței, abatele Sévin, a încercat să obțină dublete sau să copieze lucrările mai interesante din biblioteca amintită pentru cea a regelui din Paris; a fost refuzat. Lăudînd „pasiunea și cunoștințele" lui Constantin vodă Mavrocordat în materie de cărți, abatele regreta refuzul domnului de „a îmbogăți biblioteca regelui, unde numele său ar fi devenit memorabil și celebru pentru veșnicie, și unde cărțile ar fi fost mult mai în siguranță decît ar putea fi în țara unde locuiește acest savant principe, și care este prea expusă la cele mai frecvente și mai teribile ravagii ale războiului". Împăratul german Carol VI, regele Angliei și Papa au oferit domnului amintit, prin reprezentanții lor la Constantinopol, pînă la 100 000 piaștri pentru această bibliotecă; s-au lovit de același refuz. Mai tîrziu, însă, greutățile vieții l-au silit pe Constantin Mavrocordat să vîndă o parte din cărți, iar altă parte să le amaneteze pentru garantarea datoriilor.

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1975.

„În reghistruri șnuruite, supt a sa iscălitură"

Prin ordinul lui Constantin Mavrocordat, clădirile de la Sf. Sava au fost mărite, și în 1761 școala — împreună cu biblioteca — au fost reinstalate în vechiul sediu. Cîțiva ani mai tîrziu, în 1778, Alexandru vodă Ipsilanti a reorganizat Academia, dînd și un regulament al bibliotecii, în care se prevedea „să se treacă în condică atît cărțile școalei, cît și celelalte ce se dăruiesc școalei de către oameni pioși și iubitori de Dumnezeu, sau în bani sau în lucruri. Peste cărți să fie un bibliotecar credincios, care să păstreze bine; dacă vreunul din școală ar avea trebuință de vreo carte, să i-o dea, luîndu-i dovadă scrisă de mîna lui și pe urmă iarăși să aibă grijă a o lua și a o pune în bibliotecă". În noua ei formă, îmbogățită cu manuale de franceză și italiană, precum și cărți — în aceste limbi — de istorie, geografie, matematică, astronomie, drept, biblioteca oglindea tendința veacului XVIII de a înlocui predarea în latină și greacă cu limbile moderne.

În același veac, s-au înmulțit considerabil bibliotecile clericale, ca aceea a Mitropoliei din București, ale cărei baze au fost puse de mitropolitul Neofit I Cretanul, precum și cele particulare; astfel, o însemnare din 1761 menționează că Nicolae vodă Mavrocordat a luat o parte din cărțile de la Mărgineni „și de la mulți boieri din țară" care posedau, deci, unele volume rare, dorite de domn. Tot în această perioadă, boierul Matei Crețulescu avea în biblioteca sa „cărți 124, filosoficești, gramaticești, politicești, bisericești, istoricești, latinești".

În sec. XIX, reorganizarea învățămîntului românesc corespunzător noilor condiții politice și sociale a impulsionat și dezvoltarea bibliotecilor. Ideea dominantă, exprimată cu deosebită energie, era folosirea limbii române; cea dintîi școală de studii superioare care a folosit limba română a fost **Școala academicească de științe filozoficești și matematicești,** întemeiată de Gheorghe Lazăr, în 1818[2] și ale cărei cursuri s-au ținut tot în clădirile de la Sf. Sava. După revoluția din 1821, școala lui Gheorghe Lazăr a devenit continuatoarea Academiei Domnești. Biblioteca destinată „studenților" s-a bucurat de o mare atenție din partea lui Petrache Poenaru, unul din organizatorii învățămîntului muntenesc. S-a elaborat un regulament, în care se menționau sarcinile bibliotecarului. Primul bibliotecar al Colegiului Sf. Sava a fost numit, la 15 octombrie 1836, în persoana profesorului de limbă greacă George Ioanid. El era obligat „a primi și a trece în reghistruri șnuruite, supt a sa iscălitură și răspundere, cărțile și manuscriptele ce i se vor da în seamă". De asemenea, era o sarcină a sa de „a îngriji să păstreze toate cărțile în bunăstare, să nu să piarză vreuna sau să se rupă foi dintr-însele".

Dispoziții referitoare la biblioteci au cuprins și Regulamentele Organice. Articolul 246 prevedea să se adune „în Biblioteca Națională din București, în Colegiul Sf. Sava, cărțile și manuscrisele ce se vor afla împărțite la felurite locuri publice precum mitropolia, episcopiile, mănăstirile și altele". Cu această ocazie, s-a alcătuit, în 1838, catalogul bibliotecii Mitropoliei din București, considerat primul catalog sistematic de bibliotecă. Printr-o altă dispoziție, s-a instituit dreptul de depozit

(Continuare în p. 41)

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 9/1973

Biblioteca Centrală de Stat

SFÎRȘITUL FLOTEI DE ARGINT

NICOLAE KOSLINSKI

22 septembrie 1702, golful Vigo. Un golf sinuos, pătrunzînd adînc, asemenea unui fiord, în coasta muntoasei Galicii spaniole. Pe malul sudic, orașul cu același nume, lîngă care se afla situat tîrgul Redondela. Autorități și localnici din Vigo au ieșit la țărm privind corăbiile cu forme rotunde, greu încărcate, care aruncau ancora. Erau galioanele[1] Indiilor Apusene, Flota de Argint, **cum era supranumită, ce se întorcea nevătămată în Spania. În urma galioanelor, alte corăbii mai mari — navele de linie ale regelui Franței Ludovic XIV, bunicul noului suveran al Spaniei, Filip V[2], și care escortaseră galioanele de-a lungul Atlanticului — ancorau și ele în golf, una după alta. Toată această activitate crea speranța că, de acum, regele avea să poată duce mai departe războiul ce-i zdruncina tronul, episcopii aveau să-și primească veniturile, curtenilor avea să li se plătească dotațiile, iar negustorimea avea să se aleagă și ea, direct sau indirect, cu cîte ceva din „comoară".**

[1] Nave cu vele, folosite în sec. XVI-XVIII pentru transportarea mărfurilor din coloniile spaniole și, uneori, ca nave de război.

[2] Rege al Spaniei (1700-1724, 1724-1746), întemeietorul dinastiei Bourbonilor în Spania.

De aproape 200 ani aurul și argintul din minele Lumii Noi se scurgeau fără întrerupere în fiecare vară peste ocean la Cadiz, și de-acolo, spre Madrid[1].

Pentru administrarea exploatării metodice a „Indiilor occidentale", încă din 1503 se înființase la Sevilla așa-numita **Casa de Contratacion,** instituție de stat care reglementa strîngerea și transportarea metalelor nobile, a zahărului și mirodeniilor și a tuturor celorlalte produse din America. Încărcătura de preț și monopolul strict păstrat de Coroana spaniolă asupra comerțului în Indii au făcut, însă, să crească numărul corsarilor și al piraților de tot soiul, așa încît a apărut necesitatea constituirii de convoaie escortate de nave militare.

Începînd din a doua jumătate a sec. XVII, **Casa de Contratacion** constituia anual două mari convoaie, care plecau împreună, din Cadiz, spre sfîrșitul primăverii, sub comanda unui „general al mării", numit de rege. Ele se despărțeau în Marea Caraibilor: **Flota Noii Spanii** se îndrepta spre Vera Cruz (Mexic), lăsînd în drum galioane la Puerto Rico, Santo Domingo și Havana, iar **Flota Coastei Continentale** naviga spre Cartagena (Columbia) și spre istmul Panama. Cea dintîi strîngea metalele minelor din Mexic și produsele culturilor tropicale ale Antilelor; cea de-a doua încărca produsele din Peru și Chile. După aceea, sub conducerea „generalului mării", convoiul plin cu mărfuri străbătea din nou Atlanticul și ajungea spre sfîrșitul anului înapoi la Cadiz.

Cît timp a fost vorba numai de atacuri ale corsarilor, flotele au putut trece Atlanticul fără pierderi simțitoare. Dar odată cu războaiele împotriva Olandei și Angliei, cînd escadre mari urmăreau capturarea întregii flote de transport spaniole, curtea de la Madrid nu a mai putut asigura protecția necesară și traversarea galioanelor a devenit problema navală de căpetenie.

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 5 si 6/1975.

O capcană pentru 200 milioane franci aur

Pînă la sfîrșitul sec. XVII, flotele au continuat, deci, să ajungă destul de regulat în metropolă. Dar odată cu deschiderea succesiunii tronului Spaniei în 1701, adversarii tradiționali, olandezii și englezii, au trimis forțe navale în Atlantic pentru interceptarea galioanelor. În acel an, **Flota de Argint,** a trebuit să-și amîne înapoierea, pentru ca, în 1702, să încarce produsele obținute din Indii în ultimii doi ani, bogăție uriașă, necesară mai mult ca oricînd noului rege Filip al Spaniei.

Războiul pentru succesiunea tronului Spaniei, dezlănțuit și pe mare în primăvara anului 1702, opunea Spania și Franța unei coaliții formate din Anglia, Olanda și Austria. Misiunea escortării galioanelor din America în Europa a revenit unei escadre franceze, plecată anume în Antile în noiembrie 1701, și care se găsea sub comanda „viceamiralului Apusului"[2], François Louis Rouselet de Châteaurenault. După ce a escortat galioanele la Havana, Châteaurenault și-a reunit întreaga **Flotă de Argint** pornind spre Europa la 23 iulie 1702.

Convoiul cuprindea 16 galioane, iar escorta 14 vase de linie franceze, 3 spaniole (ale amiralului spaniol Pedro Navareddo) și vreo zece nave de război mici; încărcătura galioanelor era evaluată la considerabila sumă de 200 milioane franci aur.

Riscurile unei întîlniri cu flota anglo-olandeză au determinat schimbarea punctului de sosire a convoiului în Spania, alegîndu-se în locul Cadizului, un mic port, Pasajes, aflat la 1 000 mile depărtare și situat în golful Gasconiei.

Viceamiralul s-a îndreptat spre punctul obișnuit de trecere pe la capul Finisterre, intenționînd ca, apoi, să intre în sudul golfului Gasconiei navigînd în lungul coastei Asturiilor. La 5 septembrie, însă, cînd flota a ajuns pe meridianul Azorelor, **Châteaurenault a fost încunoștințat** de prezența unei flote anglo-olandeze în Atlantic, 20 unități dușmane aflîndu-se chiar în preajma capului Finisterre. A întrunit consiliul comandanților francezi și spanioli și le-a propus schimbarea drumului flotei, către nord, spre **insula franceză Belle-Ile** din nordul golfului Gasconiei. De acolo, convoiul urma să intre în Brest, ori să coboare de-a lungul coastei franceze — care oferea destule adăposturi — pînă la Pasajes.

Propunerea nu a fost, însă, primită de comandanții spanioli, în frunte cu Manuel de Velasco. Acesta, știind că tezaurul francez nu era prea plin, s-a temut ca descărcarea galioanelor în Franța să nu ducă la însușirea aurului și argintului de către francezi. Spaniolii au stăruit deci ca flota să se îndrepte spre unul din cele mai apropiate porturi spaniole, La Coruña sau Vigo. Châteaurenault, care știa că 7 din vasele sale de linie erau avariate, iar escadra număra foarte mulți bolnavi și ar fi dus lipsă de provizii pentru drumul mai lung pe care îl propusese anterior, a consimțit să navigheze spre Vigo. A evitat să meargă la La Coruña — unde exista un arsenal maritim — de teamă să nu găsească portul blocat de adversari; la 21 septembrie, a pătruns nestingherit în golful Vigo, ancorînd în ziua următoare cu întreaga flotă în fundul golfului, în fața tîrgului Redondela.

Dar galioanele nu puteau fi socotite salvate pînă ce încărcătura lor nu era trimisă spre interiorul țării. Vigo, port lipsit de fortificații și de trupe terestre pentru a-l apăra, rămînea o capcană, atîta vreme cît în preajma coastelor se afla o puternică flotă adversă, care nu se sfiise să atace, în aceeași vară, Cadiz, principala bază navală spaniolă.

Sosirea galioanelor a fost vestită grabnic la Madrid, Cadiz și Versailles. Dar descărcarea lor a întîrziat. Châteaurenault și-a dat seama că escadra sa, puțin numeroasă și uzată de drum, nu s-ar fi putut salva decît părăsind cît mai grabnic golful. Știa, însă, că nici ministrul Marinei, Pontchartrain, și cu atît mai puțin

[2] În organizarea marinei franceze din acea vreme, șeful ei suprem, amiralul, era secondat de un „viceamiral al Apusului", cu sediul la Brest, și de un „viceamiral al Levantului", cu sediul la Toulon.

regele Ludovic XIV, nu i-ar fi iertat părăsirea galioanelor. Conştient de riscurile unei prelungiri a şederii flotei la Vigo, a luat măsurile militare de apărare pe care i le îngăduiau slabele mijloace locale. În faţa tîrgului Redondela, golful era gîtuit de o mică strîmtoare, lată de circa 1 400 m; aici au fost improvizate două forturi, denumite Corbeyron şi Turnul de Piatră, armate cu 58 tunuri. Între cele două maluri ale strîmtorii a fost instalată o estacadă plutitoare, construită din bîrne, lanţuri şi parîme. La extremităţile estacadei au fost ancorate două nave de linie, care trebuiau să acopere cu foc trecerea; în sfîrşit, alte cinci nave au fost ancorate la est de mica strîmtoare, în timp ce celelalte rămîneau să protejeze galioanele. Cîteva nave mai mici au fost trimise în larg pentru a vesti apropierea duşmanului.

În ziua de 20 octombrie, operaţiile de descărcare erau încă în curs. Aurul şi argintul ajunseseră pe uscat şi cea mai mare parte, în valoare de 95 milioane franci aur, fusese trimisă în interiorul ţării. Dar din celelalte produse numai o parte fusese descărcată şi depozitată în magazii improvizate pe ţărm; restul se afla încă la bordul galioanelor.

În acea zi, veghea de pe coastă şi navele de gardă au vestit apropierea unei flote numeroase. Două zile mai tîrziu, întreaga flotă anglo-olandeză, aflată sub comanda amiralului George Rooke şi numărînd 50 nave de linie, a ancorat în golful Vigo, în faţa orăşelului cu acelaşi nume, şi a început pregătirile de atac.

Legenda comorii din golful Vigo

Întoarcerea **Flotei de Argint** fusese aşteptată luni de zile de către Amiralitatea engleză. Flota lui Rooke şi o escadră comandată de viceamiralul englez Shovell patrulaseră în apele Cadizului şi Brestului, iar coasta Portugaliei fusese împînzită de agenţi trimişi de ambasadorul englez la Lisabona, lordul Methuen, spre a vesti ivirea convoiului în apele europene.

La începutul toamnei, în urma informaţiilor primite despre plecărea convoiului din Antile, Shovell a fost trimis în preajma capului Finisterre, în timp ce Rooke a primit ordin să vegheze în zona Cadiz. Se părea, însă, că împrejurările vor zădărnici străduinţele Amiralităţii britanice. Într-adevăr, cînd Methuen a aflat că galioanele au intrat în golful Vigo, ştafeta trimisă la începutul lui octombrie, spre a-l vesti pe Rooke, nu l-a mai găsit. Flota anglo-olandeză, ameninţată de începerea furtunilor de toamnă, plecase spre patrie.

Întîrzierea cîtorva corăbii de transport în sudul Portugaliei, la Lagos, pentru a lua apă, a schimbat soarta lucrurilor. La 10 octombrie, o fregată din escorta acestor corăbii, comandată de căpitanul Hardy, a fost trimisă pe urmele flotei anglo-olandeze şi, după opt zile, Rooke, ajuns la capul Finisterre, a primit, în sfîrşit, vestea mult aşteptată.

După ce flota anglo-olandeză a intrat în golful Vigo, consiliul de război a stabilit planul atacului, la care trebuiau să ia parte 25 vase de linie (15 engleze şi 10 olandeze) iar în zorii zilei de 23 octombrie 1702, între două şi trei mii de soldaţi englezi şi olandezi au debarcat la est de Vigo, după care au înaintat spre Redondela.

Pătrunderea anglo-olandezilor în golf a pricinuit surprindere în tabăra franco-spaniolă. După ce corpul de debarcare a fugărit miliţia spaniolă, slab înarmată, şi a înfrînt împotrivirea celor 300-400 soldaţi de marină francezi şi spanioli, care alcătuiau garnizoana fortului Turnul de Piatră, panica s-a răspîndit cu repeziciune. Trupele anglo-olandeze au ocupat Redondela şi au pus mîna pe antrepozite. După aceea, cu tunurile din fortul capturat, au deschis focul asupra navelor de linie inamice.

Pe mare, împotrivirea francezilor a fost mai dîrză. Navele anglo-olandeze au ridicat ancorele odată cu debarcarea trupelor, dar lipsa vîntului le-a silit să ancoreze din nou. Cînd briza a reînceput să bată, corabia viceamiralului englez Hobson, comandantul primului grup de atac, a pornit spre estacadă. Cele două nave de linie franceze, Bourbon şi Esperance, care flancau digul plutitor, au deschis focul, dar, împinsă de vînt, nava engleză a lovit puternic cu prova estacada şi a rupt-o. Hobson fusese urmat de alte patru vase engleze şi de trei olandeze, dar primele două nave au rămas agăţate de estacadă, de care s-au desprins cu greu. În acest timp, Hobson, trecut dincolo de obstacolul plutitor, a trebuit să lupte singur cu francezii vreo jumătate de ceas.

Vîntul a început să bată din nou, îngăduind tuturor corăbiilor atacatoare să pătrundă dincolo de estacadă şi să-şi sprijine amiralul. În faţa zdrobitoarei superiorităţi a anglo-olandezilor, zăpăceala şi spaima s-au răspîndit în rîndul flotei franco-spaniole. Văzînd că estacada a fost ruptă, Châteaurenault a înţeles că lupta era pierdută şi a dat ordin tuturor echipajelor să incendieze vasele sau să le facă să eşueze. Ordinul său nu a ajuns la timp la toţi comandanţii. Cîteva nave franceze au continuat să tragă asupra adversarilor. Pînă la apusul soarelui, însă, englezii au capturat 4 vase de linie franceze şi 5 galioane încă în parte încărcate, iar olandezii 6 vase de linie şi alte 5 galioane. Restul flotei franco-spaniole — nave de război şi galioane — au ars.

Anglo-olandezii au suferit pierderi mici — în jur de 100 oameni pe nava lui Hobson şi 40 soldaţi pe uscat şi au luat numeroşi prizonieri, printre care s-au aflat şi Châteaurenault şi Navaraddo. Din metalele preţioase aduse de convoi, o parte — după cum am arătat — fusese trimisă în interiorul Spaniei; o altă parte din încărcătura adusă, estimată la 35 milioane, a fost capturată pe uscat şi la bordul navelor; restul a ars odată cu galioanele. Deci, încă din ziua luptei, la bordul galioanelor nu se mai aflau metale sau mărfuri de preţ. Cu toate acestea, „legenda comorii din golful Vigo", a aurului şi a argintului care ar fi ajuns pe fundul mării, a circulat vreme îndelungată. Pe lîngă puternica lovitură economică dată Spaniei, bătălia din golful Vigo a fost o mare izbîndă navală împotriva franco-spaniolilor, care au pierdut 17 nave de linie, şi a vestit înscăunarea Angliei ca stăpînă a mărilor.

În amintirea lui Dimitrie Cantemir

„Alăturarea poporului turc la acest act de omagiere a celui pe care îl numește Kantemiroglu și căruia i-a rezervat un loc de seamă în rîndul ctitorilor culturii sale", astfel aprecia ziarul Ekspres din Istanbul recenta dezvelire a unei plăci comemorative Dimitrie Cantemir în orașul în care marele cărturar și domnitor român și-a petrecut o mare parte din anii tinereții sale. Ea a fost fixată pe zidul de piatră de pe colina Sancakdar Yokuşu, pe locul unde s-a aflat palatul construit de Cantemir și în care a locuit împreună cu familia sa. Acest palat, împreună cu alte mărturii din timpul petrecut de Cantemir în orașul de pe malurile Cornului de Aur, au fost pe larg prezentate în revista noastră, nr.9/1973 și 3/1976.

Operă a sculptorului român Gheorghe Adoc, placa comemorativă este executată din marmură albă, cu un relief în bronz reprezentînd chipul domnitorului român. O inscripție în limbile română și turcă consemnează: „Pe aceste locuri s-a aflat palatul rezidit și înfrumusețat de principele moldovean Dimitrie Cantemir, savant enciclopedist de renume european, autor al unei monumentale istorii a Imperiului otoman, care a trăit la Istanbul între anii 1688-1710".

La festivitate, au fost prezenți, alături de alte personalități ale vieții culturale din Istanbul, dr. Can Kerametli, directorul Muzeului de Artă Turcă și Islamică și muzicologul Etem Üngör. În cuvîntările lor, aceștia au subliniat rolul important pe care l-a avut domnul și cărturarul român în istoria culturii turce, contribuția sa la studierea istoriei otomane, faptul că a fost cel dintîi care a dat un sistem de note pentru transcrierea muzicii turce.

Cu același prilej, în saloanele Consulatului român din Istanbul a fost organizată o expoziție Dimitrie Cantemir. Printre exponate se aflau ediții din scrierile domnitorului, fotocopia tratatului de muzică, cîteva din compozițiile sale, împreună cu instrumentele muzicale turcești la care aceste piese pot fi executate.

Evenimentul a fost prezentat pe larg și în paginile ziarelor și revistelor din Istanbul, printre care Politica, Cumhuriyet, Ekspres, subliniindu-se prețuirea de care se bucură opera lui Dimitrie Cantemir în rîndurile cercetătorilor istoriei poporului turc, interesul oamenilor de cultură pentru viața și personalitatea celui despre care cronicarul Nicolae Costin spunea că „se vestise acum în tot Țarigradul numele lui".

L. IOAN

PLANȘELE NOASTRE

① Dragoș la vînătoare. Pictură de C. Lecca, aflată la Muzeul de Artă din Iași **(Acea parte a Țării Românești numită Moldova,** p. 5**)**

② O hartă pictată în secolul XVI, a Istanbulului așa cum, probabil, l-a cunoscut, peste mai mult de un veac mai tîrziu și marele domn cărturar Dimitrie Cantemir **(p. 32)**

③ Palatul Schönbrunn din Viena, orașul unde s-au întîlnit fruntașii revoluției transilvane la 20 februarie 1850 **(Călătoriile lui Avram Iancu la Viena,** p. 18**)**

④ Portul spaniol Cadiz, atacat de anglo-olandezi în 1702, suferise o altă incursiune din partea englezilor, cu trei sferturi de veac înainte. Detaliu după tabloul **Apărarea Cadizului,** de Francisco de Zurbaran, aflat la Muzeul Prado — Madrid **(Sfîrșitul „Flotei de Argint",** p. 29**)**

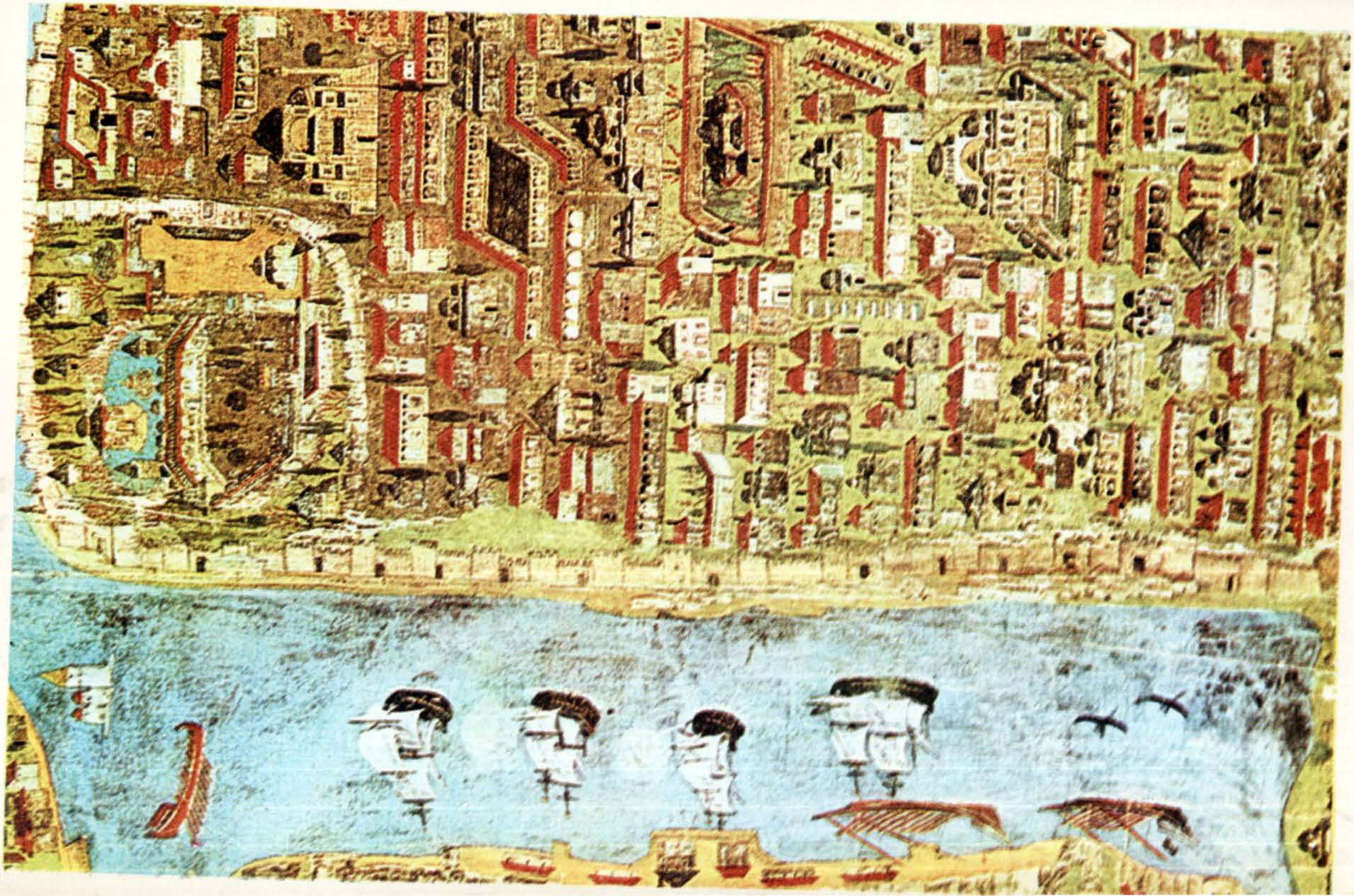

OAMENI DE OMENIE ÎN VREMURI DE NEOMENIE

MARIUS MIRCU

Așa cum se apreciază în Programul Partidului Comunist Român, **instaurarea dictaturii militaro-fasciste a reprezentat începutul celei mai negre perioade din istoria contemporană a României. Lipsit de o bază socială largă, regimul dictatorial fascist și-a sprijinit existența pe măsurile represive sîngeroase și pe baionetele hitleriste. Ridicînd teroarea la rangul de politică de stat, guvernarea antonesciană a lichidat drepturile și libertățile democratice, a acționat cu sălbăticie împotriva tuturor forțelor social-politice patriotice, progresiste, revoluționare, în frunte cu clasa muncitoare și avangarda ei, Partidul Comunist Român, urmărind să înăbușe mișcarea de rezistență națională, să intimideze masele populare, care nutreau o silă organică față de fascism. Despre acestea stau mărturie sentințele de condamnare la moarte a numeroși comuniști, asasinarea unor opozanți politici burghezi, aruncarea în temnițe a mii de luptători antifasciști, instituirea taberelor de muncă obligatorie, a lagărelor de concentrare și a sistemului deportărilor, ceea ce nu mai fusese cunoscut pînă atunci în România.**

Sub presiunea și după modelul legiuirilor naziștilor, au fost inițiate măsuri de discriminare și prigoană pe temeiuri rasiale, un loc important fiind rezervat diversiunii antisemite. În acest context se înscrie și tragicul eveniment petrecut acum 35 ani — pogromul de la Iași. Acreditînd zvonuri cu caracter provocator, potrivit cărora populația de origine evreiască din Iași ar fi avut legături cu parașutiștii lansați de armata sovietică, la indicațiile maiorului german Herman-Alexander von Stransky, ofițer de legătură între serviciile secrete hitleriste și cele antonesciene, mii de evrei au fost ridicați din locuințe și de pe străzi de către patrule germane și elemente aparținînd mișcării legionare. O parte dintre cei adunați au fost uciși pe loc, iar altă parte a fost îmbarcată în două „trenuri ale morții", adevărate sicrie colective pentru supraviețuitorii masacrului, dirijate, sub cel mai strict consemn, către o destinație necunoscută. Raportul nr. 1 032, din 3 iulie 1941, al Serviciului străinătate al Oberkommando der Wehrmacht nu lasă nici o îndoială asupra caracterului diversionist al acestui pogrom bestial organizat de Gestapo.

Pogromului din 27-30 iunie 1941, căruia i-au căzut victime mii de oameni, i-au urmat și alte acțiuni represive de pe urma cărora au avut de suferit zeci de mii de cetățeni. Diversiunea rasială, preponderent antisemită, nu și-a atins scopul propus — canalizarea valului de nemulțumiri ce cuprinsese masele populare pe o direcție străină intereselor lor vitale. Dimpotrivă, starea de spirit a marii majorități a oamenilor muncii nu numai că a continuat să fie potrivnică dictaturii fasciste, ci a crescut permanent în amploare și adîncime, a îmbrăcat, datorită activității comuniștilor și celorlalte forțe patriotice, antihitleriste, forme organizate, dînd expresie și în acele tragice circumstanțe fondului de omenie care a caracterizat în permanență poporul român. Tocmai această puternică și combativă stare de spirit antifascistă a maselor a făcut imposibilă aplicarea în România a planului criminal al „soluției finale", așa cum îl concepuseră căpeteniile naziste de la Berlin, care preconiza exterminarea totală a evreilor și a altor comunități etnice, socotite indezirabile, în sinistrele cuptoare ale auschwitz-urilor și buchenwald-urilor presărate de-a lungul și de-a latul Europei de cămășile brune.

În acele momente, umanismul generos și fecund din totdeauna al românilor a fost ilustrat — ca în atîtea alte rînduri — în chip impresionant. Cîteva din asemenea pilde emoționante de demnitate, curaj civic și solidaritate cu cei aflați în nenorocire au fost adunate în paginile ce urmează de scriitorul și ziaristul Marius Mircu.

General-maior Constantin ANTIP

Şeful secţiei din Băcani şi consătenii lui

În volumul **Caleidoscop**, publicat în 1946, Mihail Sadoveanu nota următoarele: „Am avut plăcerea să cunosc pe plutonierul Prisăcaru. Mi-a povestit amplu întîmplările şi l-am ascultat fără să-i arăt cît sînt de emoţionat şi fără să-l îmbrăţişez, cum aş fi dorit. Acest om era un adevărat frate al meu ca toţi soţii săi de la Bogdana. Fapta lor ne răscumpără de atîtea spurcăciuni ale răilor şi rătăciţilor...".

La ce faptă deosebită se referea marele scriitor? Să ne întoarcem în urmă cu ani, într-o zi de iunie 1941. Un convoi de cîteva sute de oameni, obosiţi, prăfuiţi, însetaţi, înaintau prin căldura amiezii. În acel iunie 1941, cînd armatele hitleriste au atacat Uniunea Sovietică, autorităţile fasciste au luat o serie de măsuri, între care şi deportarea evreilor din localităţile situate în apropierea frontierei cu U.R.S.S. De la Huşi, 400 evrei între 15-50 ani au fost porniţi pe jos şi, după trei zile de mers istovitor, au ajuns în comuna Bogdana-Tutova. Deportaţii bănuiau soarta ce-i aştepta; aflaseră tragediile altor grupuri care intraseră pe mîna fasciştilor. Extenuaţi şi resemnaţi au primit cu indiferenţă vestea că vor face un popas în această comună.

Nu sperau nimic bun, cînd în faţa lor a apărut un jandarm robust, bine făcut. Abia după ce acesta a început să vorbească, feţele şi inimile prizonierilor au început să se mai însenineze. În cuvinte simple, plutonierul major Dumitru Prisăcaru, şeful Secţiei de jandarmi Băcani, de care aparţinea şi comuna Bogdana, le-a urat bun venit. Apoi le-a spus că înţelege zbuciumul şi durerea lor, toată suferinţa de a fi fost despărţiţi brutal de cei dragi. I-a sfătuit însă să nu se descurajeze. Indiferent de religie şi de credinţe, toţi sînt oameni, a adăugat el. Să nu-şi piardă nădejdea; toată nebunia care a cuprins lumea va trece şi oamenii se vor putea întoarce la casele şi familiile lor. Ştiind că între cei 400 evrei se aflau şi cîţiva rabini şi intelectuali, Dumitru Prisăcaru i-a rugat pe aceştia să iasă în faţă, spre a da mîna cu ei, salutînd astfel întreg grupul de deportaţi.

Apoi, oamenii au fost răspîndiţi prin comună, pe la casele locuitorilor, unde au fost trataţi ca adevăraţi oas-

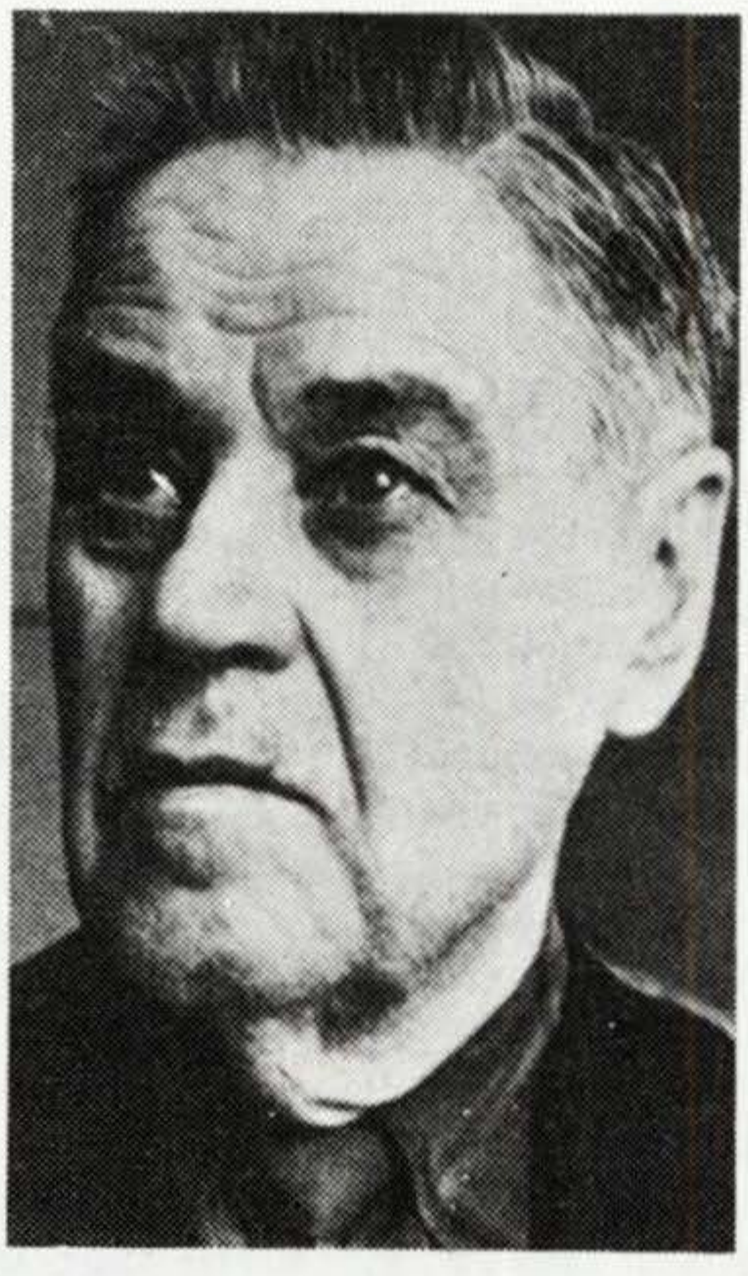

Dumitru Prisăcaru

peţi. Nici unul din săteni n-a vrut să primească vreo plată pentru găzduire şi pentru hrană. Cînd au trebuit să plece mai departe, spre a nu se întîlni cu trupele hitleriste aflate spre front, Prisăcaru i-a condus noaptea, pe un drum ocolit. Printre cei înscrişi în lista pe care o primise cu grupul de evrei, se aflau şi 12 nume, în dreptul cărora figura menţiunea „suspect comunist". Spre a-i salva de primejdia implicată de o astfel de precizare, Prisăcaru a întocmit o nouă listă, fără nici un suspect, pe cea veche făcînd-o „pierdută".

Nu era singurul gest de acest fel în viaţa plutonierului-major Dumitru Prisăcaru. În 1924, cînd era şeful postului Hăneşti-Dorohoi, i-a fost înaintat un arestat pentru „propagandă comunistă". Omul fusese adus pe jos, din post în post, iar de la Hăneşti urma să fie trimis mai departe. Arestatul era epuizat şi ar fi murit curînd. Împreună cu agentul sanitar din comună, Dumitru Prisăcaru a întocmit un proces verbal în care arăta că omul era bolnav şi nu putea merge mai departe. L-a oprit în comună, l-a hrănit, l-a îngrijit şi, după două săptămîni, i-a cumpărat o pereche de opinci şi un bilet de tren pînă la Iaşi, unde l-a trimis fără însoţitor.

Asemenea fapte s-au tot adunat în dosarul lui Prisăcaru, aducîndu-i mutări disciplinare, închisoare, internări în spital etc.

Dumitru Prisăcaru trăieşte astăzi în Bucureşti. Este pensionar. Îşi aminteşte cu vie emoţie de întîmplările de atunci. Dacă îl vei întreba de ce a procedat astfel, îţi va răspunde: „Dar cum altfel trebuie să te porţi faţă de oameni?"

Preşedinta Crucii Roşii din Roman

Tot în Bucureşti, trăieşte şi una din femeile care, în acele zile apăsătoare, şi-a manifestat cu un exemplar curaj demnitatea de om.

Era în dimineaţa zilei de 3 iulie 1941. Viorica Agarici, preşedinta Filialei Roman a Societăţii Naţionale de Cruce Roşie, nici n-a apucat să intre în localul gării, cînd i-au ieşit înainte cele patru voluntare aflate atunci de serviciu. Erau vizibil neliniştite, agitate. Una din ele, Maria Bălan, i-a spus că sosise un tren plin de oameni care gemeau şi cereau apă. Reprezentantele Crucii Roşii încercaseră să le vină în ajutor, dar santinela le împiedicase.

Trenul se afla garat pe o linie moartă, aşteptînd drum liber spre a porni mai departe. Prin ferestruicile zăbrelite ale vagoanelor de marfă, cu uşile ferecate, se zăreau chipuri înnebunite de chinuri. Gemete şi strigăte înăbuşite răzbăteau dintr-acolo, cel mai stăruitor fiind repetat cuvîntul apă: „Apă! Crucea Roşie! Apă!". Preşedinta Filialei Crucii Roşii, împreună cu celelalte fe-

mei s-au îndreptat către tren. Luaseră și ceva băuturi răcoritoare spre a le împărți însetaților. Un soldat le-a întîmpinat cu baioneta la armă. Au încercat să se apropie de vagoane, dar santinela era tot mai amenințătoare.

Viorica Agarici s-a dus atunci la șeful gării Roman și l-a întrebat de ce nu sînt deschise vagoanele și oamenii aceia sînt lăsați să moară asfixiați și chinuiți de sete. Șeful gării i-a răspuns că în tren se află evrei din Iași și a primit ordin ca nimeni să nu se apropie de tren. Viorica Agarici i-a replicat că în primul rînd acolo sînt oameni care suferă și nimeni nu trebuie să rămînă nepăsător la chinul lor. Un polițist aflat în preajmă i-a repetat și el că în tren sînt evrei și n-are nici un rost să le vină în ajutor Crucea Roșie. La rîndul său, șeful gării a insistat că, potrivit

Viorica Agarici

ordinului, nimeni n-are voie să-i ajute pe cei din vagoane.

Indignată, Viorica Agarici s-a îndreptat din nou spre tren. Cînd o santinelă nazistă a amenințat-o cu arma, ea nu s-a descurajat, ci i-a strigat în limba germană să se dea deoparte. Dezorientat, soldatul care nu avea ordine pentru astfel de împrejurări, i-a făcut loc să treacă. Au venit și alți oameni din gară. Au deschis vagoanele. Priveliștea era halucinantă. În fiecare vagon, într-un strat gros de murdărie și sînge se aflau zeci și zeci de oameni. Stăteau în picioare, înnebuniți, lipiți între ei ca sardelele, amestecați morții cu muribunzii și cu viii. De trei zile călătoreau, pe o căldură înăbușitoare, în aceste vagoane închise, în care mai înainte se transportase carbid.

Zărindu-l pe ofițerul care era șeful trenului, Viorica Agarici i-a cerut să îndrepte de urgență vagoanele la Compania IV Sanitară, din apropierea gării. Cînd garnitura a fost adusă aici, l-a rugat pe colonelul Eraclide să facă tot ce este necesar pentru ajutorarea celor din tren. Colonelul n-a așteptat ca rugămintea să fie repetată. A scos întreaga companie. Cei din vagoane au fost coborîți, au fost spălați, au primit îngrijiri medicale; sub supravegherea maiorului Gherasim, vagoanele au fost curățate și s-au așternut paie. Comunitatea evreilor din Roman a adus rufărie și alimente, completînd cele date de Crucea Roșie.

A doua zi, trenul a pornit mai departe. După trei zile a ajuns la Călărași. Din cîteva mii de oameni, cîți plecaseră din Iași, mai erau în viață 824. Viețile multora din ei fuseseră salvate prin acțiunea plină de omenie și curaj a președintei Filialei Roman a Societății Naționale de Cruce Roșie.

Primarul Traian Popovici

La 2 ianuarie 1969, Comisia pentru cei drepți, de pe lîngă Institutul comemorativ al martirilor și eroilor, YAD VAȘEM, întrunită la Ierusalim, a decis pe bază de mărturii, să aducă un omagiu românului dr. Traian Popovici care, „cu prețul vieții sale, a salvat evrei în vremea epocii de exterminare" și să-i decerneze **Medalia celor drepți.** Totodată, comisia a autorizat plantarea în numele dr-ului Traian Popovici a unui arbore pe Aleea celor drepți, de pe Muntele amintirii, din Ierusalim.

În plin război, la 1 august 1941, avocatul dr. Traian Popovici a fost numit primar general al municipiului Cernăuți. Dîndu-și seama de implicațiile acestei numiri, el a refuzat-o cu hotărîre, chiar și cînd i s-a atras atenția că atitudinea sa ar putea fi privită ca sabotaj. În cele din urmă, sfătuit de prieteni, a acceptat funcția, hotărît fiind s-o folosească în sprijinul cetățenilor. La inițiativa primarului, cetățenii evrei au fost tratați cu toată considerația, respectîndu-li-se drepturile, fiindu-le asigurate condițiile unei existențe demne, continuînd să primească regulat pensiile, ajutoare pentru hrană etc.

La cîteva zile după instalarea sa ca primar, într-o audiență la colonelul Rioșianu, guvernatorul militar al regiunii, a primit ordinul să organizeze un ghetou în care să fie adunați toți evreii din oraș. Primarul a încercat să demonstreze caracterul inuman al hotărîrii, faptul că se încălcau cele mai elementare drepturi ale cetățenilor. Guvernatorul i-a dat dreptate, dar i-a spus că și el, la rîndul său, este presat de superiori să deschidă cît mai curînd ghetoul. De comun acord, cei doi au hotărît să amîne cît mai mult lucrurile, motivînd mereu că problema se află încă în studiu.

Rioșianu a murit însă curînd. Înlocuitorul său, generalul Corneliu Calotescu, l-a convocat pe primar și i-a cerut să treacă fără întîrziere la rezolvarea problemei ghetoului. Traian Popovici s-a împotrivit și de data aceasta unei astfel de măsuri. Hotărîrea guvernatorului era însă luată. Dîndu-și seama că aplicarea măsurii nu mai putea fi înlăturată, primarul a întocmit un proiect

de organizare a ghetoului, în care condiţiile urmau să fie cît de cît umane. După cîteva zile, la 10 octombrie, a fost chemat din nou la guvernator. I s-a adus la cunoştinţă că dacă primăria n-a vrut ghetou, atunci se vor lua măsuri de deportare a populaţiei evreieşti a oraşului. Primarul a ripostat vehement, plin de revoltă, atrăgîndu-i guvernatorului atenţia asupra răspunderii şi gravelor consecinţe ale unui asemenea act. N-a cruţat nici un argument pentru a dovedi enormitatea barbariei pe cale de a fi comisă.

Traian Popovici

În această atmosferă încărcată, a intrat în cabinet generalul Vasile Ionescu. Şi-a exprimat şi el mîhnirea şi indignarea pentru sălbăticia plănuită. Ezitînd, guvernatorul le-a răspuns că se va mai gîndi asupra hotărîrii luate.

Pe drum, cei doi au continuat să discute situaţia nou creată. Indignat, generalul Ionescu spunea că nu există nicăieri un ordin scris pentru deportare, deci amîndoi să încerce să tergiverseze cît mai mult şi această acţiune.

Era, însă, prea tîrziu. Pe străzile oraşului, evreii erau duşi spre ghetou.

A doua zi, primarului i s-a comunicat de către guvernator că deportarea va începe în cel mai scurt timp. Cu toate reînnoitele proteste ale lui Traian Popovici, hotărîrea a rămas neschimbată. Atunci primarul a cerut să fie exceptate cel puţin cîteva categorii care aveau merite deosebite: cei care luptaseră pe front în primul război, meseriaşii, medicii, inginerii, arhitecţii, magistraţii, cadrele didactice, artiştii etc.

În cele din urmă, guvernatorul a acceptat propunerea primarului. I-a cerut acestuia să întocmească o listă cu maximum 200 oameni. Încurajat de acest modest succes, Popovici a căutat să obţină direct de la mareşalul Antonescu anularea ordinului. Prin intermediul unor cunoştinţe, a fost primit în audienţă de mareşal, căruia, în sprijinul cererii sale, i-a prezentat ca argument faptul că deportarea celor 60 000 evrei din Cernăuţi şi din restul Bucovinei ar duce la dezorganizarea producţiei în oraş. Aceeaşi cerere a repetat-o, la indicaţia lui Antonescu, şi în faţa Consiliului de Miniştri.

La 15 octombrie, guvernatorul a primit ordin telefonic din partea mareşalului să excepteze de la deportare 20 000 oameni din categoriile prezentate de primar. Nu era deloc uşor ca din mulţimea celor strînşi în ghetou să alegi o parte. Primarului i s-a acordat pentru această operaţie numai trei zile. A reuşit, însă, să obţină o prelungire de o lună. Au fost emise 20 000 autorizaţii personale, dar familiile respective cuprindeau şi persoane care nu intrau în categoria exceptaţilor. Copleşit de implorări, Traian Popovici a hotărît să-şi asume riscul eliberării acestora, adăugînd pe verso-ul autorizaţiilor numele celorlalţi membri ai familiei, ale prietenilor sau rudelor celui exceptat. După care a semnat şi pus ştampila primăriei. Trierea a continuat astfel pînă la 15 noiembrie, cînd a venit ordin de sistare a acţiunii. Nu mai putea fi asigurat transportul. Trenurile, care circulau greu din cauza iernii, erau solicitate pentru alte operaţiuni.

La intervenţia rabinului şef, dr. Alex. Şafran, mitropolitul Bucovinei, Tit Simedrea, a reuşit să obţină de la Antonescu anularea ordinului de deportare şi astfel oamenii au rămas pe loc.

Numai primarul n-a rămas. A fost destituit şi anchetat. Urma să fie trimis pe front, dar cum depăşise vîrsta de 50 ani, această măsură disciplinară nu l-a mai atins.

Faptele sale au atras atenţia opiniei publice. Raportul Crucii Roşii Internaţionale asupra stării din România în timpul dictaturii fasciste conchidea, vorbind despre Traian Popovici, că „s-a dovedit un bun european". În volumul **Cartea neagră,** publicat imediat după al doilea război mondial de către Ilya Ehrenburg, Vasili Grosman şi alţii sînt consemnate (pp. 112-114, ed. în limba română) de asemenea atitudinea şi acţiunile lui Traian Popovici.

Toţi cei care au scris despre evenimentele petrecute atunci în acele locuri i-au adus omagii lui Traian Popovici. El însă declara că onoarea de a fi fost om n-o reclama pentru sine, ci pentru toţi funcţionarii primăriei din Cernăuţi care i-au împărtăşit simţirile, care nu s-au pretat la nici un act de josnicie şi care, toţi ca unul, au fost împotriva deportării evreilor.

Traian Popovici a încetat din viaţă la 4 iunie 1946. Ziarul **Semnalul** anunţa atunci că s-a stins un „fruntaş al baroului bucovinean, una din figurile cele mai interesante din galeria oamenilor de suflet din vremea regimului de oprimare".

PATRU ANI DE OCUPAȚIE HORTHYSTĂ

În urma Dictatului de la Viena[1], partea de nord a Transilvaniei — un teritoriu de aproape 43 000 kilometri pătrați, cu o populație de peste 2 600 000 locuitori, majoritatea români — a fost răpită în mod samavolnic României și alipită Ungariei horthyste. Noile autorități au instaurat aici un regim de ocupație imperialistă, de tip fascist. Administrația militară horthystă a adus cu sine instigarea șovină și antisemită, o sălbatică teroare care a pricinuit populației române majoritare, maselor muncitoare de naționalități nemaghiare și negermane o viață grea, nesigură, plină de privațiuni. Se urmărea distrugerea unui număr cît mai mare de români și, prin teroare, determinarea a cît mai mulți să se refugieze în România. Deosebit de aspre au fost măsurile represive împotriva activității revoluționare a comuniștilor, a tuturor grupărilor și cercurilor progresiste și democratice, indiferent de naționalitate.

„Soldățimea [horthystă — n.n.] pătrunsă pînă în măduva oaselor de teoriile fasciste — scria Szenczei László, contemporan al evenimentelor — odată ajunsă în nordul Transilvaniei, a săvîrșit atrocități odioase față de locuitorii neajutorați ai satelor românești". Astfel, pînă la 1 septembrie 1944 — se arată în lucrarea Rezistența antifascistă în partea de nord a Transilvaniei, apărută în 1974 la Cluj-Napoca — aproximativ 280 000-290 000 români din această parte a Transilvaniei au fost nevoiți să se refugieze în România. Din a doua jumătate a lunii septembrie 1940, horthyștii au început deportarea românilor în lagăre special create. La Losonc, Püspökladány, Someșeni, Florești, Carei, Sat Slatina și altele, au fost internați mii de români. De asemenea, în vara anului 1941, au fost înființate detașamentele de muncă românești și evreiești, puse la dispoziția ocupanților horthyști, care ulterior au hotărît expedierea unor astfel de detașamente în Germania. În cei patru ani de ocupație horthystă au fost trimiși la muncă în Germania aproape 30 000 transilvăneni. La protestele guvernului român, făcute sub presiunea opiniei publice din țară, profund indignată de impunerea odiosului dictat, Germania și Italia, care îl patronaseră, au hotărît crearea unei Comisii de control germano-italiene și înființarea a două Consulate ale României la Cluj și Oradea care să reprezinte interesele românilor. De la început, funcționarii acestor Consulate s-au văzut puși în fața a sute și sute de cazuri de abuzuri, de nedreptăți, de umiliri, de acte teroriste la adresa românilor. Intervențiile lor pe lîngă autoritățile horthyste sau pe lîngă reprezentanții comisiei de control au rămas, cel mai adesea, fără ecou.

Teroarea dezlănțuită de autoritățile horthyste a vizat nu numai populația română. Ea a fost îndreptată și împotriva locuitorilor evrei, cunoscînd o amploare deosebită mai ales după ocuparea Ungariei de către hitleriști, în martie 1944. În aprilie 1944, au fost înființate ghetouri în principalele orașe din nordul Transilvaniei, în care au fost închiși cu forța zeci de mii de evrei. În ghetoul din Oradea, de exemplu, au fost închiși cca 30 000 oameni. În vara aceluiași an, a început deportarea evreilor din nordul Transilvaniei în lagărele naziste, peste 100 000 persoane fiind exterminate.

În acele zile triste, de suferințe și umilințe îndurate de populația evreiască, românii din nordul Transilvaniei, care se aflau ei înșiși într-o situație extrem de grea, au făcut dovada omeniei și spiritului de într-ajutorare care în toate timpurile, au animat poporul nostru. În fața tragediei unei populații pe nedrept și dureros năpăstuite, și trecînd peste propriile dureri și suferințe, românii nu au pregetat să vină în ajutorul celor împotriva cărora naziștii dezlănțuiseră o cumplită teroare. Muncitori, țărani, intelectuali, chiar și diplomați, români din toate categoriile sociale, cu convingeri și credințe diferite, nu au dat înapoi — riscîndu-și uneori viața — atunci cînd datoria lor de oameni le-a impus ajutorarea semenilor prigoniți.

În timpul prigoanei, mulți evrei din nordul Transilvaniei au căutat să se refugieze în România, unde, deși exista regimul militaro-fascist al lui Antonescu, campania antisemită nu a cunoscut amploarea din alte părți. Umanismul poporului român a făcut ca toate presiunile hitleriștilor, care împingeau autoritățile române la exterminarea populației evreiești, să nu aibă rezultatul scontat de naziști[2].

Cronica acelor vremuri consemnează numele și faptele impresionante ale unui mare număr

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 8/1975.

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7/1974.

de români din nordul Transilvaniei care au venit în ajutorul evreilor prigoniţi, adăpostindu-i şi ascunzîndu-i în casele lor, ducîndu-le alimente, îmbrăcăminte şi medicamente în ghetouri, trecîndu-i frontiera în România, oferindu-le, în acele dramatice zile, odată cu căldura omeniei adevărate, speranţa unui viitor mai bun.

În lucrarea sa Várad a Vilharban **(„Oradea în furtună"), tipărită în 1946, publicistul maghiar Katona Béla evocă numeroase asemenea fapte de omenie ale românilor din acest mare oraş transilvănean. Celor cîteva fragmente din această lucrare, le alăturăm însemnări aparţinînd unuia din participanţii la acele dramatice evenimente, dr. Mihai Marina, fost consul general al României la Oradea: mărturiile d-sale vin să completeze şi să nuanţeze evocările din carte.**

Ioan LĂCUSTĂ

Dramaticul parcurs al unui memoriu

KATONA BÉLA

Printre cei internaţi în ghetoul orădean se afla şi dr. Kupfer Miksa. Într-o după-amiază, primind permisiunea să iasă în oraş, acesta a făcut o vizită medicului român Ignaţie Terţan. După ce i-a prezentat situaţia dramatică a evreilor din ghetou, l-a întrebat dacă nu s-ar putea ca, prin intermediul Consulatului român din Oradea, să se facă cunoscute Crucii Roşii Internaţionale atrocităţile comise în ghetoul orădean. Dr. Terţan a luat imediat legătura cu consulul român, dr. Mihai Marina, care s-a arătat dispus să acţioneze în sprijinul evreilor. După cîteva zile, în locuinţa dr. Terţan, consulul a primit un memoriu de 16 pagini, redactat de dr. Kupfer pe formulare de reţete. În aceeaşi zi, ataşatul de presă Ion Isaiu a tradus textul în limba română, iar consulul adjunct Jean Gamber în limba franceză. Memoriul se referea, în special, la torturile la care erau supuşi medicii din ghetou, împinşi astfel la sinucidere. Era o ilustrare concludentă a modului în care erau trataţi şi ceilalţi internaţi din ghetou. Întîmplarea a înlesnit transmiterea memoriului mai departe. A doua zi, a sosit la Oradea, venind cu maşina diplomatică de la Bucureşti, ambasadorul României în Elveţia, Vespasian V. Pella, care s-a oprit la Hotelul Parc. Aici îl aştepta dr. Terţan, chemat prin Consulat spre a-i face ambasadorului o injecţie cu insulină. Cu acest prilej, medicul i-a dat şi memoriul, pe care Pella l-a citit imediat. Impresionat de cele relatate, fără ezitare, a promis că va duce documentul la destinaţie. După trei zile, ambasadorul român preda Crucii Roşii Internaţionale, la Berna, importantul document, adus în servieta sa diplomatică.

Datele din memoriu constituiau primele informaţii demne de încredere şi relativ amănunţite asupra celor ce se întîmplau în ghetouri. Căci, deşi în străinătate se ştia că în Ungaria fuseseră înfiinţate ghetouri, nimeni nu şi-a putut închipui ce grozăvii se petreceau între zidurile acestora şi, în special, la Oradea. Se credea că nici guvernul Ungariei nu era informat corect asupra acestora. Datorită documentului prezentat de diplomatul român, o comisie neutră, formată din membri ai Crucii Roşii din Elveţia, Portugalia şi Spania, a pornit fără întîrziere spre Budapesta. Ei au făcut propunerea ca în primul rînd copiii evrei pînă la vîrsta de 14 ani să fie daţi în grija neutrilor. Au insistat apoi pentru înfiinţarea în capitala ungară a aşa-numitelor „case protejate". Din fericire, în viaţa politică ungară au mai existat cîţiva oameni lucizi al căror cuvînt mai era ascultat pe atunci. Astfel s-a putut obţine ca în capitala ungară să nu se ajungă la acele „soluţii" sistematice care erau deja în curs în oraşele din provincie. În acest fel, evreii din Oradea, prin chinurile lor, le-au făcut un serviciu celor din Budapesta.

Cel mai mult s-a străduit pentru salvarea evreilor, Misiunea română de la Budapesta, care a eliberat paşapoarte şi unor persoane care nu numai că nu erau cetăţeni români, dar nu fuseseră în viaţa lor în România. Aceştia erau aşteptaţi la Arad — pe baza informaţiilor confidenţiale primite — de avocatul Justin Filip, fost locuitor al Oradei, care se îngrijea în continuare de securitatea lor. Consulul român de la Oradea şi aproape fiecare membru al Consulatului s-au străduit să înlesnească drumul fugarilor evrei din oraş. Nu odată automobilul cu număr diplomatic al consulului a trecut noaptea în goană graniţa, încărcat cu evrei evadaţi din ghetoul din Oradea. La Beiuş, aceştia ajungeau de regulă în faţa locotenent-colonelului de jandarmi Rusu. Intervenţia spontană a dr. Teodor Roxin, fost avocat la Oradea şi deputat în Parlament şi, firesc, bunăvoinţa comandantului român de jandarmi, i-au scutit pe fugari de necazurile pe care le-ar fi putut avea acolo.

Notabilităţile române din Oradea, dinainte de dictat, care dovediseră înţelegere pentru minorităţi, deci şi pentru evrei, au fost cutremurate la ştirea evenimentelor din Oradea. Nu puţini dintre ei deplîngeau tragedia unor prieteni apropiaţi.

Nu puteam rămîne impasibili!

Dr. MIHAI MARINA

Oricîte reţineri ne-ar fi impus situaţia noastră de salariaţi în regimul antonescian, acreditaţi într-un stat fascist, ca oameni nu am putut rămîne impasibili în faţa suferinţelor pricinuite de acţiuni care batjocoreau însăşi noţiunea de demnitate omenească. Aceasta ne-a impus să acţionăm în sprijinul populaţiei evreieşti, în măsura posibilităţilor şi cu prudenţa necesară. Imboldul şi sprijinul moral principal în aceste acţiuni, care depăşeau cu mult atribuţiile noastre de slujbaşi, le aveam de la întreaga populaţie românească din Transilvania de Nord, ale cărei convingeri şi sentimente le cunoşteam bine şi în serviciul căreia ne consideram prin însăşi prezenţa noastră acolo.

Relaţiile noastre cu populaţia evreiască erau cu mult anterioare evenimentelor din 1944. Cîţiva din membrii Consulatului erau chiriaşii unor familii evreieşti. În multe case româneşti pe care le vizitam întîlneam, de asemenea, cetăţeni români de naţionalitate evrei.

În acest fel am avut ocazia să cunosc pe croitorul Ludovic Schwartz. Deşi aflasem că era unul din conducătorii mişcării comuniste din Oradea, îmi făcea plăcere să discut cu el şi să-l ascult cu cîtă convingere îşi exprima credinţa într-un viitor mai bun. Cînd Gestapo-ul şi-a făcut apariţia în Oradea, i-am propus să treacă în România. El mi-a răspuns că are dispoziţie să rămînă în Oradea. Mi-a acordat încrederea de a-mi comunica ascunzătoarea sa unde, în măsura posibilităţilor, l-am ajutat.

Un profesor evreu originar din Iaşi, rămas la Oradea după Dictatul de la Viena, a venit la Consulat spre a solicita repatrierea sa în România. Nu i-o puteam acorda atunci în 1942. Am căutat să-l conving să renunţe, amintindu-i că în România este regim de dreapta cu legislaţie antisemită. Mi-a răspuns că ştie, dar că ştie şi aceea că legile sînt aplicate cu umanitatea caracteristică poporului român. I-am mărturisit că nu am posibilitatea să-l trec în mod deschis în România, dar îl pot ajuta transportîndu-i bagajele pînă la Arad, iar apoi să-i aranjez trecerea clandestină prin „Vama cucului", ceea ce am şi făcut.

Nu a fost singura trecere clandestină organizată în acest fel. Erau folosite atît maşina consulului, cît şi a viceconsulului Anghel Lupescu şi a unuia din funcţionari, Ion Romaşcan. Precizez că cei pe care-i ajutam să fugă erau duşi cu maşina doar pînă în anumite puncte, unde erau aşteptaţi de oameni de încredere şi trecuţi frontiera prin locuri sigure, prin aşa-numita „Vama cucului". Dintre cei care au trecut în acest fel frontiera — şi au fost mulţi — nici unul n-a căzut în mîinile jandarmilor sau grănicerilor unguri. Trecerile erau organizate, printre alţii, de ţăranii Ion Luncan şi Ieremia Drîmbă şi, de la Consulat, de administratorii Mihai Hotea şi Mihai Mihai.

Administraţia românească din Oradea dinainte de dictat, obişnuia să împartă, în preajma unor sărbători, mici ajutoare băneşti populaţiei mai sărace. Am reluat şi continuat acest obicei, împărţind din puţinele fonduri de care dispunea Consulatul, atît românilor cît şi evreilor, ba chiar şi ungurilor, cînd aceştia au venit să apeleze la noi. În cartea sa, Katona Béla evocă o remarcă a mea, făcută cu prilejul introducerii obligativităţii semnului distinctiv pentru populaţia evreiască din Ungaria. „Arătînd spre oamenii cu stea galbenă, dr. Mihai Marina, consulul român la Oradea, a făcut în faţa ziariştilor unguri următoarea observaţie: «Şi actualul regim maghiar mai vorbeşte despre superioritatea culturală?» Un gazetar ungur a încercat să salveze situaţia: — «S-a făcut la porunca germanilor» — «Lăsaţi, vă rog, la noi în România sînt mai demult şi mai mulţi hitlerişti şi totuşi nu au putut impune aşa ceva». Deşi pe el îl numise în post diplomatic mareşalul Antonescu, nu şi-a ascuns sub obroc opinia".

Precizez că nu a fost vorba de o conferinţă de presă, deoarece nu am organizat astfel de întîlniri. Discuţia a avut loc la o frizerie, unde mergeam aproape zilnic şi unde veneau şi cîţiva ziarişti unguri. Prin cele spuse am intenţionat să marchez poziţia noastră, a românilor, pentru a nu se crede că sîntem de acord cu astfel de măsuri.

În aceeaşi zi am primit un telefon de la dr. Hlatki Endre — originar din Oradea — prefectul municipiului, care mi-a spus că ar vrea să mă vadă la Consulat. În discuţia pe care am avut-o, mi-a împărtăşit că este şi el de acord cu ceea ce spusesem în faţa ziariştilor. Era un om cu concepţii avansate care, de altfel, nu peste mult timp şi-a şi dat demisia şi a părăsit Ungaria.

Un drum la Košice

În după-amiaza zilei de 29 aprilie 1944, la Prefectura din Oradea a avut loc o întrevedere prezidată de László Endre, subsecretar la Ministerul de Interne al Ungariei, cu participarea subprefectului, ajutorului de primar, inginerului şef al oraşului şi şefului poliţiei. Şedinţa s-a încheiat noaptea tîrziu, cu hotărîrea ca din 3 mai să se înfiinţeze un ghetou în Oradea. Decizia a fost comunicată telefonic la Budapesta, pentru a se lua măsuri de trimitere a unor detaşamente de jandarmi. În aceeaşi noapte, am aflat de decizia luată, pe care a doua zi dimineaţa am comunicat-o mai multor familii de evrei. Unii dintre ei au luat atunci hotărîrea să se refugieze în România.

Internarea evreilor din Oradea în ghetou s-a făcut în condiţii dramatice. În primele

zile a fost permisă vizitarea celor închiși. Sub pretext că aveau de rezolvat unele probleme, mai mulți salariați ai Consulatului au mers zilnic în ghetou, stabilind contacte cu cei internați. Primisem, de altfel, dispoziții de la Ministerul de Externe din București să intervenim pentru scoaterea din ghetouri a evreilor cetățeni români, pe care urma să-i trimitem în țară.

În acele zile, multe familii de români din Oradea și-au asumat riscul adăpostirii evreilor în casele lor (în special a copiilor), spre a-i salva de ghetou. Astfel, Gheorghe Mangra, administratorul Seminarului român unit din Oradea, și prof. Emil Maxim au ascuns chiar la seminar mai mulți copii evrei. Aceleași lucruri se petreceau și în alte localități. Țăranul Timiș Nicoară Pomuț, din comuna Borșa din Maramureș a ținut ascuns în casa sa pe Vertherger Tobias pe care l-a adăpostit pînă la eliberarea comunei de către armatele române. Nu am ținut o evidență strictă a situațiilor de acest fel, deoarece ele s-au produs spontan, fără nici un alt gînd decît acela de a veni în ajutor unor oameni aflați în suferință.

Primind mereu știri referitoare la viața de infern a celor din ghetouri, ne-am hotărît să încercăm a întreprinde ceva pentru a veni în ajutorul lor, sesizînd eventual unele foruri internaționale. Pentru aceasta aveam nevoie de cît mai multe date cu privire la ghetourile din Transilvania de Nord. În acest scop, membrii Consulatului au plecat prin județe: Mihai Bologa la Sighet și Satu Mare, Vasile Hossu la Sălaj și Someș, Ion Isaiu la Cluj și Năsăud, Alexandru Olteanu în Mureș și Ion Romașcan în secuime. Cu acest prilej am putut să constatăm sprijinul unanim pe care populația românească îl acorda evreilor prigoniți. Din cîte îmi amintesc, atunci în ghetourile înființate de horthyști se aflau aproximativ 150 000 evrei. Unele date ne erau furnizate chiar de membrii poliției ungare, care, slab salarizați și nemulțumiți de cele ce se întîmplau, au colaborat, în unele cazuri, cu noi.

Încă nu încheiasem adunarea datelor, cînd am aflat știrea evacuării ghetourilor. Nimeni nu cunoștea destinația trenurilor cu vagoane de marfă încărcate cu oameni pînă la refuz. La început se răspîndise zvonul că vor fi strămutați în Ungaria, dincolo de Dunăre, spre a fi concentrați într-un singur loc toți evreii din țară. Cei cîțiva exceptați și rămași liberi, printre care și Katona Béla, erau supravegheați îndeaproape spre a nu putea întreprinde ceva.

De la un feroviar român care însoțise un astfel de tren, am aflat că aceste transporturi mergeau la Košice (oraș în Slovacia de Est, pe atunci ocupat de horthyști) de unde plecau mai departe. M-am hotărît să verific. Împreună cu Ion Isaiu și Mihai Bologa am plecat la Budapesta, apoi la Košice. Aveam o mașină cumpărată la Viena, căreia-i păstrasem numărul german, fiind mai puțin bătător la ochi. La Košice am intrat într-un restaurant din apropierea gării și m-am așezat la masă cu cîțiva feroviari unguri, înjghebînd o discuție cu ei. Pe măsură ce paharele se goleau, limbile se dezlegau. Am aflat astfel că unul din feroviari își aștepta un frate care plecase de cîteva zile cu un tren cu evrei. După un timp a sosit și cel așteptat, care a luat loc la masa noastră, împreună cu alți doi colegi ai săi. Ne-au povestit cum au mers cu trenul acela pînă la Auschwitz (Oświecim în Polonia) unde au fost debarcați evreii. Din povestirile lor, am reușit să aflu ce se petrecea cu evreii care luau drumul Auschwitz-ului.

Reîntors la Oradea, am reluat legătura cu dr. Kupfer și cu un alt medic — dr. Balint — stabilind totodată și trecerea lor în România. La data fixată, cele două familii au venit la Consulat. De aici au plecat cu mașina spre locul unde-i așteptau oamenii care i-au trecut frontiera. A doua zi au sosit la Beiuș, unde erau așteptați de vice-consulul Ion Isaiu și locotenent-colonelul Rusu, comandantul legiunii de jandarmi. În scurt timp, Ion Isaiu s-a reîntors la Oradea cu materialul informativ privind atrocitățile din ghetou, întocmit de dr. Kupfer.

Un mesaj pentru Geneva

Din păcate, evreilor din fostele ghetouri nu le mai putea servi materialul adunat. Ei erau în alte părți sau pe altă lume. Putea folosi însă ca mărturie documentară a unor întîmplări dramatice care au avut loc în primăvara anului 1944, pe teritoriul unui stat din Europa Centrală.

După cele aflate la Košice cu privire la Auschwitz, am socotit cu atît mai necesară informarea cercurilor internaționale asupra sfîrșitului tragic al evreilor deportați. Raportul nostru s-a axat pe informațiile primite de la feroviarii maghiari, care, după cum am aflat ulterior dintr-o carte a doctorului Nyiszli, s-au dovedit riguros exacte. Am socotit util să consemnăm în raport și tratamentul la care erau supuși evreii în ghetouri, după informațiile primite de la dr. Kupfer, numărul aproximativ al celor care au fost închiși în ghetourile din Transilvania de Nord, după datele culese de membrii Consulatului, precum și condițiile inumane în care au fost înghesuiți în vagoane de marfă și transportați spre Auschwitz, pe baza informațiilor culese de la feroviarii de origine română și chiar de la membri ai poliției maghiare.

Desigur, nici dr. Kupfer, care pe atunci se afla în România și care, la revenirea în Oradea, l-a informat pe Katona Béla, și nici acesta din urmă, n-au avut de unde să cunoască conținutul raportului întocmit pentru Crucea Roșie Internațională. După eliberarea Oradei, ei au aflat de la Ion Isaiu că prof. univ. V.V. Pella a dus un memoriu în Elveția și această acțiune a avut drept rezultat intervenția delegaților Crucii Roșii la guvernul maghiar, soldată cu oprirea deportărilor.

Pe profesorul universitar Vespasian V. Pella îl cunoșteam din desele sale opriri prin Oradea și-i știam părerile. Fusese delegatul României în Comisia europeană a Dunării, cu sediul la Viena. Îmi povestea că se opusese pretenției formulate de delegatul german ca reprezentanții Angliei, Franței

și U.R.S.S. să fie eliminați din Comisie și că acesta îl întrebase, arogant, dacă are instrucțiuni de la guvernul român în acest sens. V.V. Pella i-a răspuns că pentru aceasta instrucțiunile sale sînt de la Cuza, Kogălniceanu, de la întreaga istorie modernă a României.

La sosirea lui V. V. Pella în Oradea, raportul era gata. I l-am înmînat și l-am rugat să-l citească. A rămas uimit și m-a întrebat de unde am informațiile. I-am arătat referatele colegilor care fuseseră prin județe, precum și materialul primit de la dr. Kupfer. I-am relatat, de asemenea, drumul la Košice și cele povestite de feroviari. Mi-a spus că am făcut foarte bine că am întocmit acel memoriu și că a doua zi după sosirea sa în Elveția va preda documentul acolo unde trebuie.

După o săptămînă, am primit o ilustrată din partea sa, în care, printre altele, îmi transmitea „mulțumiri din partea tuturor".

La procesul foștilor demnitari maghiari, un martor care lucrase la Crucea Roșie din Geneva a confirmat faptul că deportările din Ungaria au fost oprite la intervenția Crucii Roșii Internaționale, care fusese informată despre cele ce se petrec la Auschwitz. Am aflat astfel, că prima denunțare a crimelor din acel sinistru lagăr s-a făcut prin memoriul expediat de noi, de diplomații români.

După cum notează Katona Béla, într-un alt loc în lucrarea sa, nu numai membrii Consulatului din Oradea și-au făcut atunci datoria în ajutorarea populației evreiești persecutate, dar și membrii celorlalte misiuni românești, în special cei din Budapesta, care au reușit să salveze un mare număr de evrei, înlesnindu-le trecerea peste graniță. Rolul principal în aceste acțiuni l-a avut consulul Constantin Țincu. Oficiul palestinian al Agenției evreiești din Ungaria, într-o scrisoare din 23 februarie 1945 adresată lui C. Țincu, arăta: „Ați fost unul din puținii care, în timpurile cele mai grele — în care situația dv. personală era din cele mai dificile — ați făcut tot ce ați putut pentru a ne ajuta ca să salvăm sute de evrei persecutați care s-au refugiat în Ungaria și pentru a-i ajuta să poată pleca".

După 23 August 1944, acțiunile membrilor misiunilor românești din Ungaria pentru ajutorarea populației evreiești nu s-au încheiat. Țara noastră aflîndu-se în război cu Ungaria, interesele României au fost reprezentate de Legația Elveției. Diplomații români au fost internați în Ungaria și apoi deportați în Germania. Cînd ne aflam în lagărul din Budapesta, am obținut acordul Ministerului de Externe ungar ca să rămînă pe lîngă Legația Elveției cîțiva salariați romani care să ajute la rezolvarea problemelor românești. Au rămas astfel Ion Tașula de la Consulatul din Cluj, Mihai Bologa, Ion Isaiu și prof. Andrei Radu de la Consulatul din Oradea. Printre alte acțiuni inițiate de aceștia, amintesc acordarea unui număr de legitimații **sehutzpass**-uri cu viza Legației Elveției, cu ajutorul cărora mulți evrei scăpați din detașamentele de lucru au reușit să se adăpostească în Budapesta, salvîndu-și astfel viața, mai ales în acele vremi tulburi, cînd regimul de extremă dreaptă al lui Szalasi nu cunoștea nici lege, nici omenie.

Au trecut mai bine de trei decenii de cînd s-au petrecut toate acestea. Mai sîntem în viață puțini dintre acei care atunci ne-am străduit să facem ceva pentru semenii noștri năpăstuiți. Toți am socotit că nu am făcut decît ceea ce ne-au dictat conștiința și omenia noastră românească, faptul că pe pămîntul patriei noastre au trăit, muncit și luptat de veacuri, atît poporul român cît și o serie de alte naționalități.

Însemnările de față, încredințate revistei **Magazin istoric** se datoresc, pe de-o parte, faptului că alții au relevat, încă acum 30 ani, activitatea noastră și am socotit că este cazul să confirmăm și să clarificăm unele aspecte, iar, pe de altă parte, dorinței de a preciza că, încă de atunci, acțiunile noastre nu le-am considerat personale ci, în ceea ce au avut bun, ele au aparținut poporului român, în serviciul căruia ne aflam.

VECHI BIBLIOTECI...

(Urmare din p. 28)

legal (editorii aveau datoria de a depune, la instituțiile care beneficiau de acest drept, un anumit număr de exemplare din orice tipăritură apărută sub îngrijirea lor). Interesant este schimbul de scrisori între „bibliotecarul" George Ioanid și Mihail Kogălniceanu, pe atunci conducătorul revistei **Dacia literară** și al tipografiei din Iași, pentru stabilirea unui schimb de cărți între Muntenia și Moldova. Prin adresa nr. 473 din 22 iunie 1840, Eforia școalelor a acceptat cu multă bucurie propunerea lui Mihail Kogălniceanu, care oferise Colegiului cărți tipărite de el. Răspunzînd, Mihail Kogălniceanu a asigurat Eforia că și în viitor va trimite „orice publicație va ești din tipografia mea".

În 1846, profesorul Iosif Genilie a publicat primul catalog al Bibliotecii Naționale, format din două tomuri cu un total de 966 pagini. Din el rezultă că, la acea dată, biblioteca poseda peste 10 000 cărți în limbile latină, italiană, franceză, română, elină și greacă modernă, germană, engleză, ungară, arabă, turcă, slavonă, ebraică. Materiile corespundeau celor mai recente cerințe ale epocii.

La începutul sec. XIX au apărut și așa-numitele „cercuri de citire" — biblioteci de împrumut pe lîngă librării. Primul „cerc de citire" a fost deschis la București, de către Frederic Waldbaum, în 1826. Zece ani mai tîrziu, el putea pune la dispoziția cititorilor un număr de 10 000 volume. În 1838, și Biblioteca Națională a deschis o sală de lectură.

Începînd din 1860, Biblioteca Națională a fost instalată în localul pregătit pentru Universitate, primind, patru ani mai tîrziu, un nume nou: Biblioteca Centrală de Stat. Curînd, pe lîngă Academia Română, suprema instituție culturală a țării, întemeiată în 1866[1], se va organiza o nouă și importantă „casă a cărților". Un capitol nou s-a deschis, atunci, în istoria bibliotecilor românești.

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1974.

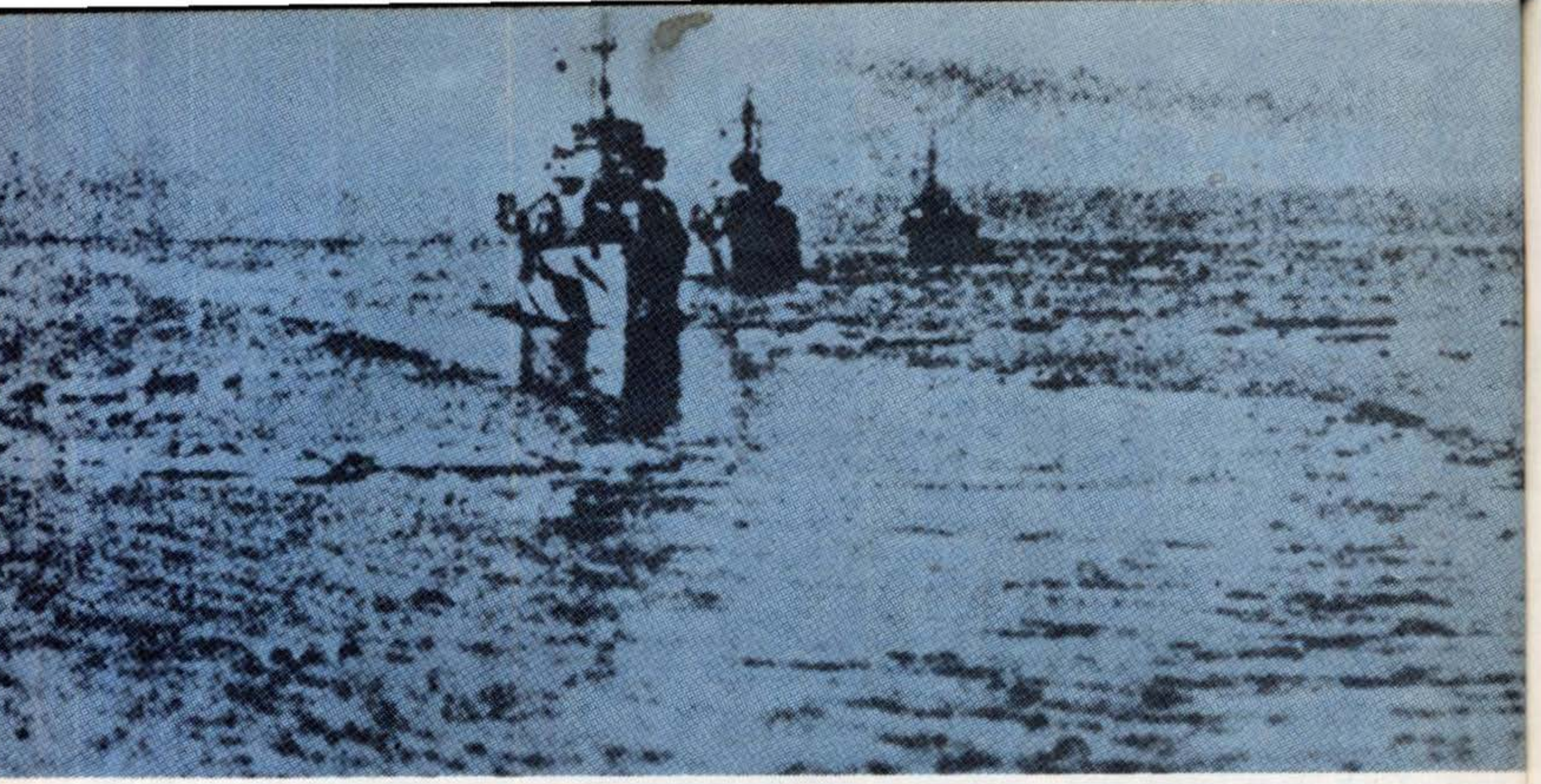

ESCADRA NORDICĂ PRIMEȘTE ÎNTĂRIRI

N. G. KUZNEȚOV
amiral al Uniunii Sovietice

Publicăm în continuare[1], întrucîtva prescurtat, un nou fragment din cartea Spre victorie, **a amiralului Uniunii Sovietice, N.G. Kuznețov, fragment în care autorul se referă la colaborarea dintre flota sovietică și forțele navale aliate anglo-americane.**

După încheierea armistițiului cu Italia, la 3 septembrie 1943, s-a pus problema împărțirii flotei italiene între aliați. În cele din urmă, s-a convenit ca această operație să fie întreprinsă după încheierea păcii. În schimbul navelor-trofeu, aliații anglo-americani au propus să repartizeze flotei sovietice, provizoriu, pe timpul războiului, un număr de nave militare engleze și americane. Era vorba, după cum arată N.G. Kuznețov, de nava de linie „Royal Sovereign", contratorpiloarele de escortă „Chelsea", „Lemington", „Rotsburg", „Georgetown", „Lincoln", „Stan Albans", „Britain" și „Richmond", patru submarine de tipul „Ursula" (toate acestea britanice), și crucișătorul american „Milwaukee". Echipaje sovietice s-au deplasat în Anglia pentru a prelua navele amintite. Cu ajutorul marinarilor și specialiștilor englezi, ele și-au însușit tehnica manevrării vaselor pe care aveau să le folosească.

Drumul acestui detașament naval din Anglia în U.R.S.S., ca și traversarea oceanului de către un convoi de nave mici de război din S.U.A. primite de Uniunea Sovietică în cadrul legii „Lend and lease"[2] au fost pline de pericole.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

Ceremonia transferării către noi a navei de linie a avut loc la 30 mai 1944, ora 11.15, cînd pe catarg a fost ridicat drapelul Forțelor militare maritime sovietice. Din acest moment, bastimentul a căpătat denumirea „Arhanghelsk". În fața marinarilor a luat cuvîntul ambasadorul sovietic în Anglia, F.T. Gusev. Ceremonia s-a desfășurat într-o atmosferă caldă, reprezentanții flotei engleze rostind cuvinte pline de însuflețire.

În aceeași zi, drapelul sovietic a fost ridicat și pe submarine. Ele au primit toate indicativul V. Transmiterea contratorpiloarelor de escadră a mai întîrziat din cauza reparațiilor la care au trebuit să fie supuse. După aceea, au început ultimele antrenamente dinaintea plecării în croazieră.

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1976.
[2] La 11. III. 1941, a fost promulgată în S.U.A. legea de „împrumut-închiriere" a armamentului („Lend and lease Act"). La 11.VI.1942, această lege a fost aplicată și cu privire la U.R.S.S.

În sfîrșit a venit și momentul despărțirii de Anglia. Comandantul detașamentului naval, viceamiralul G. I. Levcenko, a studiat situația operativă. În fiordul norvegian Alten se afla nava de linie germană „Tirpitz"[1]; mai mult de zece contratorpiloare de escadră ale inamicului stăteau gata de acțiune la bazele din nordul Norvegiei. Pe traseul pe care trebuia să-l urmeze detașamentul nostru naval, dușmanul putea folosi circa 50 submarine.

Menținerea secretului deplasării era iluzorie; un număr atît de mare de nave militare bate întotdeauna la ochi. De aceea, viceamiralul G. I. Levcenko s-a pregătit pentru varianta cea mai grea: lupta. În acest timp, din Islanda urma să plece spre U.R.S.S. un nou convoi; în escorta lui, a fost inclus și detașamentul naval la care ne referim.

În seara zilei de 17 august, nava de linie „Arhanghelsk" a dat onorul bastimentelor engleze din rada bazei de la Scapa Flow și, însoțită de crucișător și contratorpiloarele de escadră, a pornit. Marele cartier general se interesa zilnic cum decurge călătoria. Detașamentul nostru a ieșit în larg pe timp de furtună, tăria vîntului atingînd 9 grade. Imediat ce valurile au mai scăzut, a început atacul submarinelor germane. În acele zile, contraamiralul V. A. Fokin, șeful de Stat major al detașamentului, a comunicat că contratorpilorul de sub comanda căpitanului de rangul 3 L.G. Andreev a atacat două submarine inamice pe care, probabil, le-a scufundat.

După ce au parcurs 1880 mile, navele au intrat, la 24 august 1944, în golful Kola și au lansat ancorele. Aici, fostul crucișător american „Milwaukee" a primit un nume nou — „Murmansk".

În timpul drumului am pierdut submarinul V-1, al cărui echipaj era format din oameni excelenți, în frunte cu I. I. Fisanovici, un cunoscut comandant de submarine din Marea Nordică. Cauzele nu sînt nici acum cunoscute.

Navele engleze și americane primite „în folosință vremelnică", conduse excelent de echipajele noastre, și-au făcut datoria cu prisosință pînă în ultimele zile ale războiului. La 10 februarie 1947, cînd a fost semnat Tratatul de pace cu Italia, aceste nave au fost restituite Angliei și S.U.A., iar 33 vase de război italiene au fost predate flotei sovietice din Marea Neagră.

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 11 și 12/1974.

O traversare fără precedent a oceanului

În cadrul „Lend-lease"-ului am primit o serie de nave de război americane mici. Tratativele cu privire la predarea lor s-au desfășurat la Moscova. Reprezentantul american, generalul Dean, a pus următoarea condiție: să luăm în primire navele în S.U.A. și să le aducem în porturile noastre cu posibilități proprii. Americanii nu navigau cu asemenea vase departe de țărm; în cazul în care era necesară trecerea lor peste ocean, ele erau încărcate pe puntea vapoarelor de transport. Reprezentantul maritim militar sovietic în S.U.A. contraamiralul M. I. Aculin, a încercat să trimită vasele respective cu un convoi de transport, dar n-a reușit. Nu a rămas decît o singură posibilitate — să se alcătuiască din ele o formație care să încerce traversarea oceanului, ceea ce însemna 6 000 mile de navigație oceanică și încă toamna, în anotimpul furtunilor.

Șeful de atunci al Statului major principal al marinei, viceamiralul G. A. Stepanov, a analizat chestiunea sub toate aspectele. Concluziile nu au fost îmbucurătoare: erau puține șanse ca navele să ajungă la destinație. Dar trebuia să riscăm. Personal, am ezitat mult pînă să semnez ordinul. În cele din urmă am făcut-o, contînd pe eroismul și măiestria marinarilor noștri.

Primul grup a fost alcătuit din 12 nave tip SC — „submarine chasers", adică vedete vînătoare de submarine (la noi au primit denumirea de vînători mari BO[2], deși aveau un deplasament de numai 150 tone). Armamentul lor era compus din mitraliere grele și bombe antisubmarine, la bord aveau mijloace de hidrolocație și hidroacustică, necesare urmăririi submarinelor. Lor li s-au adăugat 12 dragoare tip AM.

Sub conducerea contraamiralului M. I. Aculin, specialiștii noștri au recepționat navele încă pe șantierele de construcții. De acolo, marinarii americani le-au condus în portul în care așteptau deja echipajele sovietice. La scurt timp, „vînătorii" și dragoarele au ieșit în largul oceanului.

Unul din participanții la această traversare, B. V. Nichitin, își amintea: „Traversarea a cerut peste douăzeci de zile de mers. Echipajele navelor nu au părăsit aproape deloc posturile de luptă. Pe ruta dintre Islanda și Murmansk, navele, fără a avea încă echipajele complete, s-au deplasat în cadrul forțelor maritime militare ce escortau convoaiele. În condițiile insuficienței mijloacelor de luptă contra submarinelor, abia sosite în portul Vaenga, ele au devenit imediat operaționale, ocupîndu-se de urmărirea și distrugerea submarinelor inamice".

În același mod au sosit mai tîrziu la Flota nordică încă 34 „vînători" și 24 dragoare. Le-au adus comandanții de divizioane B. V. Nichitin, I. N. Grițuk și A. G. Egorov.

Traversarea fără precedent a oceanului de către nave mici a fost, desigur, riscantă și a cerut o mare încordare de forțe din partea marinarilor.

Înfruntînd furtuna

Iată ce raporta despre această operație comandantul divizionului 1 de BO, căpitanul de rangul 3 I. N. Grițuk: „Am plecat din St. John's la 6 august 1944, intrînd în componența a 6 nave din Detașamentul 2. Comandant de detașament — I.I. Iușin, navigator — locotenent-major Voronin. Ceață compactă. Dinspre Groenlanda se întind ghețari plutitori, aproape imposibil de localizat cu radarurile. Marea, destul de frămîntată. În pofida ceții, am ajuns cu bine la locul de întîlnire cu corveta canadiană, care urma să ne completeze rezervele de combustibil. Comandantului nostru i s-a pro-

[2] Inițialele de la „bolșoi ohotnic".

pus să lipească vedetele de bordul corvetei. Dar pe valuri mari era periculos. Am propus să se facă alimentarea stînd la remorca corvetei; în acest fel operaţia s-a desfăşurat fără incidente. Despărţindu-ne de canadieni, am luat cursul spre Anglia. Furtuna a atins 7 grade. Valurile ajungeau pînă la puntea de comandă, dar navele s-au menţinut bine în ordinea de mers stabilită. La 11 august, am ajuns la locul indicat de la marginea zonei minate, de unde, pînă la Londonderry, detaşamentul a fost condus de corveta engleză care ne-a întîmpinat. Acolo, am făcut joncţiunea cu Detaşamentul 1 (comandant — Constantinov), sosit mai devreme. Avînd reunite forţele divizionului, am parcurs singuri calea pînă la Loch-Ew, unde se forma un convoi cu destinaţia Murmansk. Cu el am ajuns la 25 august 1944 în acest port şi am intrat în compunerea Flotei nordice".

Şi încă un episod. „La 18 octombrie 1944, se pregătea să pornească spre Uniunea Sovietică ultimul detaşament de BO, aflat sub comanda lui A. I. Egorov, comandantul Divizionului 3. Două nave se aflau la baza de la Key-West, iar alte trei — la cea din Miami. În cursul nopţii, dinspre Cuba a început să se deplaseze spre Florida un uragan. Viteza vîntului atingea 40 m pe secundă. Vîntul smulgea acoperişurile caselor, rupea cablurile telefonice şi electrice, scotea pomi din rădăcini, gonea spre ţărm valuri uriaşe. Apa se ridica pe faleze, inunda străzile şi bulevardele. În port, nivelul apei trecuse de debarcader. Toată noaptea, marinarii noştri au înfruntat stihia dezlănţuită şi şi-au apărat navele. Or, la aceleaşi baze, au avut de suferit multe bastimente mai mari, unele fiind azvîrlite pe ţărm. Navele noastre, însă, imediat ce a trecut uraganul au ieşit în larg şi peste trei săptămîni au atins ţărmul patriei".

Cînd, cu „Douglas-ul" meu mult încercat, m-am apropiat în zbor de Vaenga, primul lucru pe care l-am remarcat a fost mulţimea de nave mari din radă. O navă de linie, un crucişător, contratorpiloare! O întreagă escadră.

Golovco, comandantul Flotei de nord, era bucuros:

— Acum sîntem şi noi oameni ca toţi oamenii. Avem o escadră, aşa cum au toate flotele!

În nord era încă răcoare, uneori se mai abătea cîte o furtună de zăpadă; dar vara îşi cerea drepturile, soarele strălucea deasupra mării 24 ore din 24. Trebuia să avem grijă de întărirea cu orice preţ a pazei convoaielor şi noile nave erau mai mult decît binevenite. Pentru acoperirea deplasării convoaielor, flota putea trimite acum de fiecare dată pînă la 40 nave militare şi circa două divizii de aviaţie.

În desfăşurarea războiului a survenit o cotitură nu numai pe uscat, ci şi pe mare. Convoaiele pierdeau pe traseu mai puţine nave de transport, iar locurile de descărcare erau temeinic apărate de aviaţia noastră de vînătoare şi de artileria antiaeriană.

Au răsuflat uşurate şi garnizoanele peninsulelor Rîbacii şi Srednii. Acest colţ de dincolo de Cercul polar, blocat dinspre uscat, de pe mare şi din aer, a fost apărat cu fermitate de ostaşii armatei şi flotei în condiţiile nopţilor polare, în mijlocul pustiului de granit, unde iarna aerul rece îţi taie răsuflarea, iar păsările îngheaţă în zbor.

Mi-a căzut în mîini o carte de amintiri ale participanţilor nemijlociţi la apărarea peninsulelor Rîbacii şi Srednii, publicată de editura din Murmansk. Se numeşte **Cele 1200 de zile şi nopţi de pe Rîbacii.** Păcat că volumul a apărut într-un tiraj mic şi mulţi cititori nu vor ajunge să-l cunoască. În general, despre eroii ce au apărat acest colţişor de pămînt sovietic s-a spus supărător de puţin. Iar ei... ei s-au agăţat de fiecare piatră, respingînd un inamic ce le depăşea forţele. Şi au reuşit să menţină acest important cap de pod, care ne-a fost atît de util în zilele apărării, ca şi în cele ale ofensivei.

În p. 42: *nave de război sovietice patrulînd în Oceanul Îngheţat de Nord*

Nava de linie „Revoluţia din Octombrie" trăgînd asupra inamicului

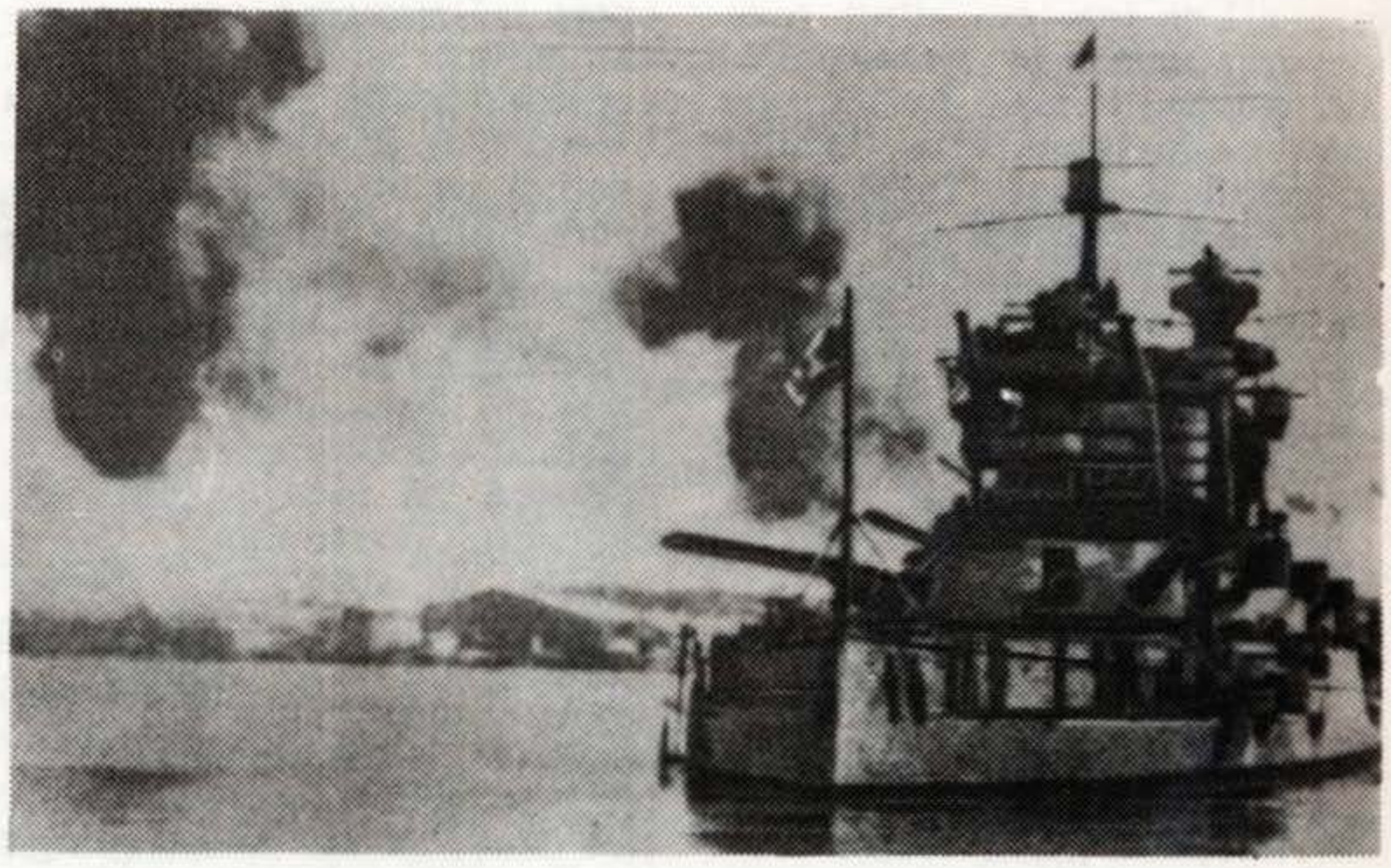

Submarine sovietice în zonele de luptă din apele nordice, unde — aşa cum spune N. G. Kuznețov — şi „păsările îngheaţă în zbor"

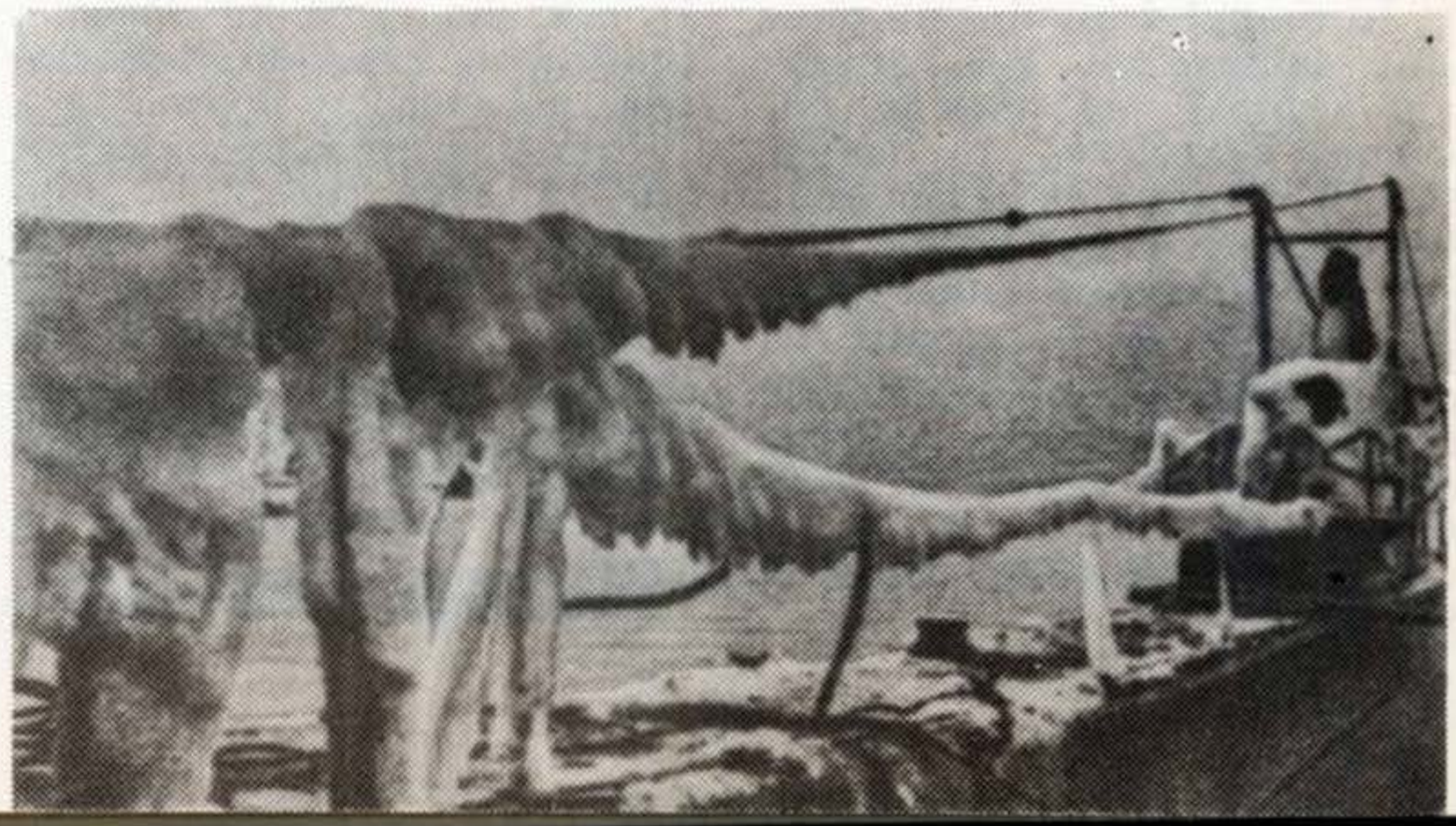

Pe teritoriul de astăzi al României s-au succedat, de-a lungul mileniilor, corespunzător legilor obiective ale dezvoltării istorice, orînduirile sociale cunoscute pe plan universal, acumulîndu-se o bogată civilizaţie materială şi spirituală. O importanţă deosebită a avut organizarea statală traco-dacică, ce a atins punctul culminant în perioada regatului lui Burebista şi al lui Decebal.

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism.

agriani
alboceni
aletoi
ansamensi
appiarensi
apuli
apsinthioi
arsietai
artaci
asti
ausdecensi (usdecensi)
bebrici
beni
berecynti
bessi
bettegeri
biefi
bisalti
bistoni
bitini
bottiai
brianti (priantti?)
brigi
brisi
buri (buridavensi)
caeni
carpi
carpodaci
celagesi
celegerri
ciconi
coilaletae
coralli
corpili
costoboci
cotensi
crestoni
crobizi
crusaei
daci (v. geto-daci)
dantheleti
darsi (darsai)
derroni
digerri
dimensi
diobessi
dioi
dolonsi (dolongi)
drosi
drugeri
edoni
geti (getae, v. geto-daci)
harpi
hypsalti
iai
maedobithyni
moesi (mysi)
mygdoni
napei
nipsaioi (tranipsioi)
obulensi
odomanti
odrisi (odrysi)
oinensi
oitensi
olizoni
orresci
paiopli
paiti
panaioi
piarensi
piefigi
piengeti
pieri
pirogeri
pliasti
potulatensi
pradavensi
ratacensi (racatensi)
rondaioi
saboci
saci
sapei
sargeti
satri
serdi
siensi
sindi
singi
sithoni
suci
terizi
thunati
tilati
tini
trausi
treri
tribali
tynteni
tyrageti
uti
zaieli
zbaleoni
zerani

Moesii

Potrivit mărturiilor lui Strabon, Pliniu cel Bătrîn şi Ptolemeu, zona ocupată de moesi — unul din cele mai importante triburi tracice — se întindea la est de actualul rîu Tibriţa (în antichitate — Ciabrus), în nord-estul Iugoslaviei şi nord-vestul Bulgariei de azi. Centrul tribului pare să fi fost Ratiaria (azi Arciar), pe care Ptolemeu o denumeşte „Ratiaria moesilor". Ulterior, lîngă acest centru a fost construit un castru de legiune, iar mai tîrziu, în vremea lui Traian (98-117 e.n.), aşezarea a primit titlul de **colonia,** titlu suprem în ierarhia juridică a oraşelor provinciale romane. Importanţa deosebită pe care au avut-o moesii rezultă şi din faptul că romanii au denumit întreaga zonă, din estul actualei Iugoslavii şi pînă la gurile Dunării, Moesia. După cum rezultă din cercetările savantului britanic Sir Ronald Syme[1], data înfiinţării provinciei Moesia trebuie fixată în primii ani ai erei noastre.

La est de acest nucleu provincial, se întindea o zonă încă incomplet supusă dominaţiei romane, dar controlată de autoritatea imperială de la Roma, denumită **Praefectura civitatium Moesiae et Treballiae.** În cursul a cîtorva decenii, romanii au ajuns să transforme în provincie şi această **praefectura,** ca şi cea care a existat în Dobrogea, astfel încît în vremea împăratului Vespasian (69-79 e.n.) Moesia se învecina la vest cu provincia Dalmatia, la nord cu Dunărea, la est cu Marea Neagră, iar la sud — aşa cum a demonstrat învăţatul bulgar Boris Berov, pornind de la o serie de inscripţii din sec. II e.n. — cu provincia Tracia, constituită în anul 46 e.n. În cadrul pregătirilor pentru războiul cu dacii lui Decebal, Domiţian (81-96 e.n.) a divizat, probabil în anul 86 e.n., această mare provincie în Moesia Superior

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 2/1975.

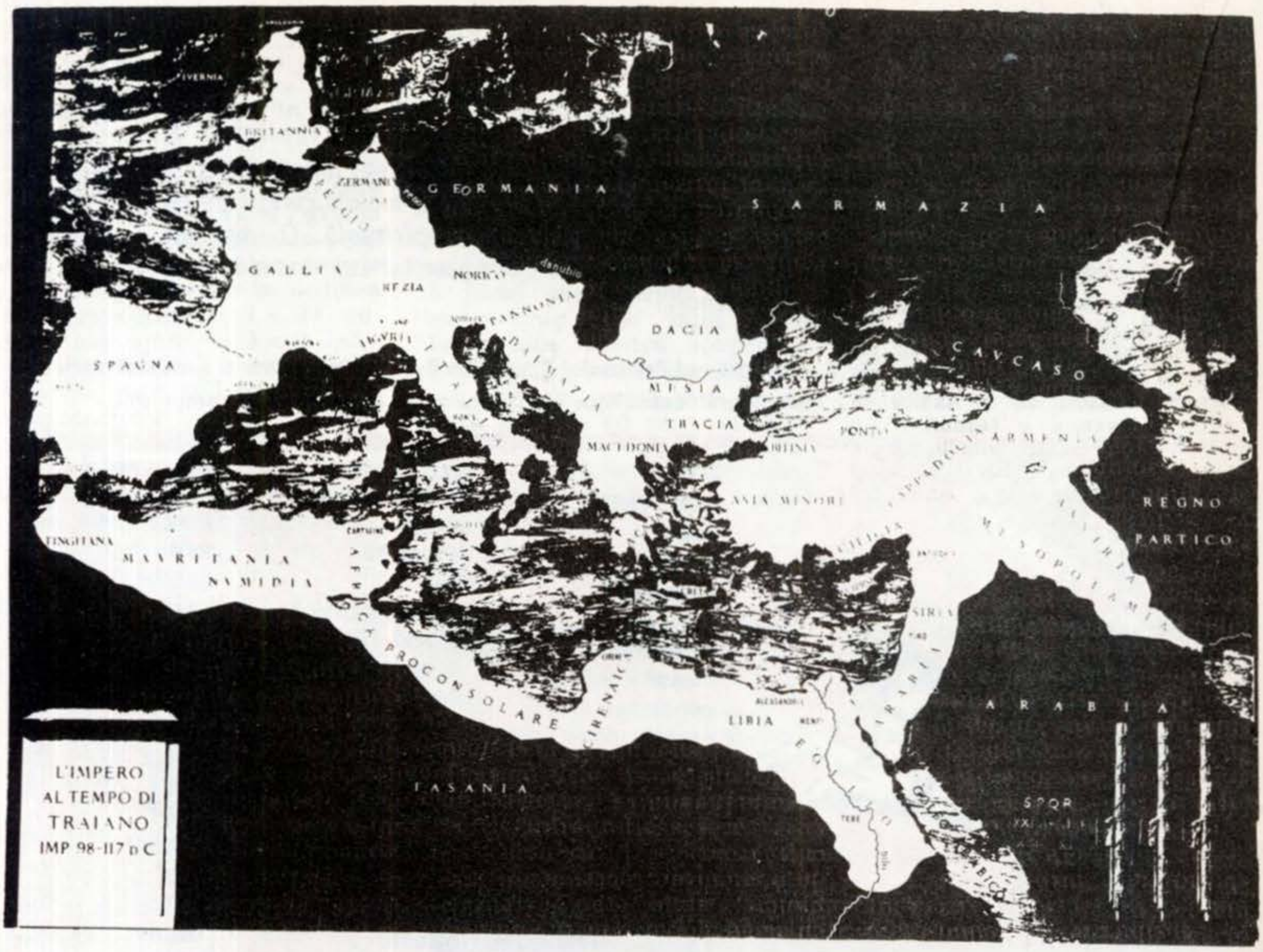

Dacia, provincie romană. Hartă dăltuită în marmură și expusă pe Via dei Fori Imperiali din Roma

și Inferior, granița dintre ele fiind pe rîul Ciabrus. Astfel delimitate, cele două provincii au constituit, cu unele modificări teritoriale efectuate în vremea împăratului Diocleţian (284-305 e.n.), importante bastioane ale romanității sud-dunărene, pînă în primele decenii ale sec. VII e.n.

Sursele antice îi confundă uneori pe moesi cu geții, confuzie ce se accentuează odată cu extinderea provinciei Moesia cu mult peste fruntariile tribului de la care-i vine numele și care se justifică, desigur, prin numeroasele afinități etnice, bine evidențiate de Strabon.

Serdii

Trib tracic care a locuit în vestul actualei Bulgarii, mai exact în zona din jurul orașului Sofia. Din istoria serdilor știm doar că au fost învinși, în anul 29 î.e.n., de M. Licinius Crassus. Centrul lor se numea Serdica (azi Sofia). Cercetările învățaților bulgari, din rîndul cărora se detașează cele ale lui Boris Gerov și Velizav Velkov, au stabilit cu suficientă precizie evoluția acestui centru, de care se leagă istoria serdilor de-a lungul epocii romane. Serdica s-a bucurat de o mare faimă în pragul sec. IV e.n., astfel încît împăratul Constantin cel Mare (307-337 e.n.) ar fi dorit să-și transfere în acest oraș capitala imperiului. În anul 447, hunii conduși de Attila au distrus înfloritoarea așezare, care a fost refăcută mai tîrziu, în vremea lui Justinian (527-565); din acea perioadă, este atestată existența unei mari biserici închinată „Sfintei Înțelepciuni" (în limba greacă — Hagia Sofia), de unde vine numele orașului actual: Sofia.

Tot serdii trebuie să fi fost principalii locuitori ai unei diviziuni administrative de origine elenistică, **strategia Serdike,** inclusă în vremea lui Hadrian (117-138 e.n.) în teritoriul orașului Serdica.

Triballii

Sursele literare antice nu concordă în ceea ce privește apartenența etnică a acestui trib. După Aristofan (**Păsările**), a cărui informație este reluată de lexico-

Marele Aristofan ne-a lăsat informații despre triballi

graful bizantin Ștefan din Bizanț, triballii sînt de neam iliric, în timp ce după Strabon și Diodor din Sicilia, ei sînt traci.

Primele informații despre triballi le datorăm părintelui istoriei, Herodot, apoi lui Tucidide și, în fine, lui Cassius Dio, din ale căror relatări topografice rezultă că triballii ar fi trăit pe valea rîului Oescus (azi Isker), în așa-numita Cîmpie triballică, la est de rîul Ciabrus. Tucidide amintește că în 424 î.e.n. regele odrisilor, Sitalkes, a fost omorît într-o luptă cu triballii. Faima acestora ajunsese de mult la Atena, judecînd după atenția, pe care le-o acordă și Aristofan și Cratinos în dramaturgia lor.

Sursele literare antice continuă să le semnaleze prezența și în perioada de după sec. V î.e.n. Din scrierile lui Diodor aflăm, de exemplu, că în 376-375 î.e.n. triballii au jefuit Abdera — oraș de pe coasta de nord a Mării Egee; Iustin menționează că în 339 î.e.n. au capturat lui Filip II, regele Macedoniei, prada luată de acesta de la regele scit Ataias; În anul 335 î.e.n. — relatează Arrion în lucrarea sa **Anabasis** — regele triballilor Syrmos, învins de Alexandru cel Mare, i-a oferit un număr de mercenari triballi, care aveau să participe, după cum a demonstrat savantul german Helmut Berve, la campania din Asia. Reamintim că, în cursul acestei lupte, Alexandru cel Mare a atacat o așezare getică de la nord de Dunăre, localitate pe care cercetătoarea românca Alexandrina D. Alexandrescu, bazîndu-se pe noi argumente, a identificat-o ca fiind așezată pe locul Zimnicei.

În sec. III î.e.n. triballii se aflau fie în conflict cu regatul celtic din Peninsula Balcanică, fie aliați cu acesta.

Ofensiva romană s-a lovit de triballi, mult slăbiți din moment ce Cassius Dio îi menționează, în anul 29 î.e.n., ca victime ale scordiscilor (neam celtic). În sfîrșit, în epoca romană, triballii sînt pomeniți în inscripția atestînd **Praefectura civitatium Moesiae et Treballiae** (vezi **Moesii**), ca și de Ptolemeu, care vorbește de orașul Oescus al triballilor. Istoria acestui oraș (azi Ghighen, în Bulgaria) — castru al Legiunii V Macedonica și apoi **colonia,** în vremea lui Traian — este în același timp istoria triballilor, definitiv angajați acum în procesul de romanizare din cadrul provinciei Moesia Inferior.

Dr. Al. SUCEVEANU

BUREBISTA ȘI DACIA PONTICĂ

A. RĂDULESCU

Literatura istorică din antichitate cunoaște pe locuitorii Dobrogei sub numele de geți, **fără să înțelegem prin aceasta că se deosebesc cu ceva de** daci. **Despre ei a scris Herodot în ale sale** Istorii **(IV, 93), atunci cînd a relatat invazia perșilor sub Darius I la Dunăre, în anii 514-513 î.e.n.: „Înainte de a ajunge la Istru, Darius i-a supus mai întîi pe geți, care se cred nemuritori [...]. Geții, însă, care luaseră hotărîrea nesăbuită de a-l înfrunta, au fost robiți pe dată, măcar că ei sînt cei mai viteji și cei mai drepți dintre traci".**

Stăpîn al ambelor maluri

Legăturile economice și culturale stabilite de geții dobrogeni cu grecii de la Histria, Tomis și Callatis, încă din primele momente ale venirii lor pe țărmul Pontului Euxin, aveau să se dovedească reciproc fructuoase — ceea ce astăzi se vede clar, datorită săpăturilor arheologice făcute pe pămîntul Dobrogei. Tezaurul princiar de la Agighiol, necropolele de incinerație și așezările specific getice identificate în numeroase puncte, atestarea unor „basilei" — mari și puternice căpetenii — ca acel anonim **rex Histrianorum,** Zalmodegikos, Remaxos ș.a. constituie cîteva exemple concludente despre viața, obiceiurile și gradul de organizare social-politică ale geților dobrogeni. Dunărea nu a fost o barieră care să-i separe de frații lor din Cîmpia munteană și din sudul Moldovei, ci o adevărată punte de legătură antropogeografică. Astfel, teritoriul dintre cursul inferior al marelui fluviu și Marea Neagră poate fi numit, pe bună dreptate, **Dacia Pontică.**

Cadrul politic al vieții lor s-a modificat în sec. I î.e.n., cînd a început a se face simțită expansiunea romană în Balcani, cu direcția către Deltă — Dunărea inferioară. Un prim atac roman asupra bogatelor cetăți vest-pontice s-a și produs în 72-71 î.e.n., sub comanda guvernatorului Macedoniei, M. Terentius Lucullus Varro. Dar nici grecii și nici localnicii geți nu puteau accepta prezența garnizoanelor romane; ca urmare, după numai zece ani de dominație romană a țărmului mării, geții, aliați cu bastarnii și sprijiniți de greci, s-au răsculat (61 î.e.n.). Oștile generalului roman C. Antonius Hybrida, însărcinat cu înăbușirea răscoalei, au fost înfrînte — ne spune istoricul Dio Cassius — „în preajma cetății histrienilor".

Primul care a căutat substratul militar — autohton — al înfrîngerii lui Hybrida a fost Vasile Pârvan. Înaintarea romanilor către Dunăre impunea unirea triburilor geto-dacice, intrate de mult într-o fază avansată a dezvoltării lor sociale, economice, politice și culturale. Meritul unificării și formării unui stat dac a revenit regelui Burebista; hotarele stăpînirii sale se întindeau de la Carpații nordici pînă în Balcani și din Podișul boem pînă la țărmul Mării Negre. Apare, astfel, îndreptățită ideea sugerată de Vasile Pârvan, că victoria de sub zidurile Histriei va fi fost determinată de prezența ostașilor lui Burebista pe teatrul operațiilor războinice.

Alungarea romanilor a însemnat, pentru geți, doar amînarea supunerii lor; pentru grecii de la Histria, Tomis și Callatis, ea a avut consecințe

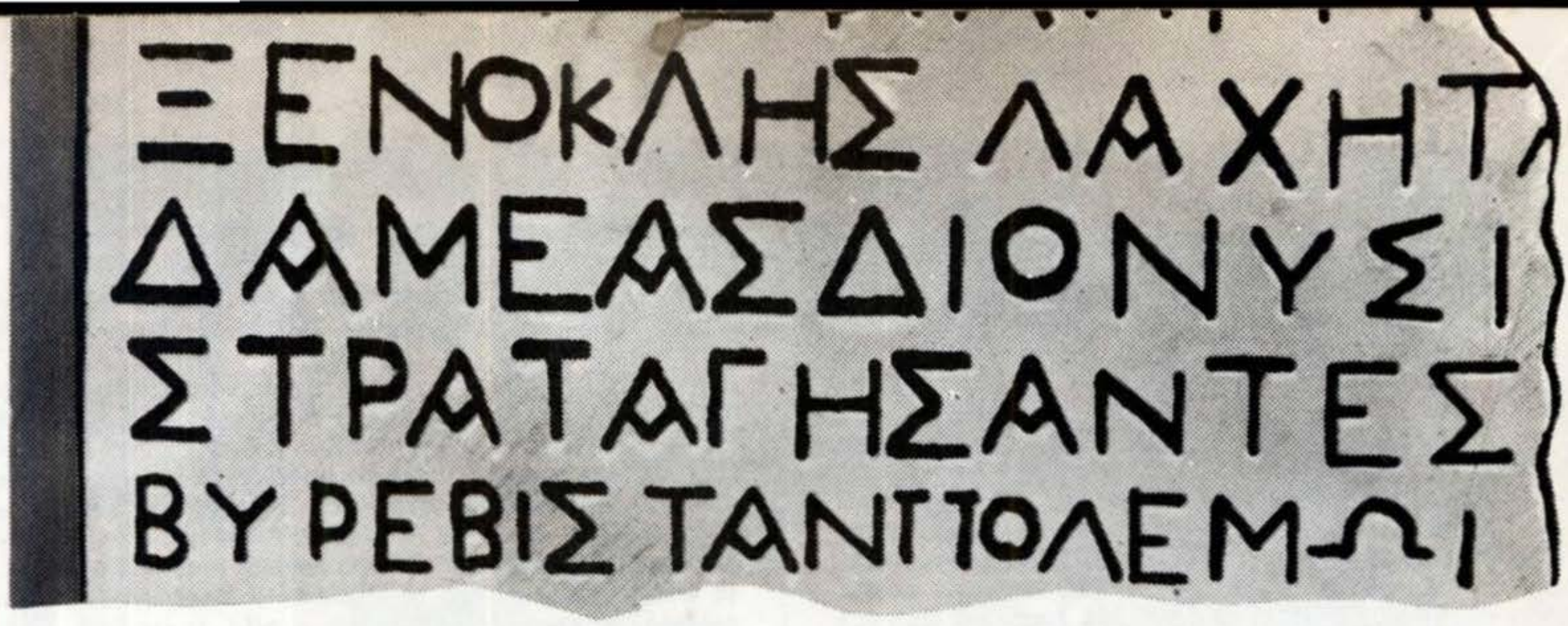

Numele lui Burebista (ultimul rînd, în stînga) menționat în inscripția în limba greacă de la Mesembria (Nesseber, R. P. Bulgaria)

imediate. La o dată pe care cei mai mulți istorici o fixează în anul 55 î.e.n., Burebista a atacat fulgerător și a cucerit coloniile grecești, începînd cu Olbia din nordul Pontului Euxin (la gurile Bugului) și terminînd, la sud, cu Apollonia (azi Sozopol, în Bulgaria). Documentul cel mai prețios care ni-l înfățișează pe Burebista în această campanie victorioasă este Decretul în cinstea lui Acornion din orașul Dionysopolis (Balcic, în Bulgaria). Din textul său, aflăm că acest oraș a scăpat neatins, grație abilului diplomat cinstit în Decret, fiindcă de mai multă vreme — se pare, chiar din timpul tatălui lui Burebista — întreținea relații amicale cu geții. Dionysopolitanii relevau elogios că Burebista, „cel dintîi și cel mai mare dintre regii din Tracia", stăpînea ambele maluri ale Dunării.

A doua întemeiere

Impetuosul atac al regelui Burebista asupra cetăților grecești de pe țărmul apusean al Mării Negre e atestat și de numeroase alte mărturii, inscripții și vestigii arheologice, datate în sec. I î.e.n. Astfel, o inscripție din Mesembria (Nesseber, în Bulgaria), pomenește trei ofițeri care se remarcaseră „în timpul războiului împotriva regelui Burebista"; dintr-o alta, de la Odessos (Varna), se înțelege că locuitorii orașului fuseseră siliți să bejenească, întorcîndu-se la o dată care coincide cu încetarea dominației geților asupra orașului, deci după anul 44 î.e.n., cînd moartea lui Burebista a dus la destrămarea primului stat dac.

Dar cele mai importante știri despre intervenția armatelor daco-getice pe țărmul de vest al Pontului Euxin provin din vechea cetate milesiană a Histriei, de pe malul lacului Sinoe. Aici, observațiile stratigrafice și resturile unor impozante construcții dovedesc că, la mijlocul sec. I î.e.n., cetatea a avut de suferit un puternic atac. Decretul în cinstea lui Aristagoras, emendat în ultima vreme și datat de prof. D. M. Pippidi tot către mijlocul sec. I î.e.n., face aluzii directe la același eveniment: „Întrucît Aristagoras al lui Apaturios, coborîtor dintr-un părinte de seamă și din strămoși binefăcători ai obștii, năzuind să le urmeze pilda și să calce pe urmele lor, la întoarcerea în patrie, **după nenorocirea abătută asupra orașului, cînd cetatea era fără ziduri, iar locuitorii se găseau din nou în primejdie...**" etc. Un al doilea document epigrafic, provenind din aceeași cetate milesiană și datînd din aceeași vreme, conține numele unor cetățeni care au contribuit substanțial la refacerea orașului, operațiune considerată ca o „a doua întemeiere".

În legătură tot cu momentul supunerii Histriei de către Burebista se poate aminti o monedă a celților boi, emisă în prima jumătate a sec. I î.e.n. și care a ajuns în aceste părți fie prin intermediul unui soldat celt din armata regelui dacoget, fie ca urmare a legăturilor economice statornicite unitar pe întinderea marelui regat.

În întinsa regiune dintre Dunăre și teritoriile rurale ale cetăților, societatea getică și-a continuat viața în cadrul ei firesc. Urmele arheologice dovedesc evoluția culturii getice din Dobrogea — pe atunci numită în izvoare **Sciția Mică** — constatată fie prin resturi ceramice și prin existența unor morminte de incinerație, fie prin legăturile economice strînse dintre greci și geți, ilustrate printr-un mare număr de amfore și monede. Limitîndu-ne la cîteva exemple concludente, din sec. I î.e.n., amintim: două vase cenușii lucrate la roată, provenind de la Rasova; o cană mică, cu gura evazată și fundul inelar, ornamentată pe gît cu benzi verticale lustruite; o strachină cu buza răsfrîntă; un important lot de fragmente de vase ceramice descoperite în mai multe campanii de săpături de la Histria, din pastă poroasă, aspră și mată — tip urnă sau vasborcan cu corpul rotunjit etc. — totul dovedind multiplele preocupări ale locuitorilor.

Pe aceeași linie a cunoașterii civilizației getice din sec. I î.e.n., se înscrie o așezare de lîngă Enisala, aflată în curs de cercetare, de unde provine un interesant vas, de mari dimensiuni, a cărui recentă descoperire aruncă lumini noi asupra meșteșugului ceramic practicat de geți în aceste părți. Cît privește relațiile cu grecii din colonii, subliniem pătrunderea în mediul autohton a numeroase amfore — între care predomină tipul **sinope,** cu ștampilă — cît și a altor articole care formau obiectul schimburilor comerciale curente.

Dar, osebit de aceste atestate arheologice din sec. I î.e.n., cărora fără îndoială într-un viitor apropiat vor veni să li se adauge multe altele, tot un document epigrafic, re-

(Continuare în p. 54)

O CARTE SCULPTATĂ
DESPRE O REZISTENȚĂ EROICĂ

Acad. N. S. DERJAVIN

În paginile revistei noastre au apărut acum cîțiva ani, fragmente dintr-un volum purtînd prestigioasa semnătură a academicianului sovietic N.S. Derjavin[1], care a consacrat tracilor un capitol din lucrarea sa Istoria Bulgariei **(Moscova — Leningrad, 1945-1948, 4 vol.). Din același tratat al istoricului N. S. Derjavin, extragem acum un alt fragment, în care autorul, considerîndu-i pe traci drept „cei mai puternic și mai războinic dintre popoarele europene", vorbește despre „vitejii daci", care au opus o rezistență îndelungată Imperiului roman.**
Titlul aparține redacției Magazin istoric.

Timp de decenii întregi, o rezistență deosebit de îndîrjită față de cuceritorii romani au opus dacii (trib trac, înrudit cu geții[2]), care ocupau teritoriul Transilvaniei, Valahiei, Moldovei și Basarabiei pînă la Marea Neagră și Nistru. Începînd încă din sec. II î.e.n., dacii i-au alarmat mereu pe romani, prin incursiunile împotriva posesiunilor acestora din peninsulă.

În sec. I î.e.n. a luat naștere la daci prima uniune statală, în frunte cu regele Burebista, care amenința granițele de nord-est ale Imperiului roman. După moartea lui Burebista, statul organizat de el s-a descompus, dar în sec. I. e.n. a renăscut, sub domnia popularului conducător Decebal, transformîndu-se curînd într-un stat puternic din punct de vedere economic și politic și devenind vecinul cel mai periculos al romanilor[3]. Conducerea romană din timpul lui August (27 î.e.n. - 14 e.n.), al lui Tiberiu (14-37 e.n.) și al lui Domițian (81-96 e.n.) s-a văzut obligată să întreprindă împotriva dacilor permanente expediții militare, care se terminau de obicei prin insuccesele romanilor, și să cumpere o relativă liniște la hotarele dunărene printr-un tribut anual dat dacilor.

În sfîrșit, împăratul Traian (98-117 e.n.), în urma a două campanii militare împotriva dacilor (101-102 și 105-106), a reușit să zdrobească definitiv rezistența acestui popor eroic și să anexeze Imperiului roman posesiunile lui Decebal sub denumirea de „provincia Dacia" [...]. În amintirea acestei remarcabile victorii, care i-a costat pe romani uriașe jertfe, Traian, învingătorul dacilor, a înălțat două monumente: pe teritoriul Dobrogei actuale, în imediata vecinătate a dacilor și geților, un uriaș turn cilindric de piatră, împodobit minunat, cunoscut sub numele de Tropaeum Traiani[4], iar la Roma — celebra columnă („Columna lui Traian"[5]), pe care cele 124 scene de o admirabilă măiestrie artistică reprezintă, potrivit caracterizării lui Mommsen [celebru istoric și arheolog german], „o carte a războaielor dacice alcătuită din tablouri sculptate pentru care, în aproape toate cazurile, nu avem texte". „Aici îi vedem — spune în continuare Mommsen — pe primii prizonieri daci, care se deosebesc ușor după zeghile lor cu mînecile lungi și după pantalonii lungi, pe care soldații, luîndu-i de plete, îi duc la împărat cu mîinile legate la spate. Îi vedem pe aruncătorii de sulițe și pietre, pe purtătorii de seceri, pe călăreții cu cuirasă și arc, steagul dacilor în formă de șarpe etc. Tot aici ne este înfățișat un sat dac, înălțat pe pari în mijlocul unui lac; peste colibele cu acoperișul ascuțit zboară făclii aprinse. Femeile și copiii îl roagă pe împărat să-i cruțe. Fortificațiile inamice, unele din lemn, altele din piatră sînt cotropite".

Urmează scene din al doilea război, asemănătoare primei serii. Se remarcă un mare tablou înfățișînd momentul în care, după distrugerea palatului lui Decebal, dacii, înșirați unul după altul în jurul unui cazan, primesc și sorb cana cu otravă. „Istoria acestui război — remarcă Mommsen — a scris-o însuși împăratul, iar după el mulți alții; toate acestea sînt pentru noi pierdute și numai date izolate, ce nu pot fi pe deplin înțelese, ne vorbesc despre marea catastrofă istorică".

Importanța deosebită pe care au acordat-o conducătorii romani victoriei asupra dacilor poate fi apreciată, în special, după faptul că timp de 123 zile Roma a sărbătorit victoria lui Traian prin grandioase reprezentații de circ, la care au luat parte 10 000 gladiatori și 11 000 fiare sălbatice.

---

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 6/1972.
[2] Vezi **Magazin istoric,** nr. 1/1976.
[3] Într-un alt capitol al aceleiași lucrări, N. S. Derjavin, vorbind despre tribul celtic al boilor care „în sec. I î. e. n. ocupau un teritoriu din Panonia inclusiv, pînă la Tisa", menționează că aceștia „au fost crunt bătuți de daci".
[4] Vezi **Magazin istoric,** nr. 12/1973 și nr. 3/1974.
[5] Vezi **Magazin istoric,** nr. 5/1973.

AȘA S-AU NĂSCUT STATELE UNITE ALE AMERICII

WINSTON CHURCHILL

Ultimul an de război efectiv între americani și britanici: 1781. Deși Tratatul de pace a fost semnat abia în 1783, relatarea lui Churchill, se încheie, pe bună dreptate, odată cu victoria lui Washington la Yorktown. Acolo și atunci s-a hotărît definitiv soarta conflictului și, implicit, a Statelor Unite: evenimentele ulterioare nu au jucat decît un rol complementar, de „finisare" a complexului și îndelungatului proces care a dus la ieșirea celor dintîi colonii din Lumea Nouă de sub tutela Lumii Vechi.

Ajungem la capătul cronicii, satisfăcuți de incontestabilul ei interes, dar nedumeriți de o bizară contradicție. Din partea unui Churchill în ipostază de autor, din partea celui care a fost deputat în Parlamentul britanic vreme de o jumătate de veac, ministru în cîteva rînduri și prim-ministru de două ori, inclusiv în cea mai critică perioadă a Angliei moderne și contemporane — întunecatul semideceniu 1940-1945 — într-un cuvînt din partea unei personalități care, ca să spunem așa, a contribuit la facerea istoriei, **cititorul ar fi poate în drept să se aștepte la o altfel de** scriere a istoriei: **o abordare multilaterală, pe diversele sale planuri de manifestare, o cartografiere a tuturor elementelor de relief care îi dirijează mendrele într-o direcție sau alta. În mod paradoxal, însă, cel puțin în cazul de față, autorul Churchill pare a nu fi beneficiat pe deplin de uriașa experiență a omului de stat Churchill. Doar așa ne putem explica tratarea războiului de independență al S.U.A. dintr-un unghi aproape exclusiv militar și lunecarea fugară peste laturile politice, economice și diplomatice, dialectic legate într-un proces de determinare reciprocă.**

Iată de ce, contrar impresiei degajată eventual de lectura textului, trebuie subliniat că victoria coloniștilor răsculați nu s-a datorat nici aventurismului unui Cornwallis (care mai tîrziu, în India, avea să se dovedească un priceput comandant), nici imobilismului unui Clinton (care își probase meritele în anii precedenți), nici ghinioanelor care au persecutat pe amiralii britanici, nici ajutorului francez în trupe și materiale, nici calităților lui Washington în materie de strategie și tactică, nici cine știe cărei alte persoane sau circumstanțe. Fiecare factor a avut, firește, propria sa pondere specifică. Dar fiecare s-a angrenat, asemenea unei rotițe dințate, în mecanismul de ansamblu al fenomenului istoric obiectiv, cu o desfășurare legică și un rezultat ineluctabil.

Înfrîngerea Angliei — un joc al hazardului, așa cum ne sugerează uneori Churchill? Nu, deznodămîntul fatal al încercării unui monarh autocrat de a impune cu forța dominația colonială de tip mercantilist a unei metropole aflate în plină revoluție industrială. Victoria

americanilor — o posibilitate oarecare, devenită realitate grație unui întîmplător concurs de împrejurări? Nu, o necesitate imperioasă, transpusă în viață de un popor întreg, ridicat la luptă pentru a-și asigura condiția primordială de existență — neatîrnarea.

Aceleași legi ale istoriei au trasat profilul tinerei orînduiri de peste Atlantic care purta pecetea capitalismului, plus cîteva trăsături moștenite de la feudalism. Era o societate care — ca să-l parafrazăm pe Mark Twain — prețuia adevărul într-atît, încît nu-l folosea decît cu multă parcimonie. Totuși, nu lipsesc dovezi despre chipul nu tocmai atractiv al acestui adevăr. Articolul 7 al Tratatului de pace, de pildă, interzicea englezilor „să ia cu sine negri sau alte bunuri aflate în posesiunea americanilor" **(sublinierea noastră). Constituția vorbea despre „persoane libere" și „alte persoane", adică sclavi (o „altă persoană" valora, pînă și pentru recensăminte, doar 3/5 dintr-o „persoană liberă"). De altfel, Adunarea Constituantă de la Philadelphia avea o compoziție concludentă: dintre cei 55 membri, cel puțin 24 practicau camăta, 15 aveau sclavi, 14 făceau speculă imobiliară etc. „Practic, toți reprezentau, direct și indirect, marile interese ale claselor posedante, scrie istoricul american Richard N. Current. Majoritatea se temeau de «tulburările și nebuniile democrației» și nu era întîmplătoare lipsa unor lideri revoluționari ca P. Henry, Th. Paine și Th. Jefferson". În jur de 20 delegați acționau în taină pentru un regat avîndu-l pe principele Henric al Prusiei, fratele lui Frederic cel Mare, pe tron (noroc că, vorba lui Franklin, trei oameni puteau ține un secret numai dacă doi dintre ei erau morți).**

Pînă la urmă s-a optat în favoarea republicii: în 1789, Washington a fost ales președinte, iar în 1793 i s-a reînnoit mandatul. Respingînd în 1976 cea de-a treia învestitură, el a ținut o celebră „cuvîntare de rămas bun", în care preconiza, printre altele, „să alegem pacea sau războiul, după cum vor cere interesele noastre, călăuzite de dreptate". Un sfat pe care nici contemporanii, nici urmașii săi nu l-au reținut totdeauna în întregime. Cînd triburile indiene de la nord de Ohio au refuzat să cedeze un imens teritoriu în schimbul cîtorva flinte ruginite și podoabe ieftine, Congresul a trimis trupele împotriva lor. Așa a început expansiunea teritorială a tinerei republici,

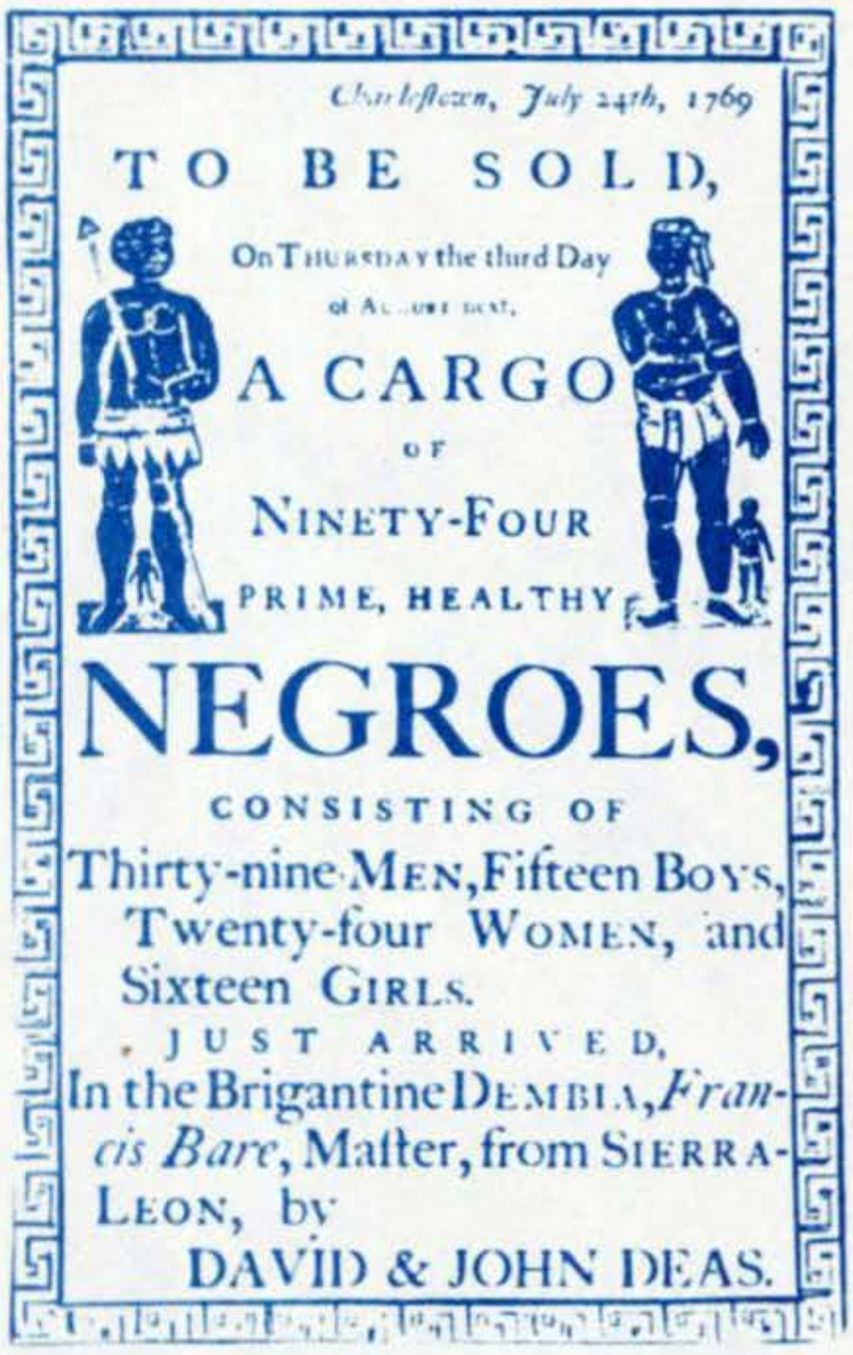

Victoria americanilor în războiul de independență nu a schimbat soarta negrilor în anii de după 1783; anunțurile despre vînzările de sclavi arătau la fel cu cel din 1769, reprodus mai sus

de la un ocean la celălalt; printr-o necruțătoare politică — unde interesele și-au spus din plin cuvîntul dar dreptatea a rămas cu desăvîrșire mută — alegînd un război care avea să stropească cu sînge mai bine de jumătate din bicentenara istorie a Statelor Unite.

Nicolae MINEI

Ultimul an de război

Divergențele strategice dintre Clinton și Cornwallis au dus la dezastru pe britanici. Pe Cornwallis îl contrariau de mult ordinele lui Clinton care nu-l lăsa să se îndepărteze de baza de la Charleston. Clinton, pentru care principalul obiectiv în sud era păstrarea Carolinei de Sud, socotea că nu se putea organiza nici o expediție în interior fără o dominație navală asupra coastei. Cornwallis, însă, ardea de nerăbdare să declanșeze ofensiva, apreciind că partizanii americani din Carolina de Nord[1] nu permiteau ocuparea sudului și că, dacă nu-i zdrobeau, britanicii vor trebui să se închidă între zidurile orașului Charleston. După părerea lui, centrul de rezistență al patrioților se afla în Virginia, care trebuia cucerită și ocupată cu orice preț, ceea ce presupunea, mai întîi, invadarea Carolinei de Nord[2].

[1] Detașamentele principale de partizani se aflau sub comanda unor fermieri sau meșteșugari ca Francis Marion, Thomas Sumter și Andrew Pickens.

[2] La 20 decembrie 1780, generalul american Greene (vezi nota din p. 52), care își încartiruise forțele la

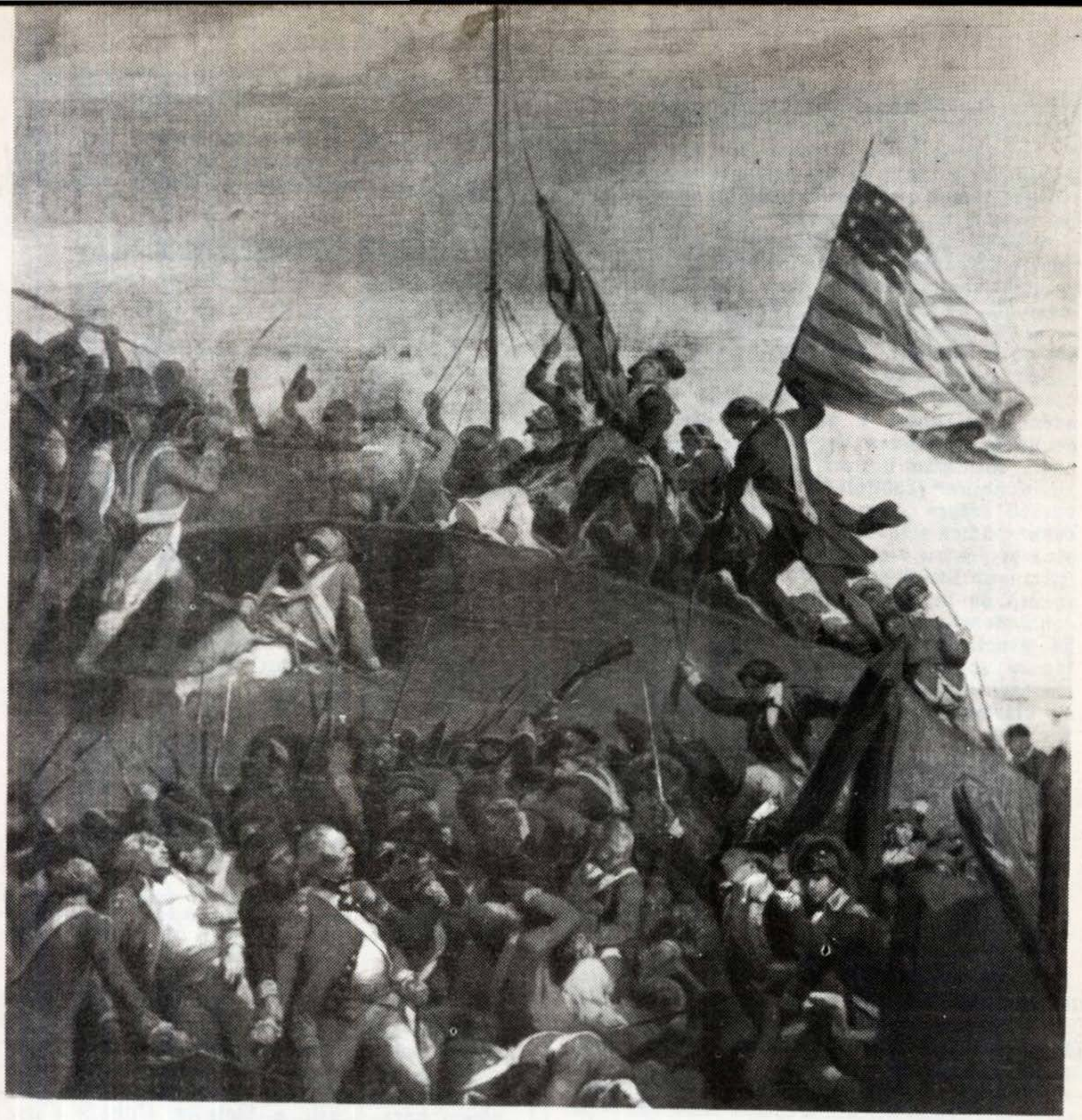

Înfruntare decisivă la Yorktown, în 1781 (detaliu dintr-un tablou de Eugène Lami)

1 contra 3

Fără doar și poate, Cornwallis se înșela. Cheia militară a sudului nu era Virginia, ci Charleston, singurul port important unde britanicii puteau să-și primească propriile lor provizii și să le blocheze pe cele ale rebelilor. Dar reputația lui Cornwallis crescuse după bătălia de la Camden[1], iar guvernul de la Londra l-a îndemnat să-și pună în aplicare planurile. Succesul acestora depindea în mare măsură de aportul loialiștilor din sud. Deși ei nu străluciseră în campania precedentă și deși Washington numise în fruntea forțelor americane din sud pe Nathanael Greene[2], cel mai destoinic general al său, Cornwallis s-a hotărît să atace, ceea ce i-a pecetluit soarta[3].

Charlotte (Carolina de Nord) a trimis împotriva lui Cornwallis o formație de circa 1 100 oameni, sub comanda generalului Daniel Morgan, el însuși ajungînd cu restul trupelor la Cheraw Hill, în apropiere de Charleston. În acel moment, efectivele americane erau de 3 000 oameni, cele britanice de 4 000.

[1] Congresul numise pe generalul Horatio Gates la comanda Frontului de sud, fără aprobarea lui Washington și fără a-l subordona acestuia. În ciocnirea de la Camden (16 august 1780), menționată deja în treacăt de Churchill (vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1976), cei 3 900 americani au pierdut aproape 900 morți și 1 000 prizonieri. Peste două zile, la Fishing Creek, englezii au zdrobit gruparea de partizani a lui Sumter. La 6 octombrie, Congresul a pus din nou sub comanda lui Washington teatrul sudic de operații, unde situația răsculaților devenise disperată.

[2] Nathanael Greene (1742-1786), fermier și fierar, originar din colonia Rhode Island, nu avea nici o experiență militară la izbucnirea războiului de independență. Înainte de a se înrola voluntar, el a citit în grabă versiunea engleză a celebrei lucrări a lui Caesar **De bello gallico**, pentru a învăța, după propria sa mărturisire, „o brumă de cunoștințe despre felul cum luptă oamenii între ei".

[3] În loc de a-și concentra lovitura asupra uneia dintre cele două grupări americane care îl atacau, Cornwallis și-a divizat și el forțele, trimițînd pe generalul Banastre Tarleton cu 1 100 oameni împotriva lui Morgan și pe generalul Alexandre Leslie, cu efective similare, împotriva lui Greene.

În dimineaţa de 17 ianuarie 1781, înaintînd spre hotarele Carolinei de Nord, avangărzile engleze s-au ciocnit cu americanii la Cowpens[1]. Tactica britanică era simplă şi costisitoare: ştiind cît de bine trăgeau americanii din regiunile de graniţă şi cît de ineficient era tirul muschetelor sale, Cornwallis se bizuia exclusiv pe atacurile la baionetă sau cu sabia. Pentru a împiedica risipirea miliţienilor prost organizaţi şi prost înarmaţi, comandantul american i-a pus în dispozitiv pe rîul Broad. De data aceasta, sprijiniţi de trupe continentale[2], ei au pricinuit mari pierderi englezilor[3].

Cornwallis a continuat să înainteze, deşi se îndepărtase de bază şi nu nimicise armata lui Greene. Singura lui speranţă era de a-i angaja pe americani în luptă şi de a-i distruge. La 15 martie, forţele inamice s-au întîlnit la Guilford Court House. Miliţia s-a dovedit inutilă, dar nucleul de soldaţi bine instruiţi ai lui Greene, desfăşuraţi în spatele unei îngrădituri de fier, au făcut ravagii în rîndul trupelor britanice. Regimentele acestora au asaltat, iar şi iar, liniile americane. Pînă la urmă, vitejia şi abnegaţia lor i-a silit pe americani să se retragă, dar măcelul nu s-a soldat cu un rezultat categoric[4]. Forţele patriotice nu fuseseră anihilate, în timp ce britanicii, departe de bazele lor, pierduseră aproape o treime din efective. Singura soluţie a lui Cornwallis era de a se îndrepta spre coastă, pentru a căpăta întăriri pe mare[5]. Greene nu i s-a pus în cale. Armata sa îşi făcuse datoria, mărşăluind mai puţin de opt luni pe o distanţă de 900 mile şi luptînd în ţinuturi mlăştinoase şi sterpe. În inferioritate numerică de 1 la 3, Greene recucerise întreaga Georgie, în afară de oraşul Savannah, şi aproape toată Carolina de Sud, pierzînd bătăliile, dar cîştigînd campania. Părăsind spaţiile largi ale Carolinei de Nord, el s-a îndreptat repede spre sud, pentru a ridica populaţia locală împotriva englezilor.

Un singur tun

Aici, războiul civil dintre patrioţi şi loialişti bîntuia din plin, punctat de raiduri nocturne, asasinate, ambuscade şi alte atrocităţi. Pe cînd Greene lichida garnizoanele britanice izolate din Carolina de Sud[6], Cornwallis şi-a continuat ofensiva în Virginia, devastînd satele şi oraşele prin care trecea. Dar Lafayette şi o mică grupare de partizani l-au hărţuit abil şi fără cruţare[7].

---

[1] Mică localitate în actualul stat Carolina de Sud (v. şi harta teatrului sudic de operaţii în **Magazin istoric**, nr. 4/1976).

[2] Este vorba de unităţi ale aşa-numitei „armate continentale regulate", înfiinţată efectiv abia în ultimii ani ai conflictului, deşi Congresul votase crearea ei încă de la 10 mai 1775.

[3] Dispunînd de efective egale (circa 1 100 oameni fiecare), Morgan a pierdut 10 morţi şi 61 răniţi, Tarleton 140 morţi şi 830 prizonieri. Istoricii militari consideră ciocnirea de la Cowpens drept una dintre cele mai remarcabile victorii tactice obţinute de americani în cursul războiului de independenţă.

[4] Din efectivele sale totale de 1900 oameni, Cornwallis a pierdut 93 morţi şi 439 răniţi. Cei 4 900 americani au avut 78 morţi şi 183 răniţi.

[5] El a ajuns mai întîi la Wilmington (Carolina de Nord), apoi abandonînd coloniile din extremitatea sudică (Georgia şi Carolinele), a intrat în Virginia. Aici acţiona trădătorul Benedict Arnold (vezi nr. 5/1976) şi ulterior generalul englez William Phipps, în fruntea unei forţe de 1 600 oameni, distrugînd depozitele militare americane, atacînd formaţiile de voluntari trimise lui Greene şi mobilizînd la luptă pe loialişti.

[6] În aprilie, mai-iunie şi septembrie 1781, Greene a angajat în luptă forţele britanice la Hobkirk's Hill, Fortul 96 şi Eutaw Springs. De fiecare dată, deşi americanii au fost respinşi, englezii au trebuit să se retragă, din cauza pierderilor suferite.

[7] Trimis de Washington în fruntea a 3 550 oameni, La Fayette a făcut joncţiunea cu cei 1 000 miliţieni ai generalului Anthony Wayne în Virginia, unde Cornwallis avea acum sub comanda sa 8 000 soldaţi. O tentativă a englezilor de a anihila brigada lui Wayne, la 6 iulie, a dat greş.

Intrarea triumfală a lui George Washington în New York (25 noiembrie 1783)

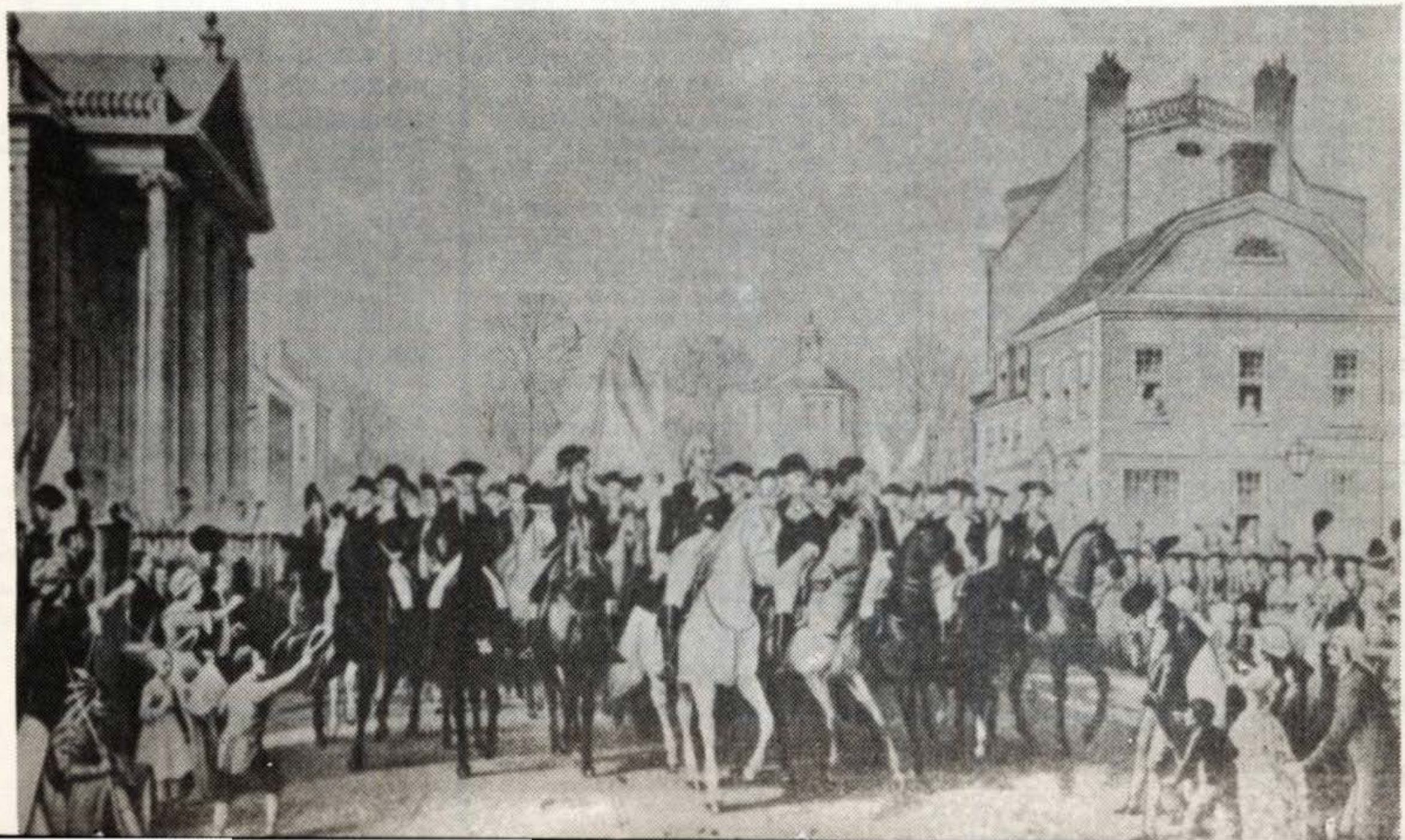

În tot cursul acestor luni, Clinton a stat la New York. Pe măsură ce Cornwallis se apropia, părea din ce în ce mai posibil ca britanicii să evacueze baza lor din nord și să-și concentreze toate forțele pentru a apăra coloniile sudice. Reușita unei astfel de acțiuni ar fi pus capăt războiului, căci Congresul își epuizase complet rezervele financiare, iar Washington abia putea să-și păstreze oștirea[1]. Din nou, însă, flota franceză a răsturnat situația — de data aceasta în mod definitiv.

Situația disperată a americanilor a fost comunicată lui de Grasse[2], comandantul forțelor navale franceze din Indiile occidentale. În iulie, el l-a anunțat pe Washington — care făcuse joncțiunea la White Plains cu Rochambeau venit de la Newport — că va ataca litoralul Virginiei și i-a cerut să concentreze acolo toate forțele patriotice din zonă[3]. Washington a sesizat ocazia ce i se oferea: derutîndu-l pe Clinton printr-o diversiune, el și-a retras forțele de pe malul Hudsonului și, împreună cu Rochambeau, a pornit repede spre sud[4].

Cu proviziile epuizate și întîmpinînd dificultăți crescînde de transport, Cornwallis a sosit în august la Yorktown, pe țărmul golfului Chesapeake[5]. Dinspre uscat, portul nu avea nici un fel de apărare naturală, iar englezii nu au lovit energic inamicul care se strîngea în jurul lor. Strategia franco-americană a constituit un model de sincronizare, iar concentrarea forțelor s-a efectuat în ciuda unor mari distanțe. În jurul Yorktownului s-au strîns 9 000 americani și 8 000 francezi, pe cînd de Grasse bloca litoralul cu 30 nave[6].

Timp de două luni, Cornwallis a așteptat fără să se miște. La sfîrșitul lui septembrie a început asaltul și artileria franceză a nimicit redutele de pămînt ale apărătorilor[7]. În cele din urmă, englezii au rămas cu un singur tun în stare de funcționare. La 19 octombrie 1781, întreaga forță a englezilor (7 000 oameni) a capitulat. În aceeași zi, Clinton și escadra britanică de la New York au pornit în ajutorul lui Cornwallis, dar, aflînd despre dezastru, au făcut calea întoarsă.

Așa a luat sfîrșit **războiul** în liniile sale mari. În noiembrie, de Grasse s-a înapoiat în Indiile Occidentale, lăsîndu-l pe Washington singur în fața lui Clinton la New York și sub amenințarea unei invazii din Canada. Aveau să mai treacă doi ani pînă la instaurarea păcii în America, fără a se mai înregistra, însă, vreo operație militară importantă[8].

---

[1] Clinton a procedat exact invers, cerîndu-i lui Cornwallis să-și trimită la New York o parte din trupe, revenind apoi asupra ordinului și indicîndu-i să ocupe regiunea de est a Virginiei.

[2] Amiralul François J. P. de Grasse (1723-1788) plecase din Brest, în martie 1781, cu 21 nave de luptă și numeroase vase de transport. În perioada aprilie-august, el a avut o serie de ciocniri nedecise cu amiralul britanic Alexander Hood.

[3] De fapt, amiralul accepta planul, propus încă din mai de Washington și Rochambeau, de a tăia linia maritimă de comunicații dintre Clinton și Cornwallis. La 13 august, de Grasse a pornit spre Golful Chesapeake, cu 3000 soldați la bord.

[4] Rămas cu 2 000 oameni lîngă New York, unde englezii aveau 17 000 soldați, William Howe a simulat un atac care i-a împiedicat pe englezi să remarce dizlocarea forțelor lui Washington, ajunse la Philadelphia în marș forțat.

[5] La 4 august, Cornwallis s-a deplasat, pe calea mării, de la Portsmouth la Yorktown, cu 7 000 soldați. La Fayette, care îl urmărea de aproape, i-a transmis vestea lui Washington.

[6] La 30 august, soldații debarcați de pe navele franceze au întărit gruparea lui La Fayette. În aceeași zi, escadra de la New York a amiralului britanic Thomas Graves (19 vase de luptă) a plecat spre Golful Chesapeake. De Grasse l-a întîmpinat cu 24 nave și, după o serie de ciocniri confuze (5-9 noiembrie), l-a silit să se înapoieze la New York. Între 14 și 26 septembrie a avut loc concentrarea trupelor lui Washington și Rochambeau.

[7] Tunurile fuseseră aduse pe mare de escadra franceză de la Newport, de sub comanda viceamiralului de Barras. Bombardamentele s-au declanșat la 9 octombrie și două redute-cheie au fost cucerite la 14 octombrie. Un contraatac britanic a fost respins (16 octombrie).

[8] În noiembrie 1781, Washington a reluat asediul New Yorkului, iar Greene cel al portului Charleston. La 12 aprilie, după ce au început negocierile de pace, generalul Guy Carleton a luat locul lui Clinton la New York, unde s-au concentrat toate forțele britanice care evacuaseră porturile sudice Wilmington, Savannah și Charleston. În august, 240 englezi și indieni din Canada au efectuat o scurtă incursiune peste fluviul Ohio. După încheierea păcii, ultimele trupe britanice au evacuat New Yorkul, în noiembrie 1783.

BUREBISTA ȘI DACIA PONTICĂ

(Urmare din p. 48)

cent descoperit, readuce în discuție o importantă problemă, mult controversată în literatura de specialitate, aceea a localizării orașului **Argedava,** menționat în Decretul pentru Acornion drept reședință a lui Burebista. Este vorba de o inscripție datînd din vremea împăratului Marc Aureliu (161-180 e.n.), pe care se citește destul de clar toponimul **Arcidava.** Editînd-o, Al. Suceveanu **(À propos d'Argedava à la lumière d'une inscription inédite,** în **Revue Roumaine d'Histoire,** 1/XIV, 1975) a formulat ipoteza că Arcidava ar putea fi identică cu Argedava lui Burebista. După opinia autorului, ar fi mai plauzibil ca Argedava — căutată de specialiști și localizată ipotetic fie la **Arcidava** în Banat, fie la Popești pe Argeș (**Argessos** în antichitate) — să fi ființat în Dobrogea. Fără să intrăm în problematica istorică suscitată de neașteptatul document, subliniem doar posibilitatea ca locul pe care l-a vizitat în urmă cu peste 2 000 ani diplomatul Acornion din Dionysopolis să se identifice cu toponimul dobrogean de epocă romană. Aceasta ar concorda cu constatarea că statul geto-dac de la mijlocul sec. I î.e.n. a marcat o dezvoltare considerabilă pe plan social, economic și politic, Arcidava dăinuind — ca și multe alte orașe getice din Dobrogea, cum ar fi **Carsium, Troesmis, Aegyssus** etc. — ca centru urban pînă tîrziu, în era nouă, sfîrșind și ea prin a se integra procesului de romanizare.

Locul Dobrogei în cadrul statului dac este clar: ea a făcut, dintotdeauna, parte integrantă din marea țară a dacogeților, cu excepția litoralului, integrat mai tîrziu de Burebista, care a participat la bătălia din anul 61 î.e.n. tocmai pentru a-și apăra propriile-i meleaguri.

Cărți sosite la redacție

● **DOCUMENTA ROMANIAE HISTORICA. A. MOLDOVA.**

Volumul I, întocmit de **C. Cihodaru, I. Caproșu,** *și* **L. Șimanschi,** Ed. Academiei R.S.R., București, 1975, 606 pp., 46 lei: *activități economice, raporturi sociale, fenomene politice și culturale ale statului feudal Moldova, oglindite în 300 acte interne emise între 1 mai 1384 și 10 octombrie 1448.*

● **PAGES DE L'HISTOIRE DE L'ARMÉE ROUMAINE.**

Volumul pregătit sub conducerea colonelului dr. **Al. Gh. Savu.** Ed. Academiei R.S.R., Ed. Militară, București, 1976, 256 pp., 30 lei: *momente semnificative din istoria militară a poporului român, din cele mai vechi timpuri pînă astăzi, prezentate în studii semnate de* **Radu Vulpe, Ștefan Ștefănescu,** *general-maior* **Constantin Olteanu, Nicolae Stoicescu, Mihail Dan,** *general-maior (r)* **Ion Cupșa, Manole Neagoe,** *colonel* **Gheorghe Romanescu,** *locotenent-colonel* **Constantin Căzănișteanu, Ștefan Pascu,** *general-maior* **Constantin Antip, Dan Berindei, Vasile Maciu,** *colonel* **Ilie Ceaușescu,** *colonel* **Al. Gh. Savu,** *general-maior* **Eugen Bantea,** *colonel* **Constantin Nicolae,** *general-colonel* **Ion Coman,** *colonel* **Traian Grozea.**

● **REZISTENȚA EUROPEANĂ.**

Lucrare apărută sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. Volumul II, Ed. Militară, București, 1976, 376 pp., 15 lei: *lupta popoarelor din țările Europei Occidentale și nordice împotriva hitleriștilor în anii celui de-al doilea război mondial, solidaritatea clasei muncitoare, a altor forțe sociale și politice antifasciste din România, cu rezistența popoarelor din această parte a Europei, prezentate în studii semnate de* **Gheorghe Adorian,** *dr.* **Gheorghe N. Cazan,** *dr.* **Traian Caraciuc, Ladislau Gergely,** *dr.* **Constantin Botoran,** *dr.* **Alexandru Vianu,** *dr.* **Milică Moldoveanu,** *dr.* **Maria Covaci,** *dr.* **Gheorghe Unc.**

● **DOCUMENTE TURCEȘTI PRIVIND ISTORIA ROMÂNIEI.**

Volumul I, întocmit de **Mustafa A. Mehmed.** Ed. Academiei R.S.R., București, 1976, 414 pp., 34 lei: *292 documente din perioada 1455-1774, cu o bogată informație economică, socială, politică, militară evidențiind statutul juridic special al țărilor române față de Poarta otomană precum și evoluția raporturilor româno-turcești de-a lungul secolelor.*

● *General-maior* **Constantin Antip — RĂZBOIUL POPULAR ÎN ISTORIA UNIVERSALĂ.**

Ed. Militară, București, 1976, 180 pp., 9,25 lei; *de la comuna antică pînă la Comuna din Paris, o constantă a luptei popoarelor: apărarea libertății și independenței, pentru a fi ele însele, pentru a supraviețui oricăror atentate tinzînd la restrîngerea sau suprimarea condițiilor fundamentale ale unei dezvoltări de sine stătătoare. Revista noastră s-a ocupat prin studiile aceluiași autor, în nr. 3,4/1973, de pagini din istoria războiului popular.*

● **C. Dobrogeanu-Gherea — STUDII CRITICE.**

Antologie, prefață și tabel cronologic de **Z. Ornea,** Ed. Minerva, București, 1976, vol. I, 380 pp., vol. II, 392 pp., 10 lei: *amplă selecție din scrierile întemeietorului criticii literare în țara noastră pe baze materialist-istorice.*

● **URBARIILE ȚĂRII FĂGĂRAȘULUI.**

Editate de acad. **D. Prodan,** Ed. Academiei R.S.R., București, 1976, vol. II, 1020 pp., 54 lei: *inventarii, liste de personal, de salarii, de producție și alte documente ilustrînd viața economico-socială a acestui domeniu feudal în anii 1651-1680.*

● **Albert Mathiez — REVOLUȚIA FRANCEZĂ.**

Prefață, control științific și adnotări de **Camil Mureșan;** *traducerea din limba franceză de* **Leonard Altbuch.** Ed. Politică, București, 1976, 520 pp., 19 lei: *una din lucrările care în momentul apariției ei, acum cinci decenii, a însemnat „o veritabilă revelație în interpretarea marelui eveniment de la 1789 în istoriografia burgheză".*

● **L. Kalustian — CONSPIRAȚII SUB CERUL DESCHIS.**

Cuvînt înainte de **Valeriu Râpeanu,** Ed. Eminescu, București, 1976, 406 pp., 17,50 lei: *pagini de publicistică militantă democrată, antifascistă, de înaltă ținută din anii 1936-1938.*

● **Alexandru Vianu, Constantin Bușe, Zorin Zamfir, Gheorghe Bădescu — RELAȚII INTERNAȚIONALE ÎN ACTE ȘI DOCUMENTE.**

Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1976 vol. II, 304 pp., 13,60 lei: *tratate, acorduri, convenții, declarații, note și alte documente diplomatice din perioada 30 august 1939-2 septembrie 1945.*

● **C. Constantinescu-Mircești — PĂSTORITUL TRANSHUMANT ȘI IMPLICAȚIILE LUI ÎN TRANSILVANIA ȘI ȚARA ROMÂNEASCĂ ÎN SECOLELE XVIII-XIX.**

Ed. Academiei R.S.R., București, 1976, 172 pp., 12 lei: *studiul evidențiază unul din factorii care au contribuit de-a lungul secolelor la întărirea conștiinței naționale a poporului român.*

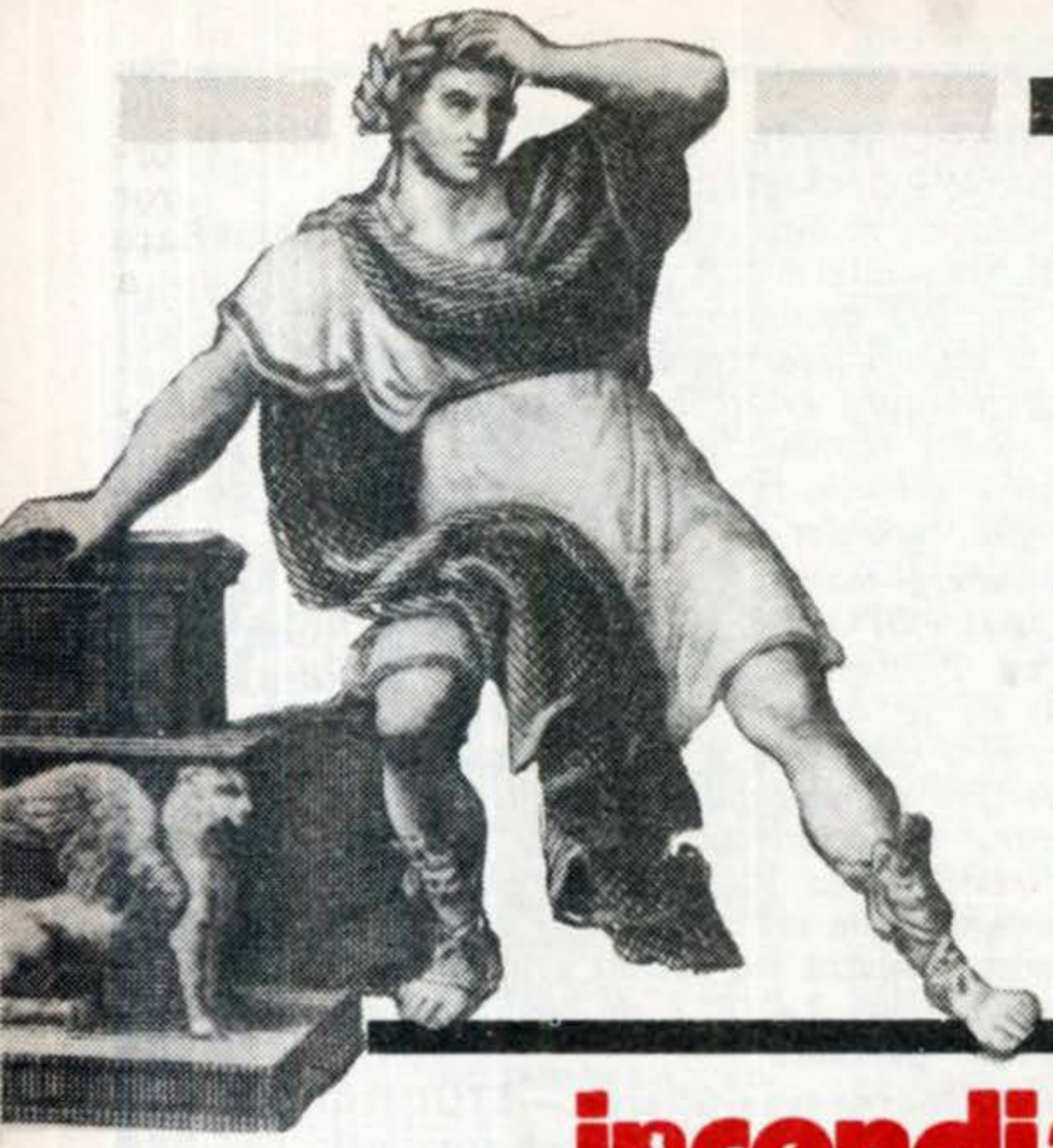

Iulie 64

NERO incendiatorul Romei?

În zorii zilei de 19 iulie a anului 64, un mesager trimis din Roma sosea în goana calului la reşedinţa de vară din Antium a împăratului Nero. Aducea o veste care a provocat stupefacţie: „Arde Roma!" Cezarul, trezit imediat, a încălecat şi, însoţit de o mică escortă, a galopat spre Capitală, aflată la o distanţă de 50 km. Ajuns acolo după patru ore, i s-a înfăţişat o privelişte de groază: marea cetate era pradă unui incendiu pustiitor.

Izbucnit în apropierea Circului Mare, în puzderia de prăvălioare de lemn pline cu mărfuri inflamabile, între care şi mari cantităţi de ulei, incendiul — alimentat de vîntul puternic — s-a propagat cu violenţă şi repeziciune, cuprinzînd cartierele centrale ale oraşului. Spre sfîrşitul celei de-a doua zile, incendiul părea să se potolească. Dar, subit, în zorii zilei următoare, s-au ivit focare noi. Focul nu a fost stins definitiv decît după o săptămînă.

După informaţiile rămase de la Tacit, din cele 14 cartiere ale Romei, trei puteau fi considerate distruse, iar şapte mai mult sau mai puţin afectate. Centrul era de nerecunoscut. Pe colina Palatinatului, fostele palate imperiale au fost devastate de foc; **Domus Augusta,** rezidenţa de altădată a împăratului August, a ars pînă în temelii; palatul lui Nero, ca şi vechiul For, situate în apropierea locului de unde izbucnise incendiul, au avut şi ele foarte mult de suferit.

Cine este vinovat de acest dezastru, care a provocat pagube incalculabile? De aproape 20 secole, el este pus în seama lui Nero. În ultima vreme, însă, numeroşi cercetători încearcă să demonstreze netemeinicia învinuirilor ce i s-au adus împăratului. Ei pornesc de la premisa că doar trei autori romani din acea epocă, Pliniu cel Bătrîn (contemporan cu împăratul), Suetoniu şi Tacit îl implică pe Nero în acest eveniment. Primul o face cu totul întîmplător. Referindu-se la arborii seculari ai Romei, el spune că „au existat pînă la incendiul împăratului Nero", afirmaţie ce poate fi înţeleasă nu neapărat în sensul ca împăratul a provocat dezastrul, ci şi în sensul că incendiul a avut loc în timpul domniei lui Nero. Suetoniu, în schimb, e categoric: „Nero a incendiat Roma", iar Tacit foarte circumspect: „oraşul a îndurat un dezastru, care nu se ştie cui poate fi atribuit — întîmplării sau răutăţii împăratului — deoarece s-au afirmat şi una şi alta". În legătură cu prima afirmaţie, istoricii care pledează pentru nevinovăţia împăratului au în vedere şi faptul că Pliniu era cunoscut pentru exagerările sale. Cît priveşte relatările lui Suetoniu şi Tacit, trebuie avut în vedere că ei au evocat evenimentul după mai bine de trei decenii de la petrecerea lui. În plus, ambii au fost înalţi funcţionari ai dinastiei Flavia, urmaşa şi adversara dinastiei Iulia, din care a făcut parte Nero. „Pare ciudat — scrie istoricul francez Georges-Roux — şi un alt lucru: nici unul dintre ceilalţi autori ai vremii nu pomenesc nimic despre incendierea Romei de către Nero". Nici Plutarh, nici Flavius, ambii recunoscuţi prin seriozitatea informaţiilor; nici măcar Pausanias şi Marţial, potrivnici împăratului în momentul căderii sale în anul 68. De asemenea, primii autori creştini: Clement I (care a fost papă între anii 88-cca. 97), Tertulian (cca. 155-cca.

220) Lactanţiu (sec. III), Ion Hrisostomul (cca. 344-407) nu-l învinovăţesc pe Nero de incendierea Romei.

În apărarea acestuia se mai invocă şi alte argumente. Un an după dezastrul suferit de capitala imperiului, a fost descoperit un complot împotriva lui Nero. Conjuraţii trimişi la cazne, i-au aruncat cezarului în faţă tot felul de învinuiri; n-au făcut, însă, nici o aluzie la incendierea Romei. În anul 68, cînd s-a răsculat contra lui Nero, Galba a dat un fel de proclamaţie, în care îl acuza pe împărat de diverse păcate; n-a pomenit nimic, însă, despre vina acestuia în arderea Capitalei.

Apărătorii lui Nero amintesc, în sprijinul tezelor lor, şi faptul că, în întreaga istorie a lumii, n-a existat nici un suveran care să-şi incendieze, fără motiv, Capitala. Ar fi trebuit, deci, ca Nero să fi fost nebun cu adevărat; or, nu s-a păstrat nici o dovadă în acest sens. Presupunînd, totuşi, că ar fi făcut-o într-un acces de nebunie, de ce n-a rămas la Roma pentru a asista la declanşarea dezastrului? Să fi provocat incendiul numai pentru plăcerea de a vedea cum arde un oraş? Nimic nu îl împiedica să monteze un asemenea spectacol într-o localitate mai mică. Sînt invocate, de asemenea, ca argumente pro Nero şi calităţile de artist şi om de cultură ale împăratului. Curtea acestuia, după cum se ştie, era locul de întîlnire al celor mai luminaţi oameni din imperiu; monarhul proteja pe literaţi şi sculptori şi îşi transformase propriul palat într-un adevărat muzeu. Să nu uităm, continuă istoricii despre care am pomenit, că celebrul Apolo din Belvedere, ca şi faimosul grup Laocoon, au aparţinut lui Nero. Dacă împăratul ar fi vrut să dea foc Capitalei, este greu de presupus că ar fi început cu templele antice şi propriul palat, pline de comori de artă şi nu cu cartierele mărginaşe, insalubre, ale oraşului.

În sfîrşit, un ultim argument, dar nu cel mai puţin important. Autorii antici sînt toţi de acord că incendiul a început în zona magherniţelor de lemn (prăvălii şi locuinţe) din preajma Marelui Circ, din centrul oraşului, foarte populate. În ipoteza că incendiatori trimişi de împărat ar fi venit să dea foc acelor barăci, ar fi fost imposibil ca ei să nu fi întîmpinat rezistenţa populaţiei. Despre asemenea ciocniri s-ar fi aflat imediat în oraş, ceea ce ar fi stîrnit indignarea romanilor împotriva lui Nero. Or, în timpul incendiului şi multă vreme după aceea, popularitatea împăratului nu a scăzut, ci a crescut. Lucru normal dacă ţinem seama de comportarea lucidă şi omenoasă a cezarului în zilele nenorocirii.

În primele ore ale dimineţii, Nero şi-a găsit propriul palat în flăcări. Imediat, a luat măsuri de stăvilire a pojarului, încercînd să salveze admirabilele colecţii de artă aflate aici. S-a ocupat apoi de izolarea principalelor focare din oraş. Cronicari ai vremii scriu că împăratul putea fi văzut, noaptea, fără escortă, în cartierele centrale cele mai afectate de sinistru. Pentru a evita ivirea foametei (depozitele alimentare arseseră), Nero a ordonat rechiziţionarea tuturor produselor de acest gen aflate în Ostia, portul Romei; a dirijat spre oraş proviziile disponibile în împrejurările Capitalei; în plus, pentru a împiedica specula, a stabilit preţuri fixe la grîne, sub nivelul mediu anterior dezastrului. Mai mult decît atît: „s-a arătat sensibil faţă de nenorocirea celor năpăstuiţi — cum scrie Michaud, un istoric din vremea noastră — le-a deschis propriile grădini, le-a distribuit hrană şi îmbrăcăminte: într-un cuvînt, le-a dăruit tot ce aveau nevoie". Şi nu din tezaurul public, ci din averea personală.

După ce l-au absolvit pe Nero de alte culpe[1], vor reuşi, oare, istoricii să-l dezvinovăţească şi de acuzaţia de a fi incendiat Roma?

I. DRAGOMIRESCU

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1970

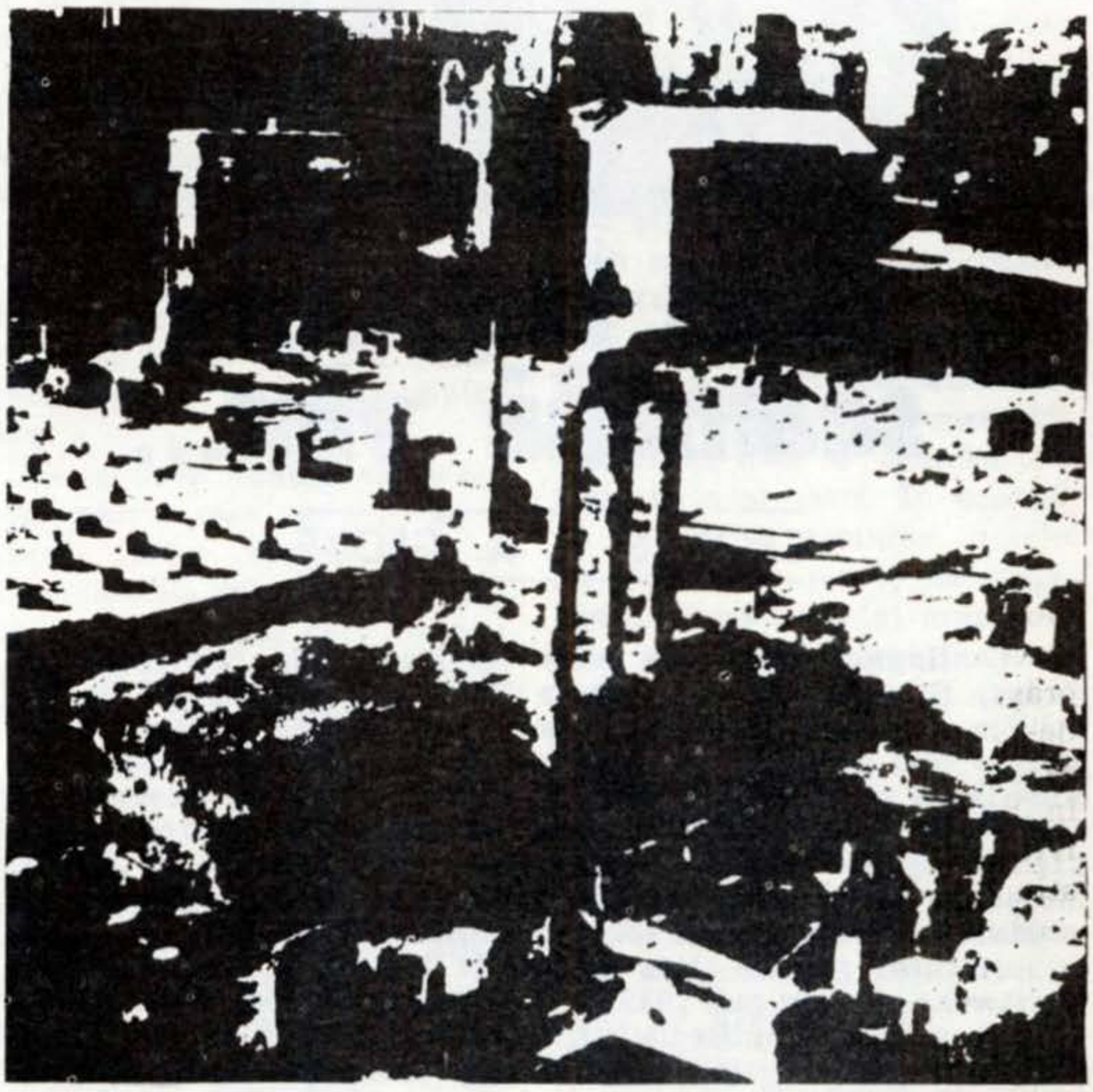

Centrul Romei antice, aşa cum arată azi

AUSTRIA 1925—1934

Cînd fascismul seamănă vînt...

GEORGE E. R. GEDYE

Continuăm publicarea unor fragmente din cartea lui G. Gedye, Bastioane căzute, **în care sînt relatate evenimente social-politice din anii 1931-1932. Spre deosebire de perioada anterioară, cînd partidele şi organizaţiile de extremă dreaptă din Austria — şi în primul rînd** Heimwehr-ul **— au devenit tot mai agresive, subminînd regimul burghez parlamentar[1], acum partidul nazist austriac, subvenţionat şi condus de la Berlin, începe să cîştige teren pe scena politică, în dauna partidelor reacţionare tradiţionale (a social-creştinilor în special). La rîndul lor, cercurile politice şi de afaceri de dreapta recurg la sprijinul** Heimwehr-ului. **În mai 1932, se formează un guvern de coaliţie cu o netă orientare antisocialistă, la care participă reprezentanţii partidelor social-creştine, agrarian şi ai** Heimwehr-ului, **avîndu-l în frunte pe Engelbert Dollfuss.**

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 5/1976.

O vreme, grupările austriace de extremă dreaptă n-au avut o opţiune politică prea clară. Organizaţia **Heimwehr**-ului din Stiria, de pildă, aflată sub conducerea lui Pfriemer, era tentată să slujească sub trei drapele: cel alb-verde al conservatorilor stirieni, cel negru-alb-roşu al pangermaniştilor, care doreau restaurarea imperiului, şi cel cu zvastica, al hitleriştilor. După evenimentele din iulie 1927[2], Steidle, unul din liderii **Heimwehr**-ului, a trebuit să împartă cu Pfriemer conducerea întregii grupări; primul reprezenta tendinţa fascistă italiană, cel de-al doilea pe cea pronazistă.

Sosit din Germania, maiorul Pabst, specialist în organizarea loviturilor de stat, s-a străduit din răsputeri să organizeze detaşamentele eteroclite ale **Heimwehr**-ului. Ofiţeri în retragere din fosta armată imperială austro-ungară s-au înscris în această organizaţie în speranţa că epoca lor de aur de altă dată se va reîntoarce. În acelaşi timp, industriaşii şi bancherii nu s-au zgîrcit cu alocarea de fonduri pentru înfrîngerea proletariatului. Asociaţia bancherilor austriaci a depus, în contul acestei organizaţii de extremă dreaptă, 25 000 schillingi lunar, în 1929-1930, prin intermediul cancelarului Schober. Winkler, un pronazist notoriu, iniţiat în toate secretele **Heimwehr**-ului, declara: „Industriaşi şi bancheri, simpatizau pe faţă cu **Heimwehr**-ul, pe care îl susţineau băneşte. Prin intermediul şefilor de personal, patronii exercitau o puternică presiune asupra salariaţilor din uzine pentru a-i înscrie în **Heimwehr.** În numeroase întreprinderi, mai ales în cele aparţinînd industriei grele, funcţionarii şi inginerii au fost încorporaţi în bloc în această organizaţie. Înarmarea lor n-a contenit o clipă: secţiile de asalt primeau căşti de oţel, companiile organizaţiei

[2] Vezi **Magazin istoric,** nr. 4/1976.

erau dotate cu mitraliere. Pe măsură ce își sporea puterea militară, **Heimwehr**-ul constituia un pericol din ce în ce mai mare pentru partidele politice democratice".

Hitleriștii și fasciștii italieni au început să dea tîrcoale. Gregor Strasser[1] — prietenul intim al lui Hitler și viitoarea sa victimă de la 30 iunie 1934 — a făcut o vizită conducerii **Heimwehr**-ului pentru a negocia cu aceasta alcătuirea unui front comun. Steidle a mers la Palermo să facă plajă și s-a întors cu lire italiene și cu mitraliere.

Aripa pangermanistă a organizației, din care a făcut parte o bucată de vreme și Starhemberg, s-a împotrivit apropierii dintre Steidle și fasciștii italieni, cerîndu-i acestuia să demisioneze. La 18 mai 1930, Steidle a lansat programul său de fascism integral, rostind „jurămîntul" de la Kornenberg în care spunea, printre altele: „Luptăm pentru cucerirea puterii de stat. Sîntem împotriva democrației și parlamentarismului. Ne supunem necondiționat șefului organizației".

Pe maiorul Fey[2], șeful **Heimwehr**-ului vienez, l-am cunoscut la un dejun oferit de presa anglo-americană. L-am văzut a doua oară, într-o duminică dimineață a lunii februarie 1934[3]. În Viena, armata trăsese cu tunurile asupra cartierelor muncitorești; pe străzi zăceau sute de morți; la frontieră se îngrămădeau mii de fugari; în canalele subterane ale Vienei se ascundeau răniți; în temnițe, cei arestați erau loviți cu bîtele, iar călăul își ungea șireangul. În schimb, pe Herrengasse, la numărul 7, unde se afla Cartierul general al **Heimwehr**-ului, se serveau băuturi și sandvișuri pentru presă; fără nici un zel, ca niște ziariști conștiincioși ce eram, am consemnat apologia pe care maiorul a făcut-o evenimentelor săptămînii.

L-am mai văzut pe maior doar o singură dată, la multă vreme după ce căzuse de la putere, cînd invitase din nou pe ziariști să ia cu el un pahar de vermut la Clubul industriașilor. Timpul face să pălească amintirile; era cald și am acceptat invitația, ascultîndu-i planurile de a-l înlocui, împreună cu Schuschnigg[4], pe colegul său de arme Starhemberg.

N-am mai călcat pe Herrengasse, numărul 7, decît în martie 1938, cînd am fost convocat la Gestapo pentru a mi se comunica hotărîrea de a fi expulzat din Austria. Cu o săptămînă înainte îmi trimisesem colaboratorul la ușa casei lui Fey, pentru a asista la coborîrea a trei sicrie de oțel și la încărcarea lor într-unul din camioanele Institutului medico-legal. În aceste sicrie se aflau cadavrul maiorului Fey, al soției și al fiului său.

Se spunea atunci că acest om masiv, care nu știa ce e frica, fusese cuprins de o inexplicabilă criză de spaimă; că și-ar fi pierdut capul, ajungînd să-și asasineze soția și copilul și apoi să se sinucidă.

Vienezii mai spuneau, cu subînțeles, că maiorul Fey fusese atît de dornic să se sinucidă încît își trăsese nu mai puțin de douăzeci și trei de gloanțe în corp... Eu atîta știu, că, în ajunul dramei, unul dintre confrații mei, care locuia în același cartier, a primit vizita unui agent al Gestapo-ului și prieten intim cu von Papen, care l-a sfătuit stăruitor să nu-și lase soția să iasă din casă în seara aceea, sau cel puțin să nu se apropie de zona în care locuia maiorul Fey.

Programul fascist de la Kronenberg a fost semnalul declanșării unor atacuri armate ale organizațiilor de extremă dreapta împotriva partidelor de stînga. Dar pentru a nu prejudicia industra hotelieră și turistică, care furniza partea cea mai sigură a venitului național, guvernul austriac a adoptat o soluție ingenioasă. A interzis ținerea manifestațiilor și demonstrațiilor politice în lunile de primăvară și vară, lăsînd liberă „vînarea" democraților în restul anului.

Am făcut aluzie la revolta neizbutită a lui Pfriemer din septembrie 1931[5]. Am plecat atunci, la opt dimineața, spre regiunea unde avusese loc puciul, cu expresul Viena-Triest, din gara de sud a capitalei Austriei; același tren m-a dus înapoi pe la orele 22, la timp pentru a telefona la ziar știrile de ultimă oră.

În acest răstimp, am văzut la fața locului pe soldații trimiși de guvern, cum supravegheau cu priviri paterne readucerea de către membrii **Heimwehr**-ului a armelor în depozitele armatei. În aceeași zi, am putut remarca urmele de gloanțe și petele de sînge din clădirea cercului muncitoresc din Kapferberg.

În plus, am reușit să discut cu adevăratul erou al zilei, primarul Koloman Wallisch, care pusese guvernului alternativa de a înăbuși încercarea de puci sau de a înfrunta un conflict armat cu muncitorii care apărau Constituția. L-am găsit în Primăria din Bruck, înconjurat de polițiști, care îl hărțuiau de parcă el ar fi fost șeful rebelilor. Mi-a făcut

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1976.

[2] Maiorul Emil Fey (n. 1889), ministru în cîteva guverne ale Partidului Social-Creștin, a militat în tot cursul carierei sale la extrema dreaptă a vieții politice din Austria. Asasinarea lui de către naziști în 1938 a rămas o enigmă cu atît mai greu de elucidat cu cît, încă din 1934, ca ministru al Siguranței, ascultase docil de ordinele lui Hitler, jucînd un rol de prim plan în represiunile antimuncitorești și în atentatul împotriva cancelarului Dollfuss.

[3] Între 12-15 februarie 1934 a avut loc lupta armată a muncitorilor din Viena, Linz și alte localități împotriva detașamentelor fasciste, a poliției și a trupelor guvernamentale. Relatarea acestor evenimente, consemnate pe larg în cartea lui Gedye, va fi inserată într-unul din numerele viitoare ale revistei.

[4] Kurt von Schuschnigg — om politic austriac, născut în 1897, lider al Partidului Social-Creștin, deputat, ministru în cîteva rînduri, cancelar (1934-1938).

[5] Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1976.

impresia tipului de muncitor realist, energic și pătruns de spirit de clasă, care nu tulbură ordinea, dar care nu cedează niciodată în fața violenței și care răspunde cu forța la forță. În 1934, Dollfuss l-a trimis la spînzurătoare.

Politica și localurile de noapte

Fuga lui Pfriemer a lăsat conducerea **Heimwehr**-ului în mîna lui Starhemberg. Prințul era capabil să poarte, rînd pe rînd, culorile oricărui partid (cu excepția celor de stînga, bineînțeles) pentru că politica a fost întotdeauna pentru el doar un divertisment de la principala preocupare a vieții sale — aceea de a petrece. Periodic, el părea cuprins brusc de nevoia irezistibilă de a se „produce" pe scena politică și de a face o orgie de intrigi.

„Băiat frumos", cu înfățișarea aristocratică și mult mai inteligent decît ar fi fost firesc pentru originea și educația sa, el avea să devină idolul tineretului fascist austriac. Încă din tinerețe, căpătase o aureolă aventuroasă și romantică, deoarece în 1923, pe cînd avea 24 ani, fusese amestecat în „Puciul de la berărie" al lui Adolf Hitler[1].

Îi ședea minunat în orice uniformă. În noiembrie 1929, cînd a intrat în Graz, în fruntea regimentelor sale personale, „vînătorii lui Starhemberg", studenții fasciști l-au îndrăgit pe loc. Dotat cu un sentiment înăscut al inefabilei sale superiorități asupra tuturor celor din jur (inclusiv asupra membrilor augustei Case de Habsburg), dădea impresia că e prietenos cu toată lumea. În ceea ce privește rasa inferioară a parlamentarilor, a democraților în general, și a socialiștilor și altor marxiști în special, avea o concepție fermă: toți aceștia trebuiau înfrînți și supuși prin foc și sabie.

La urma urmei, ca persoană particulară era inofensiv — n-ar fi omorît o muscă. El n-ar fi devenit agresiv și odios, dacă ar fi știut să reziste tentației de a face politică și dacă s-ar fi mulțumit cu cursele de cai și localurile de noapte, pentru care se pare că era predestinat prin gusturile și aptitudinile sale. Concepțiile sale politice — îmbibate de demagogie — au fost mereu schimbătoare. Iată cîteva mostre din declarațiile sale făcute de-a lungul anilor: „Obiectivul mișcării noastre este crearea unui stat popular, în care fiecare om din popor va avea drept la muncă și la pîine; rezerv acest titlu numai celor conduși de instinctul de rasă ariană, în vinele cărora curge sînge german. Exclud din rîndul poporului paraziții străini". Această declarație datează din martie 1929. Șase luni mai tîrziu, la Graz, se pronunța în favoarea unei Germanii mari „ariană și creștină". În anul următor, 1930, la Salzburg, Starhemberg caracteriza republica austriacă drept o „monstruozitate".

Ajuns vicecancelar și ministru de Interne în guvernul Vaugoin, în aceeași toamnă, responsabilitățile sale ministeriale nu l-au împiedicat să declare, arătînd cu un gest dramatic spre Primăria Vienei, în care se aflau consilierii aleși de cetățenii acestui oraș: „Banda de acolo o vom spînzura de ferestrele propriei sale Primării".

Pînă atunci, elev silitor al naziștilor, el a decretat că austriacii „fac parte din ansamblul rasei germane", contestînd că „formează un popor în sine". Dar n-a trecut mult și Starhemberg a declarat cu tot atîta aprigă convingere că, în 1934, „Austria a găsit forța să reziste asaltului unui Reich de șaizeci milioane de locuitori"[2].

Între aceste accese de activitate politică, Starhemberg își continua cu nonșalanță viața de chefliu. Brusc, afacerile de stat îl plictiseau și îl cuprindea nostalgia barurilor, unde găsea o companie mai plăcută decît clientela sa de fasciști. Și atunci dispărea! Biroul prințului-ministru se acoperea cu grămezi de plicuri nedeschise, pe care scria „Foarte urgent".

Săptămîni întregi, cei mai apropiați colaboratori ai săi nu știau unde își petrecea vremea. Asasinarea lui Dollfuss, în iulie 1934, l-a găsit bălăcindu-se la Lido[3], ceea ce l-a costat postul de cancelar: s-a întors la Viena după ce lupta pentru succesiune la funcția de prim-ministru se terminase și Mussolini îl instalase la putere pe Schuschnigg. Lecția nu i-a fost suficientă; cînd a fost înlăturat și din cabinet de către Schuschnigg, oamenii acestuia au treuit să-l scoată din barul „Koblenz" pentru a-i aduce la cunoștință vestea.

La 24 aprilie 1932 a apărut primul semn al unei crize politice. Alegerile municipale de atunci au dovedit că naziștii începeau să cîștige teren, nu în dauna socialiștilor, care își mențineau locurile, ci în detrimentul partidului catolic (social-creștin — **n.r.**).

Campania pentru aceste alegeri a dezlănțuit un val de demonstrații naziste. Cămășile negre și crucile încîrligate au invadat străzile Vienei, așa cum apar cu nemiluita ciupercile după ploaie. Scandările corurilor vorbite, repetarea dementă a unor silabe răzlețe, cu care Hitler își intoxicase aderenții, au început să rătăcească mințile unor tineri din clasele de mijloc, asemenea tam-tam-ului vrăjitorilor africani. Cîștigul realizat de naziști în alegerile municipale în detrimentul partidului catolic a zdruncinat și mai mult po-

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1967.

[2] La 25 iulie 1934, după asasinarea cancelarului Dollfuss, hitleriștii intenționau să anexeze Austria. Manevra nu a reușit datorită reacției foarte puternice care a avut loc pe plan intern și internațional.

[3] Stațiune balneară lîngă Veneția.

ziția precară a acestuia din urmă în Parlament, mai ales că se afla în conflict cu **Heimwehr**-ul în unele chestiuni de detaliu. Era limpede că, în cazul unor alegeri parlamentare, forțele reacționare ar fi fost scindate și social-democrații ar fi revenit la putere.

Într-adevăr, aceștia au cerut dizolvarea Parlamentului și votul **Heimwehr**-ului urma să fie decisiv. Pentru a cîștiga timp, liderul catolic Buresch a demisionat din funcția de cancelar; în mod automat, discuțiile cu privire la moțiunea socialistă s-au tergiversat. Între timp, conducerea partidului catolic a putut să rezolve neînțelegerile cu **Heimwehr**-ul. Ministrul Agriculturii, un bărbat de patruzeci de ani, Engelbert Dollfuss a fost desemnat cancelar[1].

Talie minimă, orgoliu maxim

Dollfuss era foarte scund. Micimea staturii sale a dus la apariția a o mie și una de glume și i-a creat o popularitate în rîndurile presei și ale marelui public pe care un om de stat de talie normală cu greu și-ar fi cucerit-o într-un timp atît de scurt. Zîmbetul pe care îl arbora tot timpul, vioiciunea și spontaneitatea în comportare l-au ajutat și ele, după cum îl ajutaseră odinioară să devină unul dintre secretarii Camerei agricultorilor. În țările germanice, studenții erau organizați în asociații — **Verbände** — care beneficiau de dreptul de a-i plasa pe absolvenți în anumite funcții publice; asociația studenților catolici i-a dat micului Dollfuss posibilitatea să demareze. Mai tîrziu, drept mulțumire, el a asigurat foștilor săi camarazi de asociație numeroase posturi de conducere și demnități.

Tratativele pentru formarea cabinetului Dollfuss, cu o orientare net antisocialistă, au durat zece zile. Din noua coaliție au făcut parte reprezentanții partidelor catolic și agrarian, precum și cei ai **Heimwehr**-ului. Pangermaniștii au ieșit din joc, pretențiile lor la participarea în noul guvern fiind considerate ca exagerate. În ultima clipă, **Heimwehr**-ul l-a forțat pe Dollfuss să acorde portofoliul Instrucției Publice unui personaj în care nu avea nici o încredere, nazistului Anton Rintelen, guvernatorul Stiriei. Acesta nu s-a arătat prea grăbit să dea vrabia din mînă pe cioara de pe gard și a aranjat să cumuleze noua funcție cu cea veche, care îi adusese porecla familiară de „Majestatea Sa Anton I".

Cancelarul Dollfuss a pornit-o cu stîngul încă de la început. În primul său discurs a avut o poziție ambiguă, pomenind atît despre apartenența austriacilor la rasa germanică, dar stăruind, în același timp, asupra păstrării independenței ei de stat. În acel moment, împotrivirea față de ideea de **Anschluss** stîrnea ura naziștilor atît din Germania cît și din Austria.

Dollfuss se lăuda adesea cu simplitatea moravurilor sale. Dacă n-ar fi subordonat această trăsătură intereselor claselor avute și partidului căruia îi aparținea, ar fi avut numai de cîștigat. Într-adevăr, ar fi putut atrage, poate, de partea sa țărănimea din Austria de Jos, renumită prin spiritul său democratic, lucru care i-ar fi permis să se descotorosească de reacțiunea militantă. De aici, n-ar mai fi fost decît un pas pînă la constituirea unei coaliții guvernamentale republicane cu partidele agrarian și socialist. Dar Dollfuss nici nu se gîndea la așa ceva. Cuvîntarea sa din primele zile ale guvernării a stîrnit și nemulțumirile social-democraților care, prin deputatul Otto Bauer, au depus în Parlament o moțiune de neîncredere în noul cabinet.

În afară de farmecul său personal și de talia sa scundă, Dollfuss se mai remarca și prin tăria cu care își susținea opiniile. În schimb, era foarte orgolios și irascibil. Mînia sa izbucnea din te miri ce și nimeni nu știa mai bine s-o stîrnească decît Otto Bauer, eminența cenușie a partidului socialist. Cu inteligența sa ascuțită, cu spiritul său scînteietor și vorbirea tărăgănată, Otto Bauer avea talentul de a-și scoate din sărite adversarii.

Între el și Dollfuss nu exista nici o punte de comunicare. Nu pot uita o intervenție în Parlament a lui Bauer. Veninul nu a început să curgă decît după ce acul fusese înfipt delicat sub epiderma victimei, care, și de data aceasta, era Engelbert Dollfuss. L-am văzut pe cancelar sărind în picioare, ca acționat de un resort, tremurînd de exasperare și țipînd din răsputeri, pentru a acoperi vacarmul făcut de partizanii săi: „Obrăznicie! Obrăznicie! Nu voi tolera așa ceva!" Apoi, s-a repezit afară din sală. L-am ajuns din urmă pe coridor tocmai cînd, roșu de indignare, declara unui grup de ziariști: „Cu asta, basta! Nu voi mai participa la nici o ședință la care individul ăsta va lua cuvîntul!".

Și s-a ținut de cuvînt. Ceea ce nu l-a împiedicat pe Bauer să-i întrerupă pe neașteptate discursurile, zvîrlindu-i cele mai veninoase săgeți.

După părerea mea, lumea nu a înțeles în profunzime tragedia lui Dollfuss, avîndu-se în vedere doar ultimul ei act — asasinarea cancelarului. Guvernarea lui Dollfuss a avut implicații dramatice pentru însăși existența statului austriac. Într-adevăr, deși era înzestrat cu energie și abilitate diplomatică, deși își închipuia că lupta pentru independența țării sale, cancelarul a subminat-o.

[1] În imaginea din p. 57: cancelarul Dollfuss.

Poşta M I

— **Cititorii noştri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuţa poştală nr. 702, Bucureşti.**

— **Atragem din nou atenţia tuturor celor care ne scriu că manuscrisele şi documentele anexe** nu se înapoiază. **În consecinţă, corespondenţii noştri sînt rugaţi să-şi păstreze copiile corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliţi să subliniem pentru** cei care ne scriu de mînă, adesea cu creionul şi foarte neciteţ **că le vom răspunde mult mai puţin prompt decît corespondenţilor care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.**

— **Unii cititori ne pun — în aceeaşi scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria naţională şi universală. A le răspunde la fel de amănunţit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puţin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis şi a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.**

CENTENAR S.U.A.

ILIE CIUTESCU *din* Bucureşti, *a transcris o notă apărută în ziarul* Telegraful, *din 13 iulie 1876, în care erau relatate festivităţile prilejuite de sărbătorirea centenarului S.U.A.:*

„Sărbătoarea centenarului independenţei Statelor Unite [ale] Americii a fost inaugurată în Philadelphia la 4 iulie s.n. [*1876—n.r.*] la miezul nopţii, printr-o imensă procesiune cu torţe, de diferite corpuri de meseriaşi. Cortegiul excorta pe guvernatorul Hastrauft, maiorul Stakley, comisari străini la expoziţie; împăratul Braziliei şi guvernatorii a zece state, printre care domnii Hayes şi Filden, candidaţi rivali la preşedenţie. În cap mergea o trupă de cavalerie şi 200 membri ai *Clubului Caledonian*. Împăratul Braziliei, foarte aclamat, era înconjurat de 500 lucrători ai fabricei Henri Difston şi fiul. Deputaţiunile diverselor vase de război aflate în port făceau parte din procesiunea care a mers în sala *Independenţei*, pe străzi iluminate briliant şi în mijlocul focurilor de artificii. La miezul nopţii precis, clopotul independenţei a sunat pentru prima oară; aclamaţiunile mulţimei, ale numeroaselor orchestre şi ale salvelor de artilerie îi iau răspuns asemenea. O ceremonie analoagă s-a făcut la New York şi la răsăritul soarelui în toate oraşele şi orăşelele, 4 iulie a fost salutat cu clopote de tunuri [*salve de artilerie — n.n.*]. La Philadelphia, la 8 ore dimineaţa, societăţile germane au ridicat acoperămîntul statuiei lui Humboldt, făcută cu cheltuiala lor. Societăţile de temperanţă catolice au inaugurat la 10 ore o imensă fîntînă pe piaţa Centenarului. În fine, vreo zece mii de oameni de trupe din corpurile care se distinseseră în războiul eliberării, atît în armata Nordului, cît şi în cea a Sudului, au mers în sala Independenţei, unde trebuia să se facă ceremonia naţională. Aceasta începu puţin după 10 ore în prezenţa unei mulţimi nenumărate. După o uvertură de muzică, generalul Hawley, conduse pe d. Ferry, preşedintele senatului, la fotoliul preşedenţiei; primăria din Philadelphia a adus şi prezentat asistenţei un exemplar din Declaraţiunea Independenţei, în mijlocul aplauzelor entuziaste, care se îndoiră cînd se apropie d. Richard Henry Lee, din Virginia, spre a-i da citire. Se declamă încă cîteva poezii şi d. Wiliam Evarts pronunţă discursul asupra marelui eveniment ce se sărbătorea. Ceremonia s-a terminat printr-un *Aleluia*, cîntat în cor de toţi asistenţii. Seara, noi focuri de artificii fură date de la Fairmunt-Park".

DIN NOU DESPRE DEPUTATUL TĂNASE CONSTANTIN

H. PESCARU *din* Bucureşti, *ne trimite noi date referitoare la deputatul Tănase Constantin, în completarea celor publicate la* Poşta Magazin istoric *nr. 3/1976:* „În 1864, Tănase Constantin a fost primar în satul său natal, Izvoarele de Sus — Olt. În această calitate a fost ales de primarii din plasa Şerbăneşti ca reprezentant al lor în Comisia care făcea constatarea moşiilor expropriabile. Boierii Izvorani, proprietarii satului, l-au sechestrat în localul Primăriei, maltratîndu-l. În 1866, prin concurs, Tănase Constantin a obţinut postul de revizor şcolar pentru judeţele Olt, Teleorman şi ulterior, Romanaţi şi Vlaşca. La 21 octombrie 1868 numirea sa în post a fost confirmată printr-un Decret domnesc".

La rîndul său, NICOLAE POPESCU *din* Slatina, jud. Olt, *ne scrie:* „Tănase Constantin a candidat şi a fost ales în septembrie 1857, însă alegerea nu i-a fost certificată de administratorul jud. Olt, Alexandru Solomon, pe motiv că deputatul era implicat într-un proces care-i fusese înscenat. Solomon a organizat un nou scrutin la care a fost ales Ion Niculescu (nu Nicolescu). Procesul a fost judecat după alegeri şi Tănase Constantin a fost găsit nevinovat. Ca atare, Divanul ad-hoc a invalidat mandatul lui Niculescu, recunoscînd alegerea lui Tănase Constantin. El a fost călduros sprijinit de Ion Pricolici, preşedintele Comisiei electorale judeţene şi de deputatul Scarlat Turnavitu, secretarul Secţiei a II-a a Divanului".

BRAŞOVENI, UDRICANI, LIPSCANI ŞI GABROVENI

ANGELA PETRESCU *din* Iaşi, *nerespectînd rugămintea noastră de a ni se scrie doar pe marginea articolelor publicate în revistă, ne întreabă ce semnificaţie au denumirile cîtorva categorii de negustori din vechiul Bucureşti.*

Braşovenii *erau cei care făceau comerţ cu „braşovenie" (articole produse în Braşov: ţesături, obiecte de podoabă, fierărie, lăzi). Ştiau să-şi laude marfa, inventîndu-i uneori calităţi deosebite, de unde termenul de „braşoave", pentru cuvintele false, mincinoase.*

Udricanii *aduceau marfa de la Adrianopole (turceşte Edirne), centru renumit pentru producţia sa textilă şi alimentară.*

Lipscanii *erau negustorii care se aprovizionau de la Leipzig. Ei au dat numele uneia din cele mai populare artere comerciale ale Capitalei.*

Gabrovenii *erau în special negustori de postav, adus din Gabrovo (Bulgaria). Ocupau o uliţă paralelă cu lipscanii pe care, de altfel, îi concurau.*

Pentru celelalte denumiri, vă recomandăm volumul Istoria Bucureştilor, *de acad. prof. C.C. Giurescu, Bucureşti, 1966.*

TREI DENUMIRI, O SINGURĂ CALE DE APĂ

ALEXANDRU TEODORESCU *din* Tulcea, *ne solicită explicaţii în legătură cu denumirea de* Peuce *pe care, după cum ne mărturiseşte, a „auzit că o purta unul din braţele Dunării". Într-adevăr, în antichitate braţul sudic al Dunării era menţionat în unele texte sub numele de Peuce. Alte surse indicau denumirea de Gura Sacră. Din evul mediu, acelaşi braţ, a fost numit Sfîntul Gheorghe, în apropiere existînd un sanctuar al Cavalerului trac.*

Numele de Peuce a fost dat, de asemenea, unei insule din Delta Dunării (atestată de Apollonios din Rhodos, 295-215 î.e.n.) şi unui lanţ de munţi, menţionaţi de Ptolemeu, la nord de Carpaţi.

Poşta M I

MULŢUMIRI

Din corespondenţa sosită în ultimul timp pe adresa revistei noastre, am reţinut materialele de arhivă, propunerile, sugestiile, informaţiile şi completările cuprinse în scrisorile următorilor cititori cărora le mulţumim: WALTER ORHA, *din* Rîşnov; *eleva* DANA BASARAB *din* Bucureşti *(neindicîndu-ne adresa completă, nu vă putem comunica indicaţiile bibliografice solicitate)*; GHEORGHE FODOREANU, *din* Cluj-Napoca; AUREL VIERU, *din* Bistriţa *(mulţumiri pentru revista trimisă)*; ION MARIN, *din* satul Maia, jud. Ilfov; HARALAMBIE PASCU, *din* com. Măgureni, jud. Prahova: FLORIAN CHIRCULESCU, *din* Bucureşti; MIHAIL MARINESCU, *din* Urziceni; RĂDUCAN R. BADEA, *din* Tg. Mureş; *arh.* CHIRA GHEORGHE, *din* Bacău; SEVER GHIAŢĂ, *din* Braşov; ANDRICA GHEORGHE, *din* Timişoara; ION OINCA, *din* Ploieşti; ION I. GEORGESCU, *din* com. Stîlpeni, sat Rădeşti, jud. Argeş; AUREL BUDĂU, *din* Oradea; ION CIMPOERU, *din* Bucureşti.

PRECIZĂRI

DEZIDERIU MACH *din* Cîmpia Turzii: „Tabula Peutingeriana nu este denumirea unei hărţi antice, păstrată în original (cum spune *Dicţionarul enciclopedic român*, vol. IV, Bucureşti, 1966 şi cum a apărut şi în revista dv. în nr. 9/1975). Sub acest nume este cunoscută o copie a hărţii antice întocmită în sec. XIII, pe 12 foi de pergament şi care se păstrează în Biblioteca de Stat din Viena".

Acelaşi cititor precizează că indulgenţele a căror vînzare a fost combătută violent de către Luther (nr. 2/1976) au fost lansate de papa Leon X (1513-1521) şi nu Leon VIII, greşeală datorată operaţiilor de colaţionare a textului.

ALEXANDRU ARGHIROPOL *din* Timişoara, *ne semnalează că numele corect al unuia dintre participanţii la întrunirea din 16 februarie 1936, de la Casa Poporului „Porţile de Fier" din Turnu Severin, este Alfons* Herovanu *şi nu* Heroveanu, *cum a apărut în articolul* Frontul popular antifascist în acţiune, *din nr. 2/1976, p. 18.*

Cristian POPIŞTEANU

CERERI ŞI OFERTE

NIC. IONESCU din *Bucureşti, B-dul N. Bălcescu, nr. 18, sc. A, et. III, ap. 22, sect. I*, solicită: nr. 1, 2, 5/1967, oferă: nr. 7-9/1967; 1-3/1968; 5/1970.

GHERA TOMA din *com. Nicolinţ, jud. Caraş-Severin*, solicită: nr. 3, 11, 12/1971; 12/1973; 2/1974; 11, 12/1975.

VLADIMIR DUŞELEVICI, din *Bacău, str. Cornişa, bl. 3, ap. 8*, oferă colecţia 1967-1974.

POPESCU MIRCEA din *Bucureşti, B-dul Uverturii nr. 2, bl. 23, et. III, ap. 82*, oferă colecţia completă.

CRIŞAN IOAN din *com. Sînmiclăuş, jud. Alba*, solicită: nr. 1, 2, 6, 8/1967; 8/1970; 11/1974; oferă colecţia completă.

TEODORIU BUJOR-BOGDAN din *Bucureşti, Şos. Kiseleff, nr. 25*, solicită: nr. 1, 3/1967; oferă: 4/1968; 5, 7-11/1970; 3, 7/1971; 4/1973.

MATEI AUREL din *com. Lădeşti, jud. Vîlcea*, solicită nr. 9, 10, 12/1974; 1-12/1975.

N. SLĂNICEANU din *Bucureşti, str. Amurgului nr. 20, bl. P 2, sc. 2; et. IV, ap. 159*, oferă colecţia completă 1967-1970; 2-12/1971; 1-12/1972; 1-12/1973; 1, 2, 5-12/1974; 1-11/1975.

NICA DANIEL din *Bucureşti, Sos. Olteniţei, nr. 51, ap. 21*, oferă colecţia completă.

LUPOIANU MARIA din *Bucureşti, B-dul Metalurgiei nr. 22, ap. 5*, oferă: nr. 8-12/1972; 1-12/1973; 1, 3-6, 8-12/1974; 2-12/1975.

2 793 RĂSPUNSURI EXACTE LA 100 ÎNTREBĂRI

Budilenco Ecaterina — *B;* Morîndău Mioara — *B;* Mitulescu Nicolae — *Bîrlad;* Săvulescu Katiuşa — *B;* Ursu Marian — *B;* Lecca Pavel — *B;* Finichiu Anca — *BV;* Peştesan Ioan — *BN;* Iulian Achiţei — *B;* Poştoacă Viorica — *BR;* Man Gabriela — *AR;* Man Gavrilă — *AR;* Simion Ion — *Ţicleni, GJ;* Epuran Ileana — *Craiova;* Fîcea C-tin — *AR;* Călinescu Olivia — *B;* Alexandru Cristureanu — *Cluj-Napoca;* Petrila Dănuţ — *B;* Bereanu Ovidiu — *B;* Trandafirescu Sebastian — *B;* Limbăşeanu Dragoş — *B;* Victoria Butnaru — *B;* Maria Banaurs — *B;* Manole Niculina — *B;* Dincă Tudor — *B;* Florescu Mircea — *Turnu Măgurele;* Dăscălescu Stelian — *Comarnic, PH;* Ştefănescu Elena — *Lechinţa, BN;* Cristuti Florea — *B;* Augustin Miclea — *Timişoara;* Ion Vişan — *Rîmnicu Vîlcea;* Toloş Francisca — *Timişoara;* Decei Voichiţa — *B;* Prigoreanu Gh. — *B;* Gheorghiu Vladimir — *Craiova;* Gheorghe Popescu — *B;* T. Neagu — *B;* Cîmpeanu Augustin — *B;* Posea Gh. — *B;* Posea Valentin — *B;* Marian Avram — *B;* Emil Dunăreanu — *B;* Dodu Vasile — *Gh. Gh. Dej, BC;* Gheorghiu Maria — *Craiova;* Bîrsan Nicolae — *Sighişoara;* Constantin Cucu — *Ploieşti;* Cociuba Nica — *Tîrnova, AR;* Eugen Chira — *Nazna, MS;* Marinov Alex. — *BV;* Angela Pîrleci — *IS;* Toma C-tin — *HD;* Vîrtejanu Gh. — *Feteşti, IL;* Avadanii Mihai — *IS;* Funieru Nicolae — *Ştefăneşti-Piteşti, AG;* Morcoşeanu Marian — *Mangalia;* Alexandrina Balmez — *B;* Cristian Stoiculescu — *B;* Roşioru Gheorghe — *Piatra Neamţ;* Enătescu Gloria — *Oradea;* Deceanu Petre — *Mediaş;* Palaşanu Ion — *Mangalia;* Penţia Aurelia — *Timişoara;* Rigani Alexandru — *B;* Ardeleanu Marina — *Cîmpina;* Doina Son — *CT;* Cozma Etelca — *Sighetul Marmaţiei, MM;* Dumitrescu Robică — *B;* Maria Statnic — *B;* Pîrleci C-tin — *IS;* Baboş Şarlota — *BV;* Adrian Atanasiu — *B;* Toma Mihai — *Gh. Gh. Dej, BC;* Soare Ioan — *Focşani;* Nicula Dinu — *B;* Coifan D-tru — *Timişoara;* Carolina Ionescu — *SM;* Rusănescu Gabriel — *B;* Ştirosu Nicolae — *Vălenii de Munte, PH;* Nasta Mihai — *B;* Pinzariu Silvestru — *Siret, SV;* Taban Ana — *B;* Cîmpeanu Aurel — *B;* Ivana Florea — *Ştefan cel Mare, BC;* Cornelia Teodorescu — *B;* Drăghici Ioan — *Rîmnicu Vîlcea;* Mantu Ioniţă — *BV;* Giurcăneanu Gh. — *B;* Avram Mihaela — *B;* Albu Valentin — *Cernavodă;* Nica Florian — *B;* Iliescu Livia — *Stoeneşti, PH;* Dragomirescu Ion — *B;* Muscalu Veronica — *IS;* Bucur Marin — *Domneşti, IF;* Dumitrache Niculina — *B;* Pop Viorel — *Rîşnov, BV;* Mihuţ Andrei — *Beclean, BN;* Goldring Simon — *Gura Humorului, SV;* Arsene Iordan — *Ştefăneşti, IF;* Domzsodi Andrei — *B;* Petolea Mircea — *Cîmpulung Muscel;* Preoteasa Nicolae — *Richiţele, AG;* Tamaş Ioan — *B;* Miron Elena — *Şendriceni, BT;* Constantin Botez — *Brădeşti, VS;* Ţibrigan Mircea — *GL;* Diaconescu Gh. — *CT;* Melnicu Viorel — *Ştefăneşti-Piteşti, AG;* Neagu Marian — *Ploieşti;* Negrea Dorina — *Axente Sever, SB;* Scântee Gh. — *B;* Dimitriu Vasile — *Ploieşti;* Vlăduţiu Elena — *Mediaş;* Ciocan Virgil — *Cîmpia Turzii, CJ;* Dospinescu Liviu — *B;* Lucaciu Rodica — *Deva;* Negrea Vasile — *Mediaş;* Danielescu Mihail — *B;* Vărzaru Cornel — *B;* Marinescu Petre — *BV;* Marinescu Viorica — *BV;* Melnicu Viorel — *Ştefăneşti-Piteşti, AG;* Miclescu Octavian — *GL;* Constantin Ion — *B;* Antonescu Gheorghe — *Ineu, BH;* Antonescu Maria — *Ineu, BH;* Vărzaru Tudor — *Craiova;* Vărzaru Gh. — *Craiova;* Hodoreanu Constanţa — *B;* Adrian Enache — *IS;* Ravasz Ştefan — *Miercurea Ciuc;* Ion Vitez — *B;* Anghelescu Constanţa — *B;* Istrati Valentin — *B;* Nistor Eugeniu — *Giuluş, MS;* Gigel Niculescu — *Ploieşti;* Alecu Liviu — *Periş, IF;* Buzdugan Ion — *B;* Luca Gheorghe — *IS;* Luca Leontina — *IS;* Cândea Rodica — *Deva;* Puicea Nicolae — *Drobeta Turnu Severin;* Pfleger Sorin — *Dorohoi;* Merişanu Mihaela — *Piatra Neamţ;* Onu Petru — *Piatra Neamţ.*

CONTENTS (Romanian History): The Message Addressed by Comrade **NICOLAE CEAUȘESCU** to the Institute of Historical, Social and Political Studies on its 25th Anniversary ... 2 ● **V. MACIU** Moldova, the Story of a Name ... 5 ● **N. COPOIU** 1851-1861. Documents regarding the Union ... 9 ● **C.C. GIURESCU** Recollections from the Inter-War Period ... 16 ● **G.I. BODEA** 1850. Avram Iancu in Vienna ... 18 ● **I. SPĂLĂȚELU** 1938. From the Struggle of the Romanian Antifascists ... 22 ● **F. TUCĂ** Monuments to Independence (1877) ... 25 ● **I. RĂDULESCU-VALASOGLU** Old Libraries of Wallachia ... 26 ● **M. MIRCU, C. ANTIP, I. LĂCUSTĂ, K. BÉLA** and **M. MARINA** 1941-1944: Kind People. Actions of the Romanian Population against Racial Persecution ... 33 ● **A. SUCEVEANU, A. RĂDULESCU** and **N.S. DERJAVIN** Historical Dictionary: Thracian Populations and Tribes ... 45

SOMMAIRE (Histoire roumaine): Message du Camarade **NICOLAE CEAUȘESCU** à l'Institut d'Études historiques, sociales et politiques à l'occasion de son 25e anniversaire ... 2 ● **V. MACIU** Moldova — l'histoire d'un nom ... 5 ● **N. COPOIU** 1851-1861. Documents concernant l'Union ... 9 ● **C.C. GIURESCU** Souvenirs de l'entre-deux guerres ... 16 ● **G. I. BODEA** 1850. Avram Iancu à Vienne ... 18 ● **I. SPĂLĂȚELU** 1938. Scènes de la lutte des antifascistes roumains ... 22 ● **F. TUCĂ** Les monuments de l'Indépendance (1877) ... 25 ● **I. RĂDULESCU VALASOGLU** Anciennes bibliothèques de Valachie ... 26 ● **M. MIRCU, C. ANTIP, I. LĂCUSTĂ, K. BÉLA** et **M. MARINA** 1941-1944: Des hommes de bonne volonté. Actions de la population roumaine contre la persécution raciale ... 33 ● **A. SUCEVEANU, A. RĂDULESCU** et **N.S. DERJAVIN** Dictionnaire historique: Populations et tribus thraces ... 45

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Послание адресованное товарищем **НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ** Институту исторических и социал-политических исследований по поводу 25-летия существования ... 2 ● **В. МАЧУ** Молдова — история наименования ... 5 ● **Н. КОПОЮ** 1851-1861. Документы Воссоединения ... 9 ● **К.К. ДЖУРЕСКУ** Воспоминания междувоенного времени ... 16 ● **Г. И. БОДЯ** 1850. Аврам Янку в Вене... 18 ● **И. СПЭЛЭЦЕЛУ** 1938 — страницы хроники борьбы румынских антифашистов ... 22 ● **Ф. ТУКЭ** Памятники Независимости (1877) ... 25 ● **И. РЭДУЛЕСКУ-ВАЛАСОГЛУ** Старинные библиотеки в Валахии ... 26 ● **М. МИРКУ, К. АНТИП, И. ЛЭКУСТЭ, К. БЕЛА, М. МАРИНА** 1941-1944. Человечность: выступления румынского населения против расового преследования ... 33 ● **А. СУЧЕВЯНУ, А. РЭДУЛЕСКУ, Н.С. ДЕРЖАВИН** Исторический словарь: фракийские племена 45 ●

INHALT (Rumänische Geschichte) Die Botschaft des Genossen **NICOLAE CEAUȘESCU** an das Institut historischen und sozial-politischen Studiums, anlässlich der Feier seines 25-jährigen Bestehens ... 2 ● **V. MACIU** Die Moldau — Geschichte eines Namens ... 5 ● **N. COPOIU** 1851-1861. Dokumente der Vereinigung ... 9 ● **C.C. GIURESCU** Erinnerungen aus der Zwischenkriegsperiode ... 16 ● **G.I. BODEA** 1850. Avram Iancu in Wien ... 18 ● **I. SPĂLĂȚELU** 1938 — Aus der Chronik des Kampfes rumänischer Antifaschisten ... 22 ● **F. TUCĂ** Denkmäler der Unabhängigkeit (1877) ... 25 ● **I. RĂDULESCU VALASOGLU** Alte Bibliotheken des Rumänischen Landes ... 26 ● **M. MIRCU, C. ANTIP, I. LĂCUSTĂ, K. BÉLA, M. MARINA** 1941-1944: Menschen von Menschlichkeit. Handlungsweise der rumänischen Bevölkerung im Widerstand gegen Rassenverfolgung ... 33 ● **A. SUCEVEANU, A. RĂDULESCU, N.S. DERJAVIN** Historisches Wörterbuch — Trakische Stämme und Geschlechter ... 45

SUMARIO (Historia rumana) El mensaje dirigido de camarada **NICOLAE CEAUȘESCU** con motivo de 25 aniversario de la fundación del Instituto de estudios historicos y social-politicos adscripto al C.C. del P.C.R. ...2 ● **V. MACIU** Moldavia — la historia de un nombre ... 5 ● **N. COPOIU.** 1851-1861. Documentos de la Unidad ... 9 ● **C.C. GIURESCU** Recuerdos del periodo entre las dos guerras mindiales ... 16 ● **G.I. BADEA.** 1850. Avram Iancu a Viena ... 18 ● **I. SPĂLĂȚELU** 1938 — Momentos de la cronica de la lucha de los antifascistas rumanos ... 22 ● **F. TUCĂ** Momentos de la Independencia (1877) ... 25 ● **I. RĂDULESCU-VALASOGLU.** Antiquos bibliotecas del Țara Românească ... 26 ● **M. MIRCU, C. ANTIP, I. LĂCUSTĂ, K. BÉLA, M. MARINA** 1941-1944: hombres humanos Acciones de la población rumana en contra del terror racial ... 33 ● **A. SUCEVEANU, A. RĂDULESCU, N.S. DERJAVIN** Diccionario historico — linajes y tribus tracios ... 45

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64-66, P.O.B. 2001, telex : 011631

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ștefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Constanța Avram, Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — București
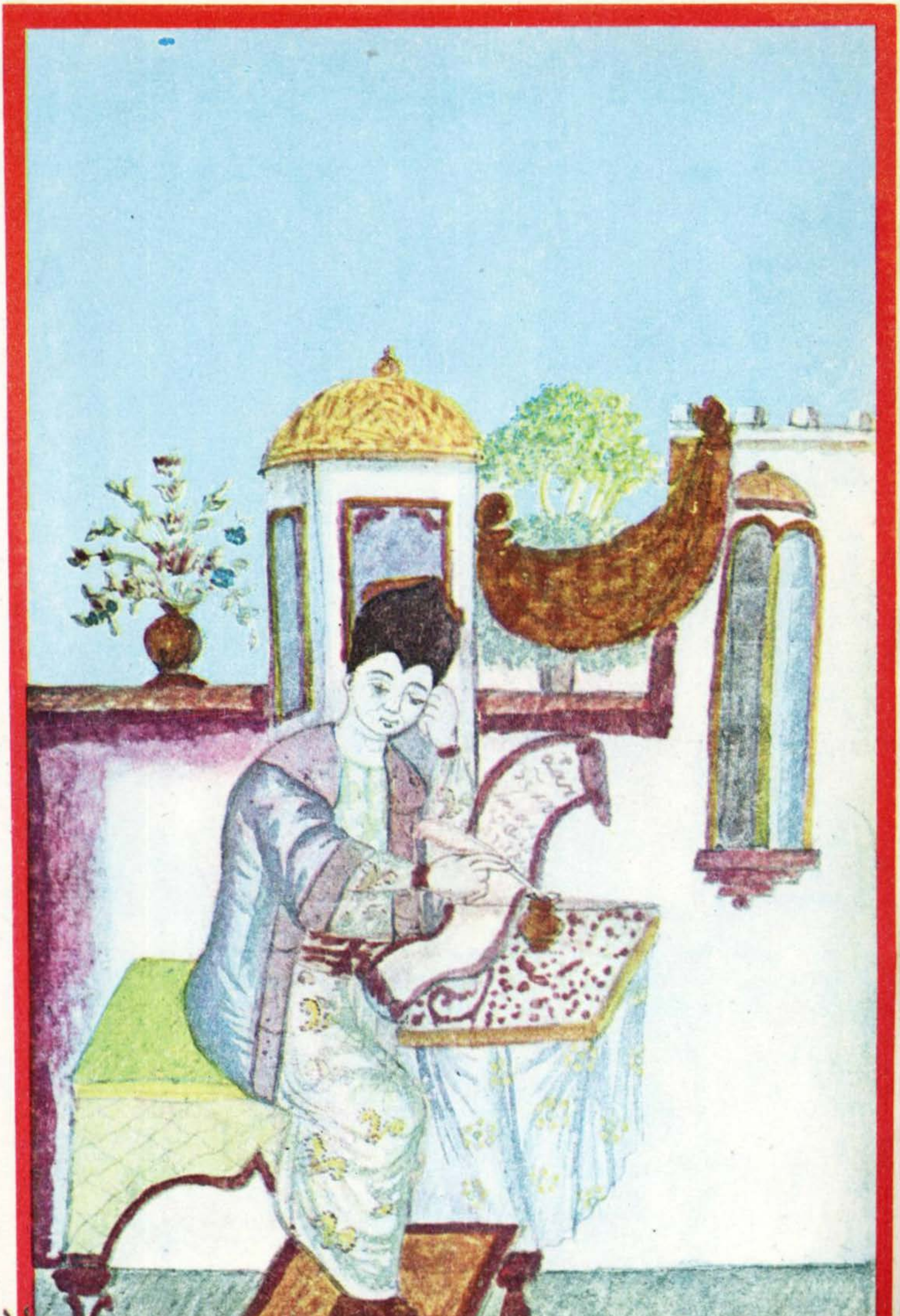
42 427